

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE BİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**Türk Muhasebe Hukukunda Bağımsız Denetim İle İlgili
Standartların Yeterliliğinin ve Uygulanma Düzeyinin Türk
Ekonomisine Etkilerinin Araştırılması**

**Turgay SAKİN
2502030023**

**Danışman
Prof. Dr. Ersin GÜREDİN**

İSTANBUL, 2008

ÖZ

“Türk Muhasebe Hukukunda Bağımsız Denetim İle İlgili Standartların Yeterliliğinin ve Uygulanma Düzeyinin Türk Ekonomisine Etkilerinin Araştırılması”

Turgay SAKİN

Bu çalışmada ülkemizdeki bağımsız denetim uygulamalarına büyük ölçüde yön veren Sermaye Piyasası Kurulu'nun bağımsız denetim mevzuatı incelenmiştir. İnceleme kapsamında ülkemizde yayımlanan bağımsız denetim standartları Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri bağımsız denetim mevzuatı ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma ile ülkemizdeki yasal düzenlemelerin yeterliliği konusunda bir görüş oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Sermaye Piyasası Kurulu'nun mevcut bağımsız denetim mevzuatının bağımsız denetim uygulamalarında uygun bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı konusunda bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada halka açık işletmelerin bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları incelenerek, çalışma amacını destekleyecek kanıtlar ve örnekler ortaya konmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

“Research on the Effects of Adequacy and Utilization Level of Auditing Standards in Turkish Accounting Regulation on Turkish Economy”

Turgay SAKIN

In this paper Capital Market Board’s auditing regulations which significantly affect the auditing practices in Turkey is studied. In the content of this study Securities Exchange Board’s auditing standards compared with European and the American identical. By this comparison it is aimed to form an opinion about the adequacy of Turkish auditing regulations. In the last section of the study a research aimed for determining appropriate usage of Capital Market Board’s auditing standards in auditing practices is conducted. In this research evidence and examples that support the research objective are searched by analyzing the audited financial statements of publicly held companies.

ÖNSÖZ

Ülkemiz son yıllarda pek çok alanda bir değişim ve dönüşüm süreci içine girmiş ve ilgili alanlarda gelişmiş ülke düzeyine ulaşabilmek için önemli bir çaba içerisine girmiştir. Bu çaba muhasebe ve denetim alanında da sonuçlarını göstermiş ve muhasebe ve denetim mevzuatında ve uygulamalarında önemli değişimler olmuştur. Bu çalışmada ülkemizdeki denetim uygulamalarının çok önemli bir bölümünü ilgilendiren Sermaye Piyasası Kurulu'nun oluşturduğu denetim mevzuatı incelenmiştir. Bu mevzuat muhasebe ve denetim alanında genellikle referans alınan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa mevzuatı ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma ile ülkemiz denetim standartlarının yeterliliği araştırılmıştır.

Çalışmada ikinci olarak, bir mevzuatın varlığı kadar uygulamasının da önemli olduğu kabulünden hareketle, ülkemizde denetim standartlarının ne dereceye kadar uygulandığı ölçülmeye çalışılmıştır. Konunun net olarak bir sonuca ulaştırılmasının zorluğu ve çalışmanın sınırları dolayısıyla bu konuda genel bir görüşe ulaşılması amaçlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar	ix
ŞEKİLLER	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1 GENEL KABUL GÖRMÜŞ DENETİM STANDARTLARI ve TÜRKiYE'DEKİ DENETİM MEVZUATININ ABD VE AB DENETİM STANDARTLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI	4
1.1 Bağımsız Denetim Olgusu ve Çeşitli Gruplarca Algılanışı	4
1.1.1 Finansal Tablo Denetimi	6
1.1.2 Bağımsız Denetimin Tarihi Gelişimi	7
1.2 Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları	10
1.2.1 Kişisel Standartlar	11
1.2.1.1 Mesleki Eğitim ve Deneyim	12
1.2.1.2 Bağımsızlık	13
1.2.1.3 Mesleki Özen	15
1.2.2 Çalışma Sahası Standartları	16
1.2.2.1 Planlama ve Gözetim	16
1.2.2.2 İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi	18
1.2.2.3 Yeterli ve Uygun Kanıt Toplamak	19
1.3 Türkiye, AB ve ABD Muhasebe Mevzuatında Denetim Standartları	20
1.3.1 Mesleki Eğitim ve Gözetim ile İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi	23
1.3.2 Bağımsızlık İle İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi	29
1.3.3 Mesleki Özen İle İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi	32
1.3.4 Denetimin Planlanması ve Gözetim ile İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi	33
1.3.5 İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi İle İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi	37

1.3.6	Denetim Kanıtı ile İlgili Hükümlerin Gözden Geçirilmesi	40
1.3.7	Denetim Standartlarının Yeterliliğinin Değerlendirilmesi	43
2	BAĞIMSIZ DENETİM VE EKONOMİ İLİŞKİSİ	45
2.1	Ekonomi ve Ekonomide Bilgi Sorunu.....	47
2.2	Bağımsız Denetime Talebin Nedenleri	49
2.2.1	Aracılık Teorisi.....	52
2.2.2	Bilgi Hipotezi	53
2.2.3	Sigorta Hipotezi.....	54
2.3	Sermaye ve Bankacılık Piyasalarında Bağımsız Denetim.....	55
2.3.1	Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim.....	56
2.3.1.1	Sermaye Piyasalarında Aracılık Problemi.....	59
2.3.1.2	Sermaye Piyasalarında Aracılık Sorununun Çözümünde Bağımsız Denetimin Rolü	63
2.3.2	Bankacılık Sisteminde Bağımsız Denetim	65
2.3.2.1	Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi Sorunu	66
2.3.2.2	Bankacılık Sisteminde Aracılık Sorununun Çözümünde Denetimin Rolü	67
2.4	Türk Ekonomi Sisteminde Bağımsız Denetim	69
2.4.1	Türk Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim	70
2.4.2	Türk Bankacılık Sisteminde Bağımsız Denetim	73
3	TMSF BÜNYESİNE ALINAN BANKALARDAKİ DENETİM VE DENETİM RAPORLARI	76
3.1	Eskişehir Bankası T.A.Ş. Esbank.....	77
3.2	Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.	80
3.3	Türkiye Tütüncüler Bankası Yaşarbank.....	86
3.4	Egebank A.Ş.	90
3.5	Genel Değerlendirme	92
4	BAĞIMSIZ DENETİM STANDARTLARININ UYGULANMA DÜZEYİNİN ÖLÇÜLMESİ	97
4.1	Araştırmanın Amacı	97
4.2	Araştırmanın Sınırı	97
4.3	Araştırmanın Metodolojisi	98

4.4	Araştırma Ana Kütlesi ve Örneklem	98
4.5	Veri ve Bilgi Toplama	99
4.6	Verilerin Analizi	99
4.6.1	Nakit Akım Tablosunda Görülen Hatalar	101
4.6.2	Ertelenmiş Vergi Kalemi İle İlgili Hatalar	105
4.6.3	Tablolar Arası Uyumsuzluklar	110
4.6.4	Denetim Raporları	118
4.6.5	Özsermaye Değişim Tablosu İle İlgili Hatalar	139
4.6.6	Diğer Hatalar	142
4.7	Bulguların Değerlendirilmesi	148
5	SONUÇ	149
5.1	Geliştirilmesi Gereken Mevzuat	150
5.2	Uygulamaların İyileştirilmesi	152
	KAYNAKÇA	155

TABLolar

	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1–1	Denetim Amaç ve Tekniklerinin Gelişimi	10
Tablo 2–1	Bağımsız Denetimde Gözüken Aksaklıklar	72
Tablo 2–2	Türkiye’de Yatırımcıların Bağımsız Denetim Raporlarından Yararlanmama Gerekçeleri	72
Tablo 2–3	Bireysel Yatırımcıların Bağımsız Denetim Raporlarını Okuma Düzeyi	73
Tablo 3–1	İmar Bankası 2002 Yılı ve 2001 Yılı Denetimden Geçmiş Karşılaştırmalı Finansal Tablolarından Bazı Kalemler	84
Tablo 3–2	Seçilmiş Bazı Bankaların 97–99 Dönemi İle İlgili Bazı Oranlar	93
Tablo 3–3	TMSF’ye Devredilen Bankalarda Hâkim Ortaklara Açılan Krediler	94
Tablo 3–4	Batık Bankaların İflas Öncesi Denetçileri	95
Tablo 4–1	Alkim Alkali Kimya A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu	101
Tablo 4–2	Alkim Alkali Kimya A.Ş. Finansal Kiralama Alacakları ve Borçları Dipnotu	101
Tablo 4–3	Altinyunus Çeşme Turistik Tesisleri A.Ş. 2006 yılı Nakit Akım Tablosu Finansman Faaliyetleri Bölümü	102
Tablo 4–4	Akenerji Elektrik Üretim A.Ş. 2005 ve 2006 yılları Nakit Akım Tabloları Yatırım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Nakit Bölümü	103
Tablo 4–5	Aksa Akrilik Kimya Sanayi A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Yatırım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Nakit Bölümü	104
Tablo 4–6	Berdan Tekstil Ertelenen Vergi Varlıkları ve Yükümlülükleri Hesap Tablosu	105
Tablo 4–7	Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayi A.Ş. 2006 Yılı Gelir Tablosu ve Ertelenmiş Vergi Hesabı Özeti	106
Tablo 4–8	Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayi A.Ş. Ertelenen Vergi Varlıkları ve Yükümlülükleri Hesap Tablosu	107

Tablo 4-9	Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayi A.Ş. Geçmiş Yıl Kâr ve Zarar Tablosu	108
Tablo 4-10	Makina Takım Endüstrisi A.Ş. Ertelenmiş Vergi İle İlgili Dipnotu ve Dönemin Vergi Gideri	109
Tablo 4-11	Makina Takım Endüstrisi A.Ş. Vergi Gideri Hesap Özeti	110
Tablo 4-12	Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayi A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Finansman Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Bölümü	111
Tablo 4-13	Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayi A.Ş. 31.12.2006 ve 2005 Tarihli Bilânçolarının Özsermaye Bölümleri	111
Tablo 4-14	Deva Holding A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Finansman Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Bölümü	112
Tablo 4-15	Deva Holding A.Ş. 31.12.2006 Tarihli Bilânçonun Özsermaye Bölümü	112
Tablo 4-16	Adana Çimento Sanayii T.A.Ş. Ertelenen Vergi Hesaplanması Detayı	113
Tablo 4-17	Adana Çimento Sanayii T.A.Ş. Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar Detayı	113
Tablo 4-18	Adana Çimento Sanayii T.A.Ş. Sermaye Yedekleri	114
Tablo 4-19	Net Turizm Ticaret ve Sanayii A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Yatırım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Nakit Kısmı ve 31.12.2006 Tarihli Bilançosu Finansal Varlıklar Hesabı	114
Tablo 4-20	Net Turizm Ticaret ve Sanayii A.Ş. 2006 Yılı Diğer Faaliyetlerden Gelir (Kârlar) Özeti	115
Tablo 4-21	Net Turizm Ticaret ve Sanayii A.Ş. Alacaklar ve Diğer Faaliyetlerden Gelir Dipnotu	116
Tablo 4-22	Van Et Entegre Et Sanayi A.Ş. Maddi Duran Varlıklar Hesabı Detayı	117
Tablo 4-23	Van Et Entegre Et Sanayi A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Bölümü	117

Tablo 4-24	Fenerbahçe Sportif Hizmetler Sanayi ve Ticaret A.Ş. Uygulanan Muhasebe Politikaları Dipnotu	124
Tablo 4-25	Yünsa Yünlü Sanayi ve Ticaret A.Ş. Uygulanan Muhasebe Standartları Dipnotu	126
Tablo 4-26	Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. 2005 Yılı Nakit Akım Tablosu	136
Tablo 4-27	Yazıcılar Holding A.Ş. 2005 Yılı Özsermaye Değişim Tablosu	139
Tablo 4-28	Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. 2006 Yılı Özsermaye Değişim Tablosu	141
Tablo 4-29	Favori Dinlenme Yerleri A.Ş. Ticari Alacaklar Hesabı Detayı	142
Tablo 4-30	Favori Dinlenme Yerleri A.Ş. 2006, 2005 ve 2004 Yılları Gelir Tabloları	143
Tablo 4-31	Adel Kalemcilik Ticaret ve Sanayi A.Ş. Ticari Alacaklar Hesabı Detayı	144
Tablo 4-32	Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. Ticari Alacaklar Hesabı Detayı	145
Tablo 4-33	Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu	146
Tablo 4-34	Sarkusyan Elektrolitik Bakır Sanayii ve Ticaret A.Ş. Finansal Varlıklar Hesabı Detayı ve 2006 Yılı İştirak Kazancı	147

ŞEKİLLER

	Şekil Adı	Sayfa
Şekil 2-1	Modern Sermaye Piyasasının İşleyişi	57
Şekil 2-2	Enron'da Sahipler ve Aracılar Arasındaki Basitleştirilmiş Asimetrik Bilgi Sorunu	62
Şekil 2-3	Denetime Talep Oluşmasına Neden Olan Sahip-Aracı İlişkisinin Özeti	64
Şekil 3-1	İmar Bankası Muhasebe Kayıtlarının Manipülasyonu	86

KISALTMALAR

SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
SEC	Securities Exchange Commission
AICPA	American Institute of Certified Public Accountants
SAS	Statements on Auditing Standards
TÜDESK	Türkiye Denetim Standartları Kurulu
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
PCAOB	Public Company Accounting Oversight Board
TÜRMOB	Türkiye Muhasebeci ve Mali Müşavir Odaları Birliği
SMMM	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
YMM	Yeminli Mali Müşavir
CFO	Chief Financial Officer
SPE	Special Purpose Entity
EPDK	Enerji Piyasası Denetleme Kurulu
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
UFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
FYYS	Finansal Yeniden Yapılandırması Sözleşmesi

GİRİŞ

Yirminci yüzyıl yaşam biçimlerimizin çok hızlı değiştiği ve insanların değişim peşinde koştuğu bir yüzyıl olarak anılacaktır. Bu değişim sadece insanları etkilememiş yaşamlarımıza yön veren pek çok kurum da bu değişimden etkilenmiştir. Yirminci yüzyılın başında tarım toplumu olan dünyamız, önce sanayi toplumu olgusunu sonra da bilgi toplumu olgusunu yaşamıştır. Bu değişimler ölkemizde de kısmen yavaş kısmen hızlı yaşanmış, yaşanıyor ve yaşanacaktır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşmemiz, referans aldığımız batı dünyasına göre yavaş gelişmiş olsa da, özellikle 1980’li yılların ikinci yarısından sonra çok hızlı bir değişim süreci sonucunda hızlanmıştır. Bu değişim toplumsal alanda olduğu gibi ekonomik alanda da pek çok yeniliği ve sancılı dönüşüm sürecini de beraberinde getirmiştir.

Ölkemizde çağdaş muhasebe mesleğinin tarihçesi her ne kadar cumhuriyetten öncesine dayansa da meslekle ilgili temel dinamiklerin 1980’li yıllarda şekillenmeye başladığı ve sürecin 1990’lı ve 2000’li yıllarda hızlanarak devam ettiği gözlemlenmektedir. Son on yılda muhasebe mesleğinin kaliteli bir muhasebe mevzuatına sahip olması ve meslek mensuplarının da gelişmiş mesleki nitelikte olması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SPK) etkin bir şekilde faaliyete geçmesi ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın (İMKB) işlerlik kazanması bu çalışmaları destekleyen önemli hususlar olarak karşımıza çıkmıştır.

SPK ve İMKB’in muhasebe mesleği genelinde yaptığı etki denetim özelinde daha da fazla olmuştur. Bu iki kurumun etkinleşmeye başlamasıyla ölkemizdeki bağımsız denetim faaliyetlerinde önemli ölçüde artış yaşanmaya başlanmıştır. Her ne kadar denetimle ilgili ilk düzenlemeler bankacılık sistemi çerçevesinde olmuşsa da ölkemizin denetim mesleğinin gelişmesinde SPK’nın en önemli rolü oynadığını söylemek çok abartılı olmayacaktır.

SPK, 1987 yılının Aralık ayında sermaye piyasası mevzuatına tabi şirketlere bağımsız dış denetim yaptırma zorunluluğu getirmiştir. 1989 yılının Ocak ayında

yayımlanan “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ” ile SPK sermaye piyasasında muhasebe standartlarına yönelik ilk düzenlemeyi yapmıştır. 1995 yılında ise daha önce sadece özet halinde yayımlanan bilânço ve gelir tablosunun dipnotlarıyla beraber yayımlanması zorunluluğu getirilmiştir. 1996 yılında SPK, “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliği” yayımlamıştır. 10 yıl sonra ise günün şartlarına göre güncelleştirilen ve uluslararası denetim standartları ile uyumlu “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ” yayımlanmıştır.

SPK'nın bağımsız denetimle ilgili ilk düzenlemelerinden sonra geçen 20 yılda önemli ilerlemeler sağlanmış ve ülkedeki bağımsız denetim mevzuatının uluslararası örnekleri arasındaki fark önemli derecede azalmıştır. Denetim mevzuatında yapılan iyileştirmelere karşın uygulama alanında gelişmiş ülke uygulamaları ile farkın ne kadar kapanmış olduğuna dair yeterli bir çalışma bulunmamaktadır. Ülkemizdeki bağımsız denetim düzeyinin yükselmesi için yasal alanda yapılan değişimlerin uygulama alanında da hızla algılanması, içselleştirilmesi ve kullanılması gerekmektedir.

Çalışmada öncelikle bağımsız denetim kavramı ve denetim standartlarının genel çerçevesini çizen genel kabul görmüş denetim standartlarından kişisel (genel) ve çalışma sahası standartları tarihsel gelişimleriyle beraber açıklanmıştır. Bu kavramların ve konuların açıklanmasından hemen sonra çalışmamıza temel teşkil eden SPK tebliği (SPK Seri: X, No:22), Amerikan denetim standartları* ve Avrupa Birliği'nin yeniden hazırladığı sekizinci yönergesi kişisel ve çalışma sahası standartları özelinde karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise ekonomi, bilgi ve denetim kavramları ve bunların birbiri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ayrıca

* ABD'de bağımsız denetimle ilgili standart hazırlama görevini American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), Public Company Accounting Oversight Board'un (PCAOB) kurulmasıyla bu kurula devretmiştir. PCAOB, AICPA'nin mevcut denetim standartlarını aynen almış ve zaman içinde gerekli değişiklikleri yapacağını belirtmiştir.

ekonomik sistemde denetimin rolü ve denetime olan talep, sermaye ve bankacılık sistemi kapsamında açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise ülkemizde 1990'lı yılların sonunda ve 2000'li yılların başında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesine alınan bankalardaki denetim sorunlarına yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu bölümde batan bankalardaki denetim problemlerinin yanında kamuoyunun denetim ve muhasebe konularındaki duyarsızlığı ve bu duyarsızlığın kendilerine olan maliyetine değinilmiştir.

Son bölümde ise ülkemizdeki denetim uygulamalarının düzeyine yönelik olarak seçilmiş bazı halka açık şirketler üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada halka açık işletmelerin 2005 ve 2006 yılı finansal tabloları ve dipnotları incelenmiştir. İnceleme sonunda ortaya çıkarılan hataların ve olumsuzlukların denetim uygulamalarında bir eksikliğe işaret edip etmediği tartışılmıştır.

1 GENEL KABUL GÖRMÜŞ DENETİM STANDARTLARI ve TÜRKiYE'DEKİ DENETİM MEVZUATININ ABD VE AB DENETİM STANDARTLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle denetim kavramı, tarihi gelişimi ile birlikte, açıklanmıştır. Ayrıca denetim uygulamasının kapsamını belirleyen genel kabul görmüş denetim standartları açıklanmış ve bu standartların denetimin tarihsel gelişim sürecinde nasıl ortaya çıktığı ve denetim uygulamalarındaki yerine ve önemine bu bölümde değinilmiştir. Çalışma kapsamı ile sınırlı olmak üzere genel kabul görmüş denetim standartlarının ülkemizdeki, ABD'deki ve AB'deki durumu bu bölümde karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma genel kabul görmüş denetim standartlarından kişisel ve çalışma sahası standartları kapsamında yapılmıştır.

1.1 Bağımsız Denetim Olgusu ve Çeşitli Gruplarca Algılanışı

İnsanlar her gün bazısı kolay bazısı zor pek çok karar vermektedirler. Bu kararların doğru verilebilmesi ise insanların karar konusunda sahip oldukları bilgi düzeyine bağlıdır. İnsanların konuya ilişkin bilgi sahibi olması da doğru karar için yeterli değildir. Karara temel oluşturan bilgilerin de güvenilir olması gerekmektedir. İnsanların güvenilir bilgi ihtiyacı bilgilerin doğrulanması isteğini doğurmuştur. Güvenilir bilgi ihtiyacı denetimin temel nedeni olmuştur.

Denetim temelde üç grubu ilgilendiren bir süreçtir. Birinci grupta denetlenen işletmeler, bir başka deyişle işletmelerin finansal durumu ve performansı hakkındaki bilgileri işletme ile ilgili taraflara sunma yükümlülüğü taşıyan yöneticiler vardır. Modern ekonomik sistemlerde veya bir başka deyişle gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde işletmelerin yönetim ve sahiplik fonksiyonları birbirinden ayrılmıştır. Ülkemizde de bu ayrımın varlığı gözlenmesine rağmen gelişmiş ülke örnekleri ile karşılaştırıldığında yönetim ve sahiplik fonksiyonlarının kesin çizgilerle ayrılmadığı iddia edilebilir. İkinci grupta işletme ile çeşitli nedenlerle ilgilenen çıkar grupları vardır. Bu grupların ortak paydaları işletmeden, birbirinden farklı olsa da, bir

beklentilerinin olmasıdır. Üçüncü grupta ise yöneticilerin çıkar gruplarına sunduğu iddialarının güvenilirliği konusunda işletme ilgilerine güvence sunan denetçiler bulunmaktadır.

Her üç grubun denetimden anladığı ve beklentisi farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle denetim olgusunun ne olduğunun anlaşılması denetim raporlarının değerini daha anlamlı hale getirecektir. Bir denetim anlaşmasında müşteri işletme ile denetçi arasındaki ilişki açıktır. Bu ilişkinin içeriği genellikle bir sözleşme (denetim anlaşması mektubu) ile belirlenmiştir. Müşteri işletmenin denetçiden beklediği finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu hakkında bir görüş bildirmesidir. Denetçi de aslında bu yönde bir hizmet vermektedir.

Müşteri işletme ile işletme dışı finansal tablo kullanıcıları arasındaki ilişki ise daha bulanıktır. Şöyle ki, vergi idaresi işletmenin vergi matrahının doğruluğunu talep ederken yatırımcılar yatırım kararları ile ilgili bilgi talep etmektedirler. Müşteri işletme vergi idaresine hangi bilgileri vereceği konusunda açık bir bilgiye sahipken yatırımcıların talepleri konusunda aynı netlikte bir bilgiye sahip değildir.

Denetçi ile finansal tablo kullanıcıları arasındaki ilişki daha belirsizdir. Denetçi denetim süreci sonundaki bilgilerin finansal tablo kullanıcıları açısından önemli olduğunun ve verdiği hizmetin esasında onlar için olduğunun bilincindedir. Ancak denetçi finansal tablo kullanıcılarının beklentileri konusunda net bir bilgiye sahip değildir veya kullanıcıların bazı beklentilerini karşılama olanağı bulunmamaktadır. Bu durum bir beklenti açığına (expectations gap) neden olmaktadır. Örneğin; finansal tablo kullanıcıları günümüzde özellikle hilelerin belirlenmesinde daha yüksek bir güvence talep ederken denetçiler ancak makul bir güvence sunabilmektedirler.

Denetim sürecinde önemli rolü olan bu üç grubun beklentileri ve amaçları denetime olan talebin doğmasında ve denetimin çerçevesinin çizilmesinde temel oluşturmaktadır.

1.1.1 Finansal Tablo Denetimi

Denetim klasik anlamda bir “bilgi” ile bu bilginin oluşumunda kullanılan önceden saptanmış ölçütler arasındaki uyum derecesini bulmak için kanıt toplama, toplanan kanıtları değerlendirme ve ulaşılan sonuçları ilgililere raporlama süreci olarak tanımlanabilir.

Finansal tablo denetimi olarak adlandırılan bağımsız dış denetim özelinde denetlenen bilgi işletme yönetiminin işletmenin mevcut durumu ve başarısı (performansı) hakkındaki iddiası olarak adlandırılacak finansal tablolardır. Finansal tablo denetiminde saptanmış olan ölçüt ise ilgili işletmenin faaliyet gösterdiği ülkedeki genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve denetime tabi olan işletmenin uyması gereken muhasebe kurallarıdır. Finansal tablo denetiminde denetçi yönetimin iddiasının, yani finansal tabloların işletme yönetiminin uyması gereken muhasebe standartları doğrultusunda hazırlanıp hazırlanmadığı görüşünü gerçekleştirdiği denetim çalışmasının sonuçlarına dayandırarak finansal tablo kullanıcılarına sunmaktadır.

Denetimin modern ekonomik sistemde önem kazanmasının birinci nedeni karar alıcılar ile bilgi sağlayıcılar arasında çıkar farklılaşmasının olması ve bilgi sağlayanın bilgiyi kendi çıkarı doğrultusunda sunma olasılığının yüksek olmasıdır. Halka arz için başvuran bir işletme finansal tabloları aracılığıyla durumunu olduğundan daha iyi sunarak hisse fiyatını daha yüksek belirlemesi, kredi için başvuran bir işletmenin yanıltıcı bilgilerle kredi alması veya daha az vergi ödemek isteyen bir işletmenin faaliyet sonuçlarını olduğundan kötü göstererek vergi kaçırması, çıkar çatışmalarına verilebilecek bazı örneklerdir. Açıklanan bilgilerin güvenilirliği ile ilgili kuşku karar alıcıları bu konuda bazı önlemler almaya itmektedir. İşte bu noktada denetim olgusu ortaya çıkmaktadır.

1.1.2 Bağımsız Denetimin Tarihi Gelişimi

Her ne kadar denetimin tarihçesinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu iddia etmek mümkün değilse de, denetimin hesap ve kayıt faaliyetleri ile birlikte ortaya çıktığını gösteren kanıtlar mevcuttur.¹ Tarihçiler kayıt tutma faaliyetlerinin M.Ö. 4.000'lerde yakın doğu uygarlıklarının devlet ve ticaret kurumlarını oluşturmasıyla başladığına inanmaktadır². Antik Mısır ve Babil'de bir tür denetim faaliyetinden bahsetmek mümkündür; iki veya daha fazla memur birbirinden bağımsız kayıtlar tutmakta daha sonra da bunları karşılaştırarak kontrol etmektedirler³.

Devlet kurumu muhasebe ile tahsilât, ödeme ve vergi konuları nedeniyle ilgilenmiştir. Çin'deki Zhao hanedanının (M.Ö. 256- M.S. 1122) devlet muhasebe sistemi detaylı bir bütçe sistemi ile tüm devlet kurumlarının denetimini içermektedir. Roma Cumhuriyeti'nde kamu finansmanı senatonun kontrolü altındaydı ve kamu hesapları hazinedarın gözetimi altında denetçiler tarafından incelenirdi. Romalılar vergi ve harcamalara onay veren görevlilerle ödemeler ve tahsilâtlarla sorumlu görevliler arasında görevlerin ayrımı ilkesini uygulamışlardır.⁴

Modern anlamda muhasebe ile ilgili en eski yazılı kayıtlar ve denetimle ilgili referanslar İngiltere ve İskoçya'da bulunmakta ve tarihleri 1130'lara dayanmaktadır. Londra şehri 1200'lü yıllarda denetlenmiştir. Şehirlerin yönetiminden sorumlu kişilerin faaliyetleri denetlenirdi. Denetim şehir yöneticilerinin ve halkın önünde yapılırdı. Bu zamanda denetim olarak adlandırılan işlem hazinedarca şehrin hesaplarının okunması ve denetçinin bunları dinlemesi* eylemiydi⁵.

¹ Donald H. Taylor, G. William Glezen, **Auditing Integrated Concepts and Procedures**, Sixth Edition, 1994, s. 16

² Jerry D. Sullivan, Richard A. Gnospelius, Philip L. Defliese, Henry R. Jaenicke, **Montgomery's Auditing**, Tenth Edition, 1984, s 9-10

³ Taylor, Glezen, a.g.e, s. 16

⁴ Sullivan, vd, a.g.e, s. 10

* Hesapların dinlenmesi (hearing of accounts) uygulaması 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. Denetim sözü Latince "duymak (audit)" sözünden türemiştir.

⁵ Sullivan, vd, a.g.e, s 10

Onaltıncı yüzyılı takip eden iki yüzyıl boyunca yaşanan ekonomik gelişmeler yeni muhasebe kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Yeni muhasebe kavramları ve teknikleri denetimi bir işitsel süreç olmaktan çıkarıp yazılı kayıtların incelendiği ve destekleyici kanıtların test edildiği bir süreç haline getirmiştir. Onyedinci yüzyılın sonunda İskoçya’da çıkan bir kanun bazı görevlilerin şehirlerin denetleyicisi olamayacaklarını ilan ederek batı dünyasına denetçinin bağımsızlığı kavramını getirmiştir⁶. Sanayi devrimi devlet tarafından kayıt altına alınan ilk İngiliz şirketlerinin oluşumu sonucunu doğurmuştur. Daha sonra bu uygulama, yöneticilerin finansal tablo hazırlayarak bunları ortakların denetimine açmasını zorunlu kılan yasaların çıkmasına yol açmıştır.⁷ Denetimle ilgili ilk yasal düzenlemeler 1844 tarihli İngiliz Çok Ortaklı Şirketler Yasası’nda (British Joint Stock Companies Act of 1844) görülmektedir. Bu yasa bir veya daha fazla ortağın işletme yöneticilerinin hazırladığı bilânçoyu incelemesini zorunlu kılmıştır. Ortaklara işletme defterlerini ve kayıtlarını inceleme ve memurları, yöneticileri ve diğer çalışanları sorgulama yetkisi verilmiştir.⁸

Bütün bu gelişmelere karşın ondokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar – tren yollarının inşa edildiği, sigorta şirketlerinin ve bankaların geliştiği dönem – ekonomide denetimin etkisi çok olmamıştır. Fakat bu tarihten itibaren denetçi iş dünyasının önemli bir parçası haline gelmiştir⁹. Bu tarihe kadar genellikle tek sahipli bir yapıda olan işletmeler özellikle sermaye ve kredi konularında kısıtlı imkânlarla sahipti. Ondokuzuncu yüzyıldaki ekonomik değişim büyük yatırımların yapılmasını zorunlu kılmış fakat bu yatırımlar tek bir kişi veya küçük bir grup tarafından fonlanamayacak büyüklükte olduğu için çok ortaklı işletme yapıları ortaya çıkmıştır. Ekonomik hayattaki bu değişim ve gelişme ile beraber denetim olgusu da paralel bir gelişim göstermiştir. Bu ekonomik gelişmede denetimin etkisinin ne olduğu ise düşünülmeye gereken bir husustur.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında İngiltere modeliyle şekillenen Amerikan denetim uygulamaları çağdaş denetimin temellerini

⁶ Sullivan, vd, a.g.e, s. 11

⁷ Taylor, Glezen, a.g.e, s. 17

⁸ David N. Ricchuite, **Auditing Concepts and Standards**, South-Western Publishing Co., 1982, s. 15

⁹ Sullivan, vd, a.g.e, s. 11

atmıştır. Amerika’da 1900 yılındaki Şirketler Yasası (Companies Act, 1900) işletmelere bağımsız denetçi belirlemesini zorunlu kılmıştır.¹⁰ İlk başlarda bütün işlemlerin incelendiği denetim faaliyeti daha sonra maliyet kısıtları nedeniyle örnekleme ve test esaslı denetim tekniklerinin kullanılması yönünde evrim geçirmiştir.¹¹ Muhasebe tarihi ile ilgili literatürde İngiltere’de 1895 yılında örnekleme yoluyla denetime başvurulduğuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır.¹²

Yirminci yüzyılın ilk otuz yılında meydana gelen değişikliklerin başında işletmelerin finansal durumları ile ilgilenen çıkar gruplarının ortaya çıkması gelmektedir.¹³ Daha önce bireysel hareket eden çıkar grupları bu dönemde bir anlamda kurumsal bir yapıya kavuşmaya başlamışlardır. Amerika’da 1929 ekonomik krizi yatırımcıların korunması yönünde önemli adımların atılmasına neden olmuştur. Bu gelişme denetimin amacında ve denetimin ekonomik rolünde önemli değişimlere yol açmıştır. Bu gelişme süreci Avrupa kıtasında İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ivme kazanabilmiştir.

Osmanlı Devleti’nin son döneminde Anadolu’da faaliyet gösteren yabancı işletmeler cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizden ayrılmışlardır. Bu işletmelerin muhasebe uygulamaları ülkemizde yol gösterici olmuşlarsa da muhasebe mevzuatına ve uygulamalarına yönelik önemli çalışmalar yapılmamıştır. Ülkemizde denetimle ilgili gelişmelerin, muhasebe alanındaki gelişmelere paralel olarak, 1980’li yıllardan sonra hızlandığı gözükmektedir.

¹⁰ F Clive de Paula, Frank A. Attwood, **Auditing Principles and Practice**, Pitman Publishing, Fifteenth Edition, 1976, s.2

¹¹ Taylor, Glezen, a.g.e, s. 18

¹² Ersin Güredin, **Denetim**, Beta Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, Eylül 1999, s.7

¹³ Güredin, a.g.e, s.8

Tablo 1–1: Denetim Amaç ve Tekniklerinin Gelişimi

Dönem	Denetimin Amacı	İncelemenin Kapsamı	İç Kontrolün Önemi
Antik Çağ– 1.850	Hilelerin ortaya çıkarılması	Kapsamlı (Tümü)	Önem verilmemekte
1850–1905	Hilelerin ve hataların ortaya çıkarılması	Genel olarak kapsamlı (Bazı testler)	Önem verilmemekte
1905–1933	Hata ve hileleri ortaya çıkarma Raporlanan finansal durumun güvenilirliğini belirleme	Kapsamlı ve testler	Biraz önemseme
1933–1940	Hata ve hileleri ortaya çıkarma Raporlanan finansal durumun güvenilirliğini belirleme	Testler	İlgi çekmeye başlaması
1940–...	Raporlanan finansal durumun güvenilirliğini belirleme	Testler	Çok önemli

Kaynak: James A. Cashin, Handbook for Auditors, McGraw-Hill Book Co. 1971, s. 1–8

1.2 Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

Genel kabul görmüş denetim standartlarının bir denetim çalışmasının kalitesinin çerçevesini çizdiği muhasebe literatüründe kabul gören bir olgudur; “Bu standartlar genel olarak kaliteli bir denetimin çerçevesini belirler. Denetim standartları denetim faaliyetinin konusu ve denetim çalışmasının kalitesi ile ilgilidir¹⁴”, “... standartlar denetçiye bir kılavuz olarak hizmet edeceği gibi, denetim çalışmasının kalitesi de bu standartlara uygunluk derecesi ile ölçülür¹⁵”. Burada şu soru akla gelmektedir; bu standartlar nasıl oluşmuştur? Genel kabul görmüş denetim standartları uygulamada ve teoride denetim alanında oluşan bilgi birikimin bir ürünüdür. Bu nedenle genel kabul görmüş denetim standartları ulusal ve uluslararası kural koyucular tarafından yayımlanan denetimle ilgili kurallara temel oluşturmuştur. Genel kabul

¹⁴ Güredin, a.g.e, s. 25

¹⁵ Celal Kepekçi, **Bağımsız Denetim**, Avcıol Basım Yayın, 2004, 5. Baskı, s.16

görmüş denetim standartlarının kılavuzluk işlevi bu standartları denetim faaliyeti ile ilgili bütün taraflar için önemli kılmıştır.

Şubat 1941'de Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu'nun (Securities Exchange Commission, SEC) yayımladığı Muhasebe Serileri Bildiri No:21 (Accounting Series Release No.21) denetçiye denetim raporunda incelemenin genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun yapıldığını belirtmesini zorunlu kılmıştır. SEC'in bu konudaki hükmüne rağmen bu tarihte genel kabul görmüş denetim standartları yazılı olarak yoktu.¹⁶ Genel kabul görmüş denetim standartları, ABD'de denetim uygulamalarına yön vermek için Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü'nün (American Institute of Certified Public Accountants, AICPA) 1947 yılında kabul ettiği¹⁷ ve Denetim Standartları Kurulu (Auditing Standards Board) tarafından 1988'de gözden geçirilerek SAS No:1'de (AU 150) yayımladığı ilkelerden oluşmaktadır¹⁸.

Genel kabul görmüş denetim standartları her ne kadar denetim uygulamalarında önemli bir yol gösterici olsa da denetim uygulamalarının kaliteli bir şekilde gerçekleştirilmeleri için tek başına yeterli değildir. Bu amaçla kural koyucular denetimle ilgili pek çok kural oluşturmuşlardır. Bu kuralların bazıları genel kabul görmüş denetim standartları ile ilişkili, bazıları da bu standartlardan bağımsız konuları ele almıştır.

1.2.1 Kişisel Standartlar

Kişisel standartlar denetimi gerçekleştirecek denetçinin özellikleri ve denetçinin çalışmasının kalitesi ile ilgilidir¹⁹. Kişisel standartlar ideal bir denetçi

¹⁶ Ricchuite, **a.g.e**, s. 73

¹⁷ Alvin A. Arens, Randal J. Elder, Mark S. Beasley, **Auditing and Assurance Services**, Prentice Hall, Onbirinci Baskı, 2005, s.32

¹⁸ Douglas R. Carmichael, John J. Willingham, Carol A. Schaller, **Auditing Concepts and Methods**, The McGraw-Hill Companies, Inc, Sixth Edition, 1996, s.13

¹⁹ Carmichael, Willingham, Schaller, **a.g.e**, s.13

profilini çizmesi²⁰ dolayısıyla da önem arz etmektedir. Bağımsızlık, mesleki yeterlilik ve mesleki özen standartları denetim mesleğini yapacak kişinin taşıması gereken asgari şartları ifade etmektedir. Denetim mesleğinin ekonomik hayatın gereklerini ve ekonomi aktörlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için denetçiler kişisel standartların hükümlerini eksiksiz bir biçimde yerine getirmelidir. Denetim mesleğinin fonksiyonu açısından bu ilkelerden oluşacak sapmalar mesleğin iş dünyasında algılanış biçimini önemli derecede etkileyecektir. Kişisel ilkelerin eksikliği veya uygulanmaması diğer genel kabul görmüş denetim standartlarının uygulanmasını anlamsızlaştıracaktır. Kamuoyunun denetimin kalitesi ile ilgili algısını öncelikle denetimi gerçekleştirecek denetçinin kişisel özellikleri belirlemektedir. Denetçinin kamuoyuna bağımsız, yetkin, güvenilir ve saygın bir izlenim vermemesi denetçi raporunun kamuoyu tarafından dikkate alınmaması sonucunu doğuracaktır.

Finansal tablo kullanıcılarının büyük bir kısmı denetim faaliyetini yapan denetçiyi tanımamaktadır. Buna rağmen, denetçinin genel kabul görmüş denetim standartlarında belirtilen niteliklere sahip olduğunu ve standartlara uygun hareket ettiğini bilen finansal tablo kullanıcıları denetçinin görüşüne güvenirlirler.²¹ Kamuoyunun bu güveninin kaybolması durumunda denetçinin yaptığı denetim en yüksek kalitede olsa bile, çalışmasının bir anlamı olmayacaktır. Çünkü bu durumda yapılan denetim kamuoyunun düşüncesinde denetlenen bilgiye bir değer katmadığı gibi, denetlenen bilginin değerini azaltabilecektir.

1.2.1.1 Mesleki Eğitim ve Deneyim

Hastalandığınızda başvuracağınız kişinin tıp konusunda eğitim almış uzman biri olmasını isteriz. Çünkü o kişinin tıp konusunda aldığı eğitimin sorunuza çare bulmada yardımcı olacağına inanırız ve güvenirliriz. Öyleyse bir finansal tabloda sunulan bilginin güvenilirliği konusunda görüş almak için bu konuda eğitim almış

²⁰ Lerzan Kavut, “Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Türkiye’deki Durumu”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:2 Sayı:4, Aralık 2000, s. 13

²¹ Kepekçi, **a.g.e.**, s.17

birine başvurmamız kadar doğal bir şey yoktur. Bu noktadan hareketle bir denetim uygulamasını gerçekleştirecek kişinin denetim, muhasebe ve ilgili diğer alanlar konusunda eğitim alıp bilgi sahibi olması gerektiği benimsenmiştir.

Bu ilke genellikle denetçilerin denetim ve muhasebe konularında uygun formel eğitim alması gerektiği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak denetçi ne kadar formel eğitim alırsa alsın eğitim tek başına bu standardı karşılamaya yeterli değildir. Formel eğitim denetçilerin bir denetim çalışmasında görüş oluşturabilmesini sağlayacak deneyimin kazandırılması ile desteklenmelidir.²² Denetçinin temel sorumluluğu bir denetim görüşü vermek olduğuna göre denetçi bu amaca uygun şekilde eğitilmeli ve yönlendirilmelidir. Özellikle günümüzün gelişen iş dünyasında yaşanan yenilikleri takip edebilme ve bunları değerlendirme yeteneğinin kazanılması denetçi açısından gereklidir. Denetçinin, muhasebe ve denetim alanları dışında, işletme ve ekonomi gibi alanlarda da bilgi sahibi olmasının, temel sorumluluğu olan denetim görüşü oluşturmaya yardımcı olacağı dikkate alınmalıdır.

Denetçilerin gerçekleştirdikleri kamusal işlevleri dolayısıyla sadece muhasebe ve denetim bilgileri ile donatılmış olmaları yeterli bulunmayıp, genel bilgi düzeyi olarak kuvvetli olmaları ve iyi beşeri ilişkiler kurmaları da denetçilerden beklenmelidir.²³ Denetim çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülmesinde denetçinin beşeri ilişkilerinin önemli bir katkısı vardır. Denetçinin, müşteri işletme çalışanları ile bağımsızlık standardı kapsamında kurduğu iyi ilişkiler çalışmaların hızlı ve etkin yürütülmesine yardımcı olacaktır.

1.2.1.2 Bağımsızlık

Bağımsızlık standardı denetim mesleğinin esasını oluşturmaktadır. Bu standart denetçilerin bağımsız düşünme (ve davranma) mantığı içinde olmasını öngörmektedir.

²² C. William Thomas, Emerson O. Henke, **Auditing Theory and Practice**, Kent Publishing Company, Second Edition, 1986, s. 25

²³ Ersin Güredin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, Arıkan Yayınları, 11.Baskı, İstanbul, 2007, s. 44

Bağımsızlık denetim açısından o derece önemli bir ilkedir ki denetim teorisinin temellerinden biri olarak karşımıza çıkar. Bu kavram iki denetim varsayımından oluşur; (1) denetçi ile müşteri arasında hiçbir çıkar çatışması (conflict of interest) olmamalıdır, (2) denetçi açıkça denetçi gibi davranmalıdır. Birinci varsayım denetçinin bağımsız bir görüş verebilmesi için müşteri ile bir çıkar ilişkisi içinde olmaması gerektiğini belirtmektedir. İkinci varsayımın anlamı denetimin hizmet odaklı bir faaliyet olmasına rağmen denetim dışı hizmetlerin denetçi sorumluluğunda ikincil önemde olması gerektiğidir.²⁴ Özellikle son yıllarda ortaya çıkan denetim skandalları bu varsayımların önemini daha da arttırmıştır.

Denetim firmalarının, gelirlerinin büyük bir bölümünü hizmet faaliyetlerinden kazandığı göz önüne alınırsa, bu konudaki tartışmaların gelecek yıllarda da denetim alanındaki en önemli tartışma konularından biri olmasını bekleyebiliriz. Son yıllarda yaşanan muhasebe skandallarında ilgili işletmelere denetim hizmeti veren denetim firmalarının aynı zamanda büyük miktarda denetim dışı hizmet vermiş olmaları dikkat çekicidir. Denetim dışı hizmetlerin varlığının denetim firması ile müşteri işletmesi arasında bir çıkar ilişkisi oluşturduğu yönünde bir görüşün kural koyucu organlar tarafından kabul edilmeye başlandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca muhasebe skandallarının kamuoyuna yansıyan bilgileri denetçilerin “denetçi gibi” davranmadığını ortaya koymuştur. Bunların sonucu olarak denetim firmalarının müşterisine aynı anda denetim ve denetim dışı hizmet vermesini yasaklayan kurallar oluşturulmuştur. Ancak Amerika’da, AB’de ve ülkemizde denetim dışı hizmetlerin verilmesine yönelik yapılan yasal düzenlemeler bu konudaki tartışmaları bitirmeyecektir. Ayrıca denetçinin ücretini işletme yönetiminden almasının denetçinin bağımsızlığını zedelediğine yönelik ciddi tartışmalar vardır.

Bağımsızlık iki farklı yönü olan bir ilkedir. Kavramsal açıdan denetçi her ne kadar bağımsız düşünce mantığı içinde olsa da davranışları da denetçi bağımsızlığına uygun olmalıdır.²⁵ Denetçinin davranışları üçüncü kişilerin bağımsızlık algısını sarsmamalıdır. Bağımsızlıkla ilgili olarak Enron olayı tüm dikkatleri üzerinde

²⁴ Thomas, Henke, a.g.e, s. 25

²⁵ Thomas, Henke, a.g.e, s. 26

toplamışsa da bu olaydan önce, Waste Management Inc. kârını 5 yıl boyunca toplam 1,43 milyar dolar yüksek göstermesi, Sunbeam Corporation'da görülen hileli raporlama ve dünyanın önde gelen iletişim şirketlerinden WorldCom Inc.'nin kârını 9 milyar dolar yüksek göstermesi tüm bu firmaların denetçisi olan Arthur Andersen'in itibarını tamamen yok etmiş ve firma faaliyetlerine son vermiştir.²⁶ Bu nedenle denetim meslek mensuplarının toplum tarafından ne derecede güvenilir ve bağımsız olarak algılandığı, denetim görüşünün ekonomik değerini belirleyen önemli faktörlerinden biridir.

1.2.1.3 Mesleki Özen

Basitçe anlatmak gerekirse bu ilke denetçinin mesleki sorumluklarını yerine getirirken gereken özen ve dikkati göstermesini ifade eder²⁷. Kamuoyuna karşı olan yükümlülükler ile ilgili varsayıma dayanan bu ilke çalışma sahası ve raporlama standartlarını uygularken denetçinin belirli bir sorumluluk düzeyinin altına inmemesi gerektiğini işaret eder.²⁸ Denetçiden görevini yaparken kamuoyunun kendisinden beklediği titizliği göstermesi istenmektedir. Mesleki özen standardı bu anlamda diğer genel kabul görmüş denetim standartlarına yapılan ikinci bir vurgu niteliğindedir.

Denetçi, denetim çalışmasında diğer standartlara dikkatli bir şekilde uyarsa mesleki özeni yerine getirmiş sayılmaktadır. Özenli ve titiz davranan bir denetçi denetim faaliyetlerini düzgün bir şekilde planlaması, yeterli ve uygun kanıt toplaması, denetim kanıtlarını uygun bir şekilde değerlendirerek ulaştığı denetim görüşünü hazırladığı denetim raporunda açıklaması beklenir.²⁹ Mesleki özenin olmadığını gösteren kanıtların varlığı halinde diğer genel kabul görmüş denetim standartlarına uyulmadığı şüphesi önemli ölçüde artacaktır.

²⁶ Burak Pirgaip, "Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Standartlarının Uluslararası Denetim Standartları ile Harmonizasyonu", **SPK Yeterlilik Etüdü**, 2004, s.17

²⁷ Alvin A. Arens, James K. Loebbecke, **Auditing An Integrated Approach**, Prentice Hall, 1997, 7. Baskı, s.20

²⁸ Thomas, Henke, **a.g.e.** s. 26

²⁹ Güredin (2007), **a.g.e.** s. 44-45

1.2.2 Çalışma Sahası Standartları

Çalışma sahası standartları denetim çalışmasının sınırlarını çizmekte ve denetim görüşü oluşturmak için gereken kanıtların türü ve miktarının belirlenmesi ile ilgili ilkeleri içermektedir. Çalışma sahası ile ilgili üç standart esasında kanıt kavramı üzerine temellenmiştir.³⁰ Bu standartların genel amacı öncelikle uygun ve yeterli kanıtın toplanabilmesi için uygun bir çalışma ortamının hazırlanmasıdır. Uygun bir çalışma ortamı hazırlandıktan sonra amaç kaliteli bir denetim görüşüne ulaşılmasına temel teşkil edecek uygun ve yeterli kanıtın saha çalışmaları ile toplanmasının sağlanmasıdır.

Kanıt toplayıp bunları değerlendirmedeki amaç genel denetim hipotezi ile ilgili bir sonuca ulaşmak için bilgi elde etmektir. Amaç denetim hipotezinin doğruluğunu kanıtlamaktan ziyade belli bir güvenilirlik derecesinde hipotezle ilgili doğru, yanlış veya bir yargıya ulaşılamaz şeklinde bir sonuca ulaşmaktır.³¹ Fakat kanıtın toplanması ve değerlendirilmesi ancak belirli aşamalar geçtikten sonra ele alınması gereken bir konudur. Denetim kanıtı ancak çerçevesi iyi bir şekilde çizilmiş bir denetim planı neticesinde denetçinin değerlendirmesine temel olacak şekilde toplanabilir. Ayrıca denetçi hem denetim planının oluşturulması, hem de kanıtların toplanması aşamasında işletmenin iç kontrol sistemi hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

1.2.2.1 Planlama ve Gözetim

Planlama bir amaca ulaşmak için yapılması gereken faaliyetlerin ortaya çıkarılması ve bunların gerçekleştirilmesi için izlenecek yolun ve zamanın belirlenmesi eylemidir. Denetim planlaması ise denetim görüşüne ulaşmada denetçilerin ilgili faaliyetleri ne şekilde yürütecekleri hususundaki davranış düzenini ifade etmektedir.³² Davranış düzeni ile anlatılmak istenen denetçinin bir denetim

³⁰ Ricchuite, **a.g.e.**, s. 77

³¹ Ricchuite, **a.g.e.**, s. 68

³² Güredin (2007), **a.g.e.**, s. 184

çalışması sırasında ne yapacağını yeterli ayrıntıda ortaya konmasıdır. Yapılacak işler bazen genel içerikli belirlenirken bazen denetim programındaki gibi ayrıntılı bir şekilde de belirlenebilmektedir. Denetçilerin davranış düzenin belirlenmesi denetimin etkin bir şekilde yürütülmesi açısından gereklidir. Bu gereklilik üç temel nedenden kaynaklanmaktadır:³³

- Denetçinin uygun ve yeterli kanıt toplamasına olanak vermek
- Denetim maliyetlerinin kabul edilebilir düzeyde tutulması
- Müşteri işletme ile yaşanabilecek yanlış anlaşılmalara en aza indirilmesi

Planlama ve gözetim standardı denetim çalışmasının yeterli düzeyde planlanmasını ve denetçi yardımcılarının çalışmalarının uygun şekilde gözetilmesini öngörmektedir. Uygun bir denetim planlaması yapabilmek için müşteri işletmenin organizasyon yapısı, ürün ve hizmet gamı, finansal yapısı ve ilişkili olduğu üçüncü kişiler gibi pek çok konuda bilgi sahibi olunmalıdır.³⁴ Bu bilgiler yapılacak denetimin süresinin kapsamının ve toplanacak kanıt türünün ve miktarının belirlenmesinde kullanılacaktır. Denetim planlaması ile ilgili hususlar aşağıdaki unsurları içermektedir:³⁵

- Müşteri işletmenin işi ve sektörü ile ilişkili hususlar
- Müşteri işletmenin muhasebe politika ve yordamları
- Önemlilik seviyesi ile ilgili ilk (preliminary) tahminler
- Değişiklik yapılması muhtemel finansal tablo unsurları

Gözetim ise Denetim Standardı No:22, Planlama ve Gözetim standardında (Statements on Auditing Standards (SAS) No: 22, Planning and Supervision) denetçi yardımcılarının çalışmalarının denetim amaçları doğrultusunda yönetme ve bu amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını belirlenmesi süreci olarak tanımlanmıştır.³⁶ Sorumlu uzman denetçilerin yardımcılarını üzerindeki gözetimlerinin sınırının ne olması gerektiği konusunda kesin kurallar yoktur. Ancak gözetimin kapsamı,³⁷ yardımcı

³³ Arens, Elderly, Beasley, **a.g.e.**, s. 194

³⁴ Güredin, **a.g.e.**, s. 29

³⁵ Ricchiute, **a.g.e.**, s. 78

³⁶ Ricchiute, **a.g.e.**, s. 78

³⁷ Güredin, **a.g.e.**, s.30

denetçinin genel ve mesleki bilgi düzeyine, yapılan iş konusundaki deneyimine ve denetim konusunun zorluk ve karmaşıklık derecesine bağlıdır. Saha çalışmalarının önemli bir bölümü az deneyimli denetçiler tarafından yapıldığından bu denetçilerin gözetimi etkin bir denetim için özellikle gereklidir.

Planlama ve gözetim standardı kaliteli bir denetimin yazılı çerçevesini çizmesi bakımından da önemlidir. Denetim çalışmasının yapılan planlamaya ne derece uygun gerçekleştirilmiş olduğu denetim çalışmasının kalitesi hakkında önemli bir veri niteliğindedir.

1.2.2.2 İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi

Çalışma sahası standartlarından ikincisi denetçinin müşteri işletmenin iç kontrol sistemini incelemesini ve değerlendirmesini öngörmektedir. Bu ilke iki husus arasındaki ters orantıya dikkat çekmektedir: (1) iç kontrol sisteminin etkinliği ve (2) denetim yordamlarının miktarı.³⁸ Etkin bir iç kontrol sisteminin göreceli olarak daha güvenilir bilgi ürettiği kabul görmektedir. Bir sistem güvenilir bilgi üretiyorsa sistemin çıktılarının doğruluğunu belirlemek için daha az sayıda kanıt toplanabilecektir. Bir işletmenin iç kontrol sistemi etkin çalışıyorsa finansal tablolarında doğal olarak önemli hata olma olasılığı azalacaktır.

Bu standarda göre iç kontrol sisteminin incelenip değerlendirilmesinin iki amacı vardır. Birinci amaç, iç kontrol sisteminin etkinliğinin araştırılmasıdır. İkinci amaç ise uygun bir denetim görüşüne ulaşmak için gerekli kanıtlara ulaşmada kullanılacak denetim işlemlerin kapsamını ve ayrıntı derecesini belirlemektir.³⁹ İç kontrol sisteminin incelenmesi standardı denetçilerin her zaman bu standardın ilk amacını gerçekleştirmesini istemektedir. İkinci amaç için gerekli olan iç kontrol sisteminin etkinliğinin ölçülmesi ise denetçinin denetim stratejisine ve yapılacak çalışmanın maliyetine bağlıdır.

³⁸ Ricchuite, **a.g.e.**, s. 79

³⁹ Güredin (2007), **a.g.e.** s. 46

Denetçi iç kontrol sistemi ile ilgili bütün bulgularını çalışma kâğıtlarına aktarmalıdır. Çalışma kâğıtlarına aktarılan bu bilgiler aşağıdaki dört husus hakkında açıkça ve öz olarak belirtilmelidir⁴⁰:

- a) İç kontrol sisteminin kuvvetli yönlerini
- b) İç kontrol sisteminin zayıf yönlerini
- c) İç kontrol sistemi değerlendirmesinin maddi denetim testleri üzerine etkisi
- d) İşletme yönetimine bildirilmesi gereken aksaklıklar

Denetçinin yukarıda belirtilen hususlara ilişkin toplayacağı bilgi etkin bir denetim açısından önemlidir. Denetim faaliyetini yürütecek denetçi yukarıdaki hususlara ilişkin topladığı bilgilerden hareketle en uygun denetim yordamlarını hangi denetçilere ne zaman uygulatacağı kararını verecektir.

1.2.2.3 Yeterli ve Uygun Kanıt Toplamak

Mantıklı ve bilgi veren denetim sonuçlarına ulaşmanın tek yolu uygun ve yeterli kanıtla dayalı görüş oluşturulmasıdır, ancak kanıtın yeterliliğinin ve uygunluğunun belirlenmesi sadece denetçinin profesyonel kararına bağlıdır.⁴¹ Bu durum denetim kanıtının tanımını oldukça zorlaştırmaktadır. Fakat en kaba hatlarıyla denetim kanıtını denetlenen bilginin belirlenen ölçütler çerçevesinde oluşturulup oluşturulmadığını belirlemeye yardımcı olacak her türlü bilgi şeklinde tanımlamak mümkündür.

Denetim kanıtını tanımlarken kullanılan “her türlü bilgi” ifadesi de bir başka soruna yol açmaktadır. Bu durum denetçinin karşılaştığı bilgi kümesinden hangi bilgileri denetim kanıtı olarak ele alacağı sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunun cevabı denetçiye bırakılmıştır. Hangi bilginin denetim kanıtı kabul edileceği denetçinin öznel yargısına kalmıştır.⁴² Bu durumda bilginin denetçiyi finansal

⁴⁰ Güredin, **a.g.e.** s. 348

⁴¹ Ricchiute, **a.g.e.** s. 79

⁴² Güredin (2007), **a.g.e.** s. 24

tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olduğu yönündeki ikna seviyesi o bilginin kanıt olarak ele alınıp alınmayacağına belirlenmesinde en önemli faktör olacaktır.

Denetçinin bu durumda kanıtın yeterliliği ve uygunluğu konularına dikkat etmesi gerekecektir. Kanıtın yeterliliğine riskler ve önemlilik gibi unsurlar etki ederken; kanıtın uygunluğu daha çok geçerlilik, nesnellik, zamanlılık ve süreklilik gibi unsurlarla ilgilidir. Bu konularda verilen kararların belli bir öznellik içerdiği düşünülecek olursa denetçinin mesleki bilgi düzeyinin ve deneyiminin önemi daha da anlaşılacaktır.

1.3 Türkiye, AB ve ABD Muhasebe Mevzuatında Denetim Standartları

Ülkemizde bağımsız dış denetim yapılmasına ilişkin zorunluluk ilk defa bankaların denetimi ile getirilmiştir. T.C. Merkez Bankası 24 Aralık 1987 tarihinde Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ'i yayımlamıştır. 1987 yılında Sermaye Piyasası Kurulu da Sermaye Piyasası Kanununa tabi ortaklıkların denetimini düzenlemek amacıyla Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetim Hakkında Yönetmeliği yayımlamıştır. Bağımsız denetim kuruluşları bu yönetmeliğe bağlı olarak kurulmuşlardır. Kurum daha sonra yayımladığı tebliğler ile sermaye piyasasında bağımsız dış denetimle ilgili mevzuatı oluşturmuştur. 1988 yılında yayımlanmaya başlanan bu tebliğlerden Seri: X No:16 sayılı tebliğ denetime ilişkin ilke ve kuralları içermesi bakımından önemli olmuştur. SPK'nın muhasebe ve denetim standartlarını çağın gereklerine yaklaştırma çabalarının bir ürünü olan "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ" in (Seri: X, No:22) 12.06.2006 tarihli 29196 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Ülkemizde denetim alanındaki en önemli gelişmelerden biri de 2003 yılında Türkiye Denetim Standartları Kurulunun (TÜDESK) kurulmasıdır. TÜDESK oluşturulacak denetim standartlarının uluslararası standartlar ile uyum göstermesi

gereğini dikkate alarak International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) tarafından yayımlanan standartları tercüme edip yayımlamıştır. Şu anda tasarı olarak gündemde olan yeni Türk Ticaret Kanununun denetimle ilgili tasarı maddelerinin kabulü halinde bu durum ülkemizin muhasebe ve denetim mesleğinde yeni bir dönemin başlamasına katkıda bulunacaktır.

ABD’de çağdaş denetim standartlarının temelini 1947 yılında AICPA tarafından kabul edilen Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları oluşturmuştur. Bu standartların genel nitelikli olması daha özel kuralların oluşturulmasını zorunlu kılmış ve yine AICPA tarafından yayımlanan “Statements on Auditing Standards (SAS)” Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ile birlikte bu ülkedeki denetim mevzuatını oluşturmuştur. Enron sonrası gelişen olaylar ABD’de denetim alanında büyük değişimler yaşanmasına neden olmuş ve denetim standartları oluşturma yetkisi AICPA’dan alınarak Public Company Accounting Oversight Board’a (PCAOB) verilmiştir.

AB bünyesinde denetime ilişkin esasları düzenleyen temel yönerge uzun zaman 1984 yılında yayımlanan sekizinci yönerge (84/253/EEC) olagelmıştır. Bu yönerge, topluluk bünyesinde yasal denetimden (statutory audit) sorumlu denetçilere ilişkin esasları belirtmekte ve yasal denetçilerin asgari yeterliliklerini tanımlamaktadır.⁴³ Sekizinci yönergenin denetçiye ilişkin esasları kesin çizgilerle belirtmemesi ve çoğunlukla üye ülkelerin inisiyatifine bırakması nedeniyle sekizinci yönerge Birlik içinde beklenen uyumu sağlayamamıştır.⁴⁴ Sekizinci yönergeye ilişkin eleştiriler özellikle 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren artmıştır. Avrupa Komisyonu’nun 24 Temmuz 1996 yılında yayımladığı “Avrupa Birliği’nde Bağımsız Denetçinin Rolü, Durumu ve Yükümlülükleri” (The Role, The Position and The Liability of Statutory Auditor Within European Union) başlıklı raporda sekizinci

⁴³ Tamer Aksoy, “Uluslararası Denetim Standartlarına Geçiş Sürecinde AB Denetim Müktesabati ve AB 8. Denetim Direktif Tasarısına Karşılaştırmalı Bir Bakış”, **Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, Eylül 2005, s. 33-34

⁴⁴ Figen Zaif, “Avrupa Birliği Denetçi ve Denetçiye İlişkin Esaların Uyumlaştırılması (Harmonizasyon) Çalışmaları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 6/3 2004, s. 160

yönergenin yetersizlikleri vurgulanmıştır. Raporda yönergeye ilişkin eleştiriler aşağıdaki konularda oluşturulmuştur:⁴⁵

- Denetçinin bağımsızlığı konusunda tam bir açıklama getirmemiş olması.
- Birlik bünyesinde bağımsız denetim ve denetçi konusunda genel bir tanımlama olmaması
- Yönergede bağımsız denetçilerin mesleki yeterliliklerine ilişkin yüksek standartlar getirilmiş olmasına rağmen üye ülkelerin ulusal yasalarına bu yüksek standartların tam olarak yansımaması
- İç kontrol sisteminin öneminin vurgulanmaması
- Bağımsız denetçilerin yükümlülüklerinin üye ülkeler arasında farklılık göstermesi

Avrupa Birliği'nde sekizinci yönergeye ilişkin yükselen eleştiriler Enron sonrası daha da artmış ve değişiklik istekleri daha güçlü söylenmeye başlanmıştır. Yirmibirinci yüzyılın hemen başında Amerika ve Avrupa'da muhasebe ve denetim alanında yaşanan gelişmeler, skandallar ve küreselleşmenin tetiklediği ekonomik faktörler Avrupa Birliği'nin sekizinci direktifini yeniden ele almasına neden olmuştur. 25 Nisan 2006'da sekizinci direktifin yerine 2006/43/EC isimli yeni direktif Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiş ve 17 Mayıs'ta Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanmıştır.

Sekizinci direktifin amacı AB'ye üye ülkelerde yasal denetçilerin ve denetim firmalarının onay ve tescil işlemlerini düzenlemektir. Direktifte geçen yasal denetçi kavramı bağımsız denetçiyi ifade etmektedir. Yasal denetim ve yasal denetçi kavramları halka açık işletme denetimini ve bu denetimleri yapabilecek denetçileri tanımlamak için kullanılmıştır.

Direktifin ele aldığı ana konular şunlardır: a) yasal denetçilerin onayı, b) denetçilerin ehliyet şartları, c) bağımsızlık ve dürüstlük ilkeleri ve ihlaller için yaptırımlar, d) denetim firmalarının onayı, e) yasal denetçilerin sicilinin

⁴⁵ Zaif, a.g.e., s.160-161

yayımlanması.⁴⁶ Yeni direktif mevcut AB mevzuatının uygulama kapsamını yasal denetçilerin görevlerini, bağımsızlık ve etik ile ilgili unsurları, dış kalite güvencesi ile ilgili yeni yükümlülükleri içerecek ve denetim mesleği üzerinde daha iyi bir kamu gözetimi sağlayacak ve Avrupa Birliği'ndeki gözetim organlarının işbirliğini geliştirecek şekilde genişletmektedir.

Yeni direktifte yasal denetçi ve denetim firması ile ilgili hükümler güncelleştirilmiş ve geliştirilmiştir. Yasal denetçilerin ve denetim firmalarının onaylanması hususunda yeni direktif üye ülkelerden onaylama işini yapacak yetkin otoriteler oluşturmalarını öngörmektedir⁴⁷. Bu otoriteler ile ilgili kapsam ise direktifin sekizinci bölümünde verilmiştir. Yasal denetçi olabilmek için denetçinin direktifin 4. ve 6–10 maddeleri arasındaki hükümleri yerine getirmesi şartı getirilmiştir. Altıncı ve onuncu maddeler arasındaki hükümler denetçilerin eğitim durumlarına yönelik hükümleri içerirken, dördüncü madde denetçinin iyi nam (good repute) sahibi olması gerektiğini belirtmektedir. Direktif bu yönüyle kişisel standartlara göre daha geniş kapsamlıdır.

1.3.1 Mesleki Eğitim ve Gözetim ile İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi

Denetim konusunda ilk olarak denetçi adayının gerekli mesleki eğitime sahip olup olmadığına bakılmaktadır. Amerikan mevzuatında denetçi adayı işletme ve finans da dâhil olmak üzere diğer iş alanlarında ne kadar yetenekli ve deneyimli olsa da, denetçi olabilmek için denetim alanında uygun bir eğitim geçmişinin olması ve belirli bir deneyim kazanması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁸

AB, denetçi adayının üniversite veya eşit seviyede bir okula gitmeye hak kazanmış, teorik eğitimini bitirmiş ve stajyerlik eğitimini tamamlamış ve ilgili üye

⁴⁶ Aksoy, a.g.e, s. 34

⁴⁷ 2006/43/EC, Chapter 2, article 3

⁴⁸ AU 210, 2

ülkece düzenlenen veya tanınan, üniversite tamamlama veya eşit düzeyde bir başka mesleki yeterlilik sınavından geçmesi gerektiğini belirtmektedir⁴⁹. Üye ülkelerin yeni yönerge doğrultusunda mevzuatlarında gerekli değişiklikleri yapmaları gerekmektedir. Daha önce belirtildiği üzere AB yönergelerinin üye ülke mevzuatları için kılavuz olması nedeniyle pek çok farklı uygulamaya sahip ülkeler için bu yönergelerde fazla seçenek bırakılmıştır. Yeni sekizinci yönergeye ve Avrupa Komisyonu'nun eğitim konusundaki pek çok tavsiyesine karşın üye ülkelerin eğitim sistemleri arasında önemli farklılıkların bulunması AB'nin üstesinden gelmesi gereken bir problemdir.⁵⁰

Sermaye Piyasası Kurulu'nun, "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliği"nde mesleki yeterlilik, lisans düzeyinde ve sonrasında eğitim ve öğretim ile mesleki deneyimin bağımsız denetim yapabilecek düzeyde olması gerektiği belirtilmiştir⁵¹. Mesleki yeterliğin sağlanması hususunda ise mesleki denetim kuruluşlarının denetçi yardımcılarının işe alımlarında, mesleki eğitime yeterli temel oluşturacak lisans düzeyinde eğitim gördüklerini araştırmak ve lisans sonrası eğitim zorunluluğu⁵² getirilmiştir. Lisans eğitimi ile kast edilen bu maddede açıkça belirtilmemiştir. Lisans eğitimi ile ilgili olarak 4. maddede denetçi yardımcılarının hukuk, iktisat, maliye, muhasebe, işletmecilik, bankacılık, kamu yönetimi ve uluslararası ilişkilerde 4 yıllık lisans veya lisansüstü eğitim alma şartı vardır. Ancak ülkemizde hukuk, iktisat, maliye, muhasebe, işletmecilik, bankacılık, kamu yönetimi ve uluslararası ilişkiler fakültelerinin doğal olarak farklı eğitim programları bulunmakta ve bu programlardaki muhasebe derslerinin ağırlığı birbirinden farklılık göstermektedir. Hatta bazı fakültelerde bütün lisans süresi boyunca tek bir muhasebe dersi verilmektedir. Muhasebe altyapısı kazandırmayan fakülte veya programlardan mezun olan birine denetçi olma imkânı sağlanması mesleki eğitim standardına aykırılık oluşturmaktadır. Bu olumsuzluğun önüne geçebilmek için denetçi yardımcılığı için mezun olunan lisans programlarından ziyade denetçi adayının aldığı muhasebe ve denetim derslerinin bir ölçüt olarak ortaya konması daha doğru olacaktır.

⁴⁹ 2006/43/EC, Chapter 2, article 6

⁵⁰ Bahram Soltani, **Auditing An International Approach**, Prentice Hall, 2007, s.162

⁵¹ SPK Seri X No: 22, İkinci Bölüm, md. 7

⁵² SPK Seri X No: 22, md. 8

Denetçi olabilmek için her ne kadar muhasebe ve denetim alanlarında uygun eğitim alınsa da denetim mesleğinin doğası gereği bu eğitim tek başına yeterli görülmemektedir. Amerikan denetim standartlarında denetçi adaylarının, iş hayatını kavrayabilmesi, analitik değerlendirmelerde bulunması, ekonomik işlemleri analiz edebilmesine yönelik olarak, başka disiplinlerde de eğitim alması yönünde kurallar oluşturulmuştur. Bağımsız denetçi mesleğin gereklerini yerine getirmek için yeterli eğitimi almalıdır ve bu eğitim teknik kapsamı yeterli olduğu gibi bir ölçüde de mesleğin gerektirdiği genel eğitimi içermelidir⁵³. Amerikan muhasebe literatüründe formel muhasebe eğitiminin yanında denetçinin aldığı genel eğitim ve denetçinin sahip olması gereken özellikler de dikkate alınmıştır. Başarılı bir denetçi müşteri ve çalışanlarıyla, kendi ast ve üstleriyle iyi ilişki kurabilme becerisine sahip olmalıdır. Denetçi için iletişim becerileri oldukça yüksek önemdedir. Muhasebe bilgisi genelde rakamlarla açıklansa da eğer kullanıcılara yazılı ve sözlü anlaşılabilir şekilde ifade edilemezse neredeyse anlamsızdır.⁵⁴

Ülkemiz uygulamasının ABD ve AB uygulamalarından farklı olarak temel muhasebe eğitimi ve genel eğitim farkının açıkça ortaya konmaması mesleki yeterlilik standardında bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amerika'da bir kişinin denetçi lisansı alabilmesi için AICPA tarafından düzenlenen sertifika sınavını geçmesi gerekmektedir. Bu sınava girebilmek için ise Amerika'daki pek çok eyalette 150 saat kuralı olarak adlandırılan muhasebe ve denetim konusunda belli bir eğitim alma şartı bulunmaktadır.⁵⁵ Sınava girme şartını sağlayan denetçi adaylarının AICPA'nin dört bölümden oluşan ve toplamda 14 saat süren sınavını geçmesi gerekmektedir.

Sertifika sınavı dört temel bölümden oluşmaktadır. Dört buçuk saat süren denetim ve güvence bölümünde denetimin planlaması, iç kontrol, kanıtların elde edilmesi ve belgelenmesi, denetimin gözden geçirilmesi ve kanıtların

⁵³ AU 210, 3

⁵⁴ John W. Cook, Gary M. Winkle, **Auditing, Philosophy and Technique**, Houghton Mifflin Co., 1976, s.27-28

⁵⁵ Arens, Elderly, Beasley, **a.g.e.**, s. 17

değerlendirilmesi ve raporların yazılması gibi konulardan sorular sorulmaktadır. Dört saat süren finansal muhasebe ve raporlama bölümü ise finansal tablolara ilişkin standartlar ve kavramlar, finansal tablolardaki temel hesaplar, özellikli olay ve işlemler, kamu kurumları muhasebesi ve raporlaması ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar muhasebesi ve raporlaması konuları ağırlıkta olmak üzere finansal muhasebe konularını içermektedir. Üç saat süren mevzuat (yasalar) bölümünde ise ağırlıklı olarak etik ve mesleki sorumluluk, iş hukuku ve değişik yönleriyle vergi konularından sorular sorulmaktadır. En son olarak da iki buçuk saat süren iş dünyası ve kavramları bölümünde denetçi adaylarının işletme, ekonomik kavramlar, mali işler yönetimi, bilgi teknolojisi ve planlama bilgileri değerlendirilmektedirler.⁵⁶

AB'nin yeni sekizinci yönergesinde denetim mesleğine giriş için bir sınav şartı vardır. Yönergenin belirttiği mesleki yeterlilik sınavı yasal denetimle ilgili konuları kapsadığı gibi bu konularla ilgili bilgilerin pratikte uygulanmasını da içermesi gerektiği hususunun da ayrıca altı çizilmelidir⁵⁷. Mesleki yeterlilik sınavının aşağıdaki konuları kapsamı istenmektedir⁵⁸:

- a) Genel muhasebe teorisi ve ilkeleri
- b) Konsolide ve konsolide olmayan finansal tabloların hazırlanması ile ilgili yasal hükümler ve standartlar
- c) Uluslararası muhasebe standartları
- d) Finansal analiz
- e) Maliyet ve yönetim muhasebesi
- f) Risk yönetimi ve iç kontrol
- g) Denetim ve mesleki beceriler
- h) Yasal denetim ve denetçilerle ilgili yasal hükümler ve profesyonel standartlar
- i) Uluslararası denetim standartları
- j) Mesleki etik ve bağımsızlık

Mesleki yeterlilik sınavında bu belirtilen konuların yanında denetimle ilgili oldukları ölçüde aşağıdaki konuların da bulunması istenmektedir.

⁵⁶ http://www.cpa-exam.org/cpa/computer_faqs_2.html, 06.11.2007

⁵⁷ 2006/43/EC, chapter 2, madde 7

⁵⁸ 2004/43/EC, chapter 2, madde 8

- a) Şirketler hukuku ve kurumsal yönetim
- b) İflas hukuku
- c) Vergi kanunu
- d) Medeni hukuk ve ticaret hukuku
- e) Sosyal güvenlik kanunu ve iş kanunu
- f) Bilgi teknolojisi ve bilgisayar sistemleri
- g) İşletme, genel ve finansal iktisat
- h) Matematik ve istatistik
- i) İşletmelerde finansal yönetimin temel ilkeleri

Ülkemizde ise denetçi unvanı alabilmek için TÜRMOB tarafından yapılan Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik sınavında başarılı olunmalıdır. Denetçi adaylarının sertifika sınavına girmek için stajlarını tamamlamış olmaları gerekmektedir⁵⁹. Muhasebe stajlarını tamamladıktan sonra denetçi adaylarının girdiği bu sınavın kapsadığı konular aşağıdaki gibidir⁶⁰.

1. Finansal muhasebe
2. Finansal tablolar ve analizi
3. Maliyet muhasebesi
4. Muhasebe denetimi
5. Vergi mevzuatı ve uygulaması
6. Hukuk (ticaret hukuku, borçlar hukuku, iş hukuku, SSK ve Bağ-Kur Mevzuatı, idari yargılama hukuku)
7. Muhasebecilik ve mali müşavirlik meslek hukuku

Denetçi olabilmek için mesleki eğitim gereği yerine getirildikten sonra denetçinin eğitim alma sorumluluğu ortadan kalkmamaktadır. Denetçi değişen koşullara ve kurallara göre kendini yenileyip, bilgilerini güncelleştirebilmelidir. Denetçi, eğitimin süreklilik gerektirdiğinin, iş dünyası ve meslekte değişmeler

⁵⁹ SPK Seri:X No:22, İkinci Kısım, İkinci Bölüm, md.9

⁶⁰ Yeminli Mali Müşavirlik ve Mali Müşavirlik Sınav Yönetmeliği, 16 Ocak 2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazete, md.14

olduğunun ve bunları takip etmesi gerektiğinin farkında olmalıdır⁶¹. Bu farkındalık denetçilerin iş dünyasında müşterilerini etkileyecek gelişmelere karşı kendisini güncel tutmasını gerektirmektedir.⁶²

AB direktifinde ayrıca sürekli eğitime de 13. maddede değinilmiştir. Buna göre yasal denetçilerin teorik bilgilerini güncelleştirecekleri, mesleki yetenek ve değerlerini üst seviyede tutabilecekleri uygun sürekli eğitim programına katılmalarının üye ülkelerce sağlanması istenmiştir. SPK standartlarında da bağımsız denetim kuruluşları denetçilerin mesleki gelişmelerini sürekli olarak sağlayacak tedbirleri almakla yükümlü tutulmuşlardır.⁶³

Hizmet içi eğitimde de işe alınan denetçi yardımcılarının muhasebe ve bağımsız denetim teori, standart ve teknikleri, finansal analiz, iç kontrol, bilgi işlem, para ve sermaye piyasası, şirketler hukuku, kurumsal yönetim, ticaret hukuku, vergi mevzuatı ve bankacılık konularında eğitime tabi tutulmaları⁶⁴ yerinde ancak yeterli değildir. Bu başlıklara en azından mesleki etik ve bağımsızlık, uluslararası muhasebe ve denetim standartları, işletme, matematik ve istatistik gibi konuların da eklenmesi yararlı olacaktır.

Ülkemizin muhasebe mesleği geçmişinin gelişmiş ülke meslekleri ile karşılaştırıldığında genç olması, doğası itibariyle çeşitli eksikliklerin varlığına neden olmaktadır. Bu eksikliklerin tamamlanması süreci gelişmiş ülkelerinki kadar uzun olmamalıdır. Günümüz bilgi ve teknoloji çağı ise eksikliklerimiz de bu çağın gerektirdiği hızda ve kalitede giderilmelidir. Bu sorunun sadece sınava eksik konuların eklenmesi ile çözüleceği düşünülmemelidir. Üniversiteler de müfredatlarını çağın gereklerine göre güncelleştirmelidir. Ayrıca denetim firmaları denetçilerinin genel eğitim düzeylerini de takip edip eğitim programlarına bunları da dâhil etmelidirler.

⁶¹ AU 210, 4

⁶² William F. Messier, Steven M. Glover, Douglas F. Prawitt, **Auditing and Assurance Services**, McGraw Hill Co., 4th Edition, s.44

⁶³ SPK Seri X No: 22, , md. 8

⁶⁴ SPK Seri X No: 22, 2.Kısım, 2. Bölüm, md 9

Ülkemize ilişkin bir başka problem ise değişik kanunlar kapsamında denetçi unvanı alanların varlığıdır. Sermaye Piyasası Kurulu'nda 10 yıl meslek personeli olarak çalışanlar ve Kurul üyesi olarak görev yapanların 3568 sayılı Kanun'a göre SMMM veya YMM unvanı almış veya yabancı ülkelerde bağımsız denetim yetkisi sağlayan belge sahibi kişilerle aynı statüde sayılmaları⁶⁵ mesleki eğitim ve deneyim standardına aykırılık teşkil etmektedir. Türkiye genelinde mali denetim yapan kamu bankalarının müfettişleri ile kanunları uyarınca vergi inceleme yetkisi almış olanlardan, bu yetkilerini aldıkları tarihten itibaren kamu kurum ve kuruluşlarında 8 yıl çalışanlar ile kanunda belirtilen alanlarda en az 8 yıl öğretim üyesi veya görevlisi olarak çalışmış bulunanlar sınav şartı aranmadan SMMM unvanı alabilmektedir⁶⁶. Ayrıca ilgili kanunlar çerçevesinde vergi incelemesi yetkisi alanlar ve ilgili alanlarda profesör unvanı bulunanlardan YMM olabilmek için sınav şartı aranmamaktadır.⁶⁷

1.3.2 Bağımsızlık İle İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi

Bağımsızlık belki de denetim yazınında üzerine en çok araştırma yapılan, makale yazılan ve tartışılan konularından biri olmuştur, büyük olasılıkla gelecekte de çok tartışılan konulardan biri olmaya devam edecektir. Bağımsızlığın denetim açısından önemi Amerikan denetim standartlarında şu şekilde açıklanmıştır: Kamuoyunun bağımsız denetçilerin bağımsızlığına olan güvenin korunması olgusu meslek için hayati önemdedir⁶⁸. Denetim çalışmasının gerçek anlamı bağımsızlık kavramında yatmaktadır. Kamuoyunda bağımsız olarak algılanmayan bir denetçinin yaptığı en yüksek kalitedeki denetim çalışmasının değeri yoktur. Kamuoyunun denetim çalışmasına bir değer vermesi için öncelikle çalışmayı yapan denetçinin bağımsızlık eşiğini aşması gerekmektedir.

⁶⁵ SPK Seri X No: 22, 2.Kısım, md 4

⁶⁶ Ahmet Başpınar, Türkiye'de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış, **Maliye Dergisi**, Sayı: 148, Ocak-Nisan 2005, s. 47

⁶⁷ Başpınar, **a.g.e.**, s. 48

⁶⁸ AU 220, md. 3

AB denetim yönergesinde bağımsızlık ve tarafsızlık yönergenin 22. maddesinde açıklanmıştır. Yönerge üye ülkelerin yasal denetim yapan firmalarının veya denetçilerinin denetlenen firmadan bağımsız olması ve denetlenen firmanın karar alma süreçlerine katılmamasının sağlanması yönünde düzenlemeler yapmalarını istemektedir⁶⁹.

Denetçi bağımsızlığı tanımlanırken bağımsızlığın bir savcının davranışından çok sadece yönetime değil, işletmenin ortaklarına, borç verenlere ve denetçi görüşüne güvenen diğer kişilere karşı dürüstlük yükümlülüğü taşıyan yargısal bir tarafsızlıktan bahsedilmektedir⁷⁰. Bu yargısal tarafsızlığın zedelenmesi karar alıcıların bir bilgi güvensizliği ortamında karar alması sonucunu doğuracaktır. Kamuoyunun denetçiye güveni, bağımsızlığın gerçekten eksik olduğunu gösteren kanıtların varlığı ve rasyonel kişilerin bağımsızlığa etki ettiğine düşündüğü durumların varlığı halinde sarsılacaktır⁷¹. Bu noktada şunun hatırlatılması yararlı olacaktır; denetçi de doktor, avukat gibi yaptığı çalışmanın ücretini çalışmayı talep eden müşteriden alır fakat denetçi yaptığı çalışmadan dolayı diğer serbest meslek mensuplarının aksine müşteriye karşı değil kamuoyuna karşı sorumludur.

Ekonomik ve teknolojik gelişmeler daha çok bilginin daha hızlı dolaşmasına imkân vermiştir. Ancak bu gelişmeler bilginin güvenilirliğinin birincil kaynakça sağlanması yönünde önemli ilerlemeler sağlayamamıştır. Bilginin güvenilirliğinin sağlanmasında denetçilere önemli görevler düşmüş ve düşmeye de devam edecektir. Bilginin güvenilirliğin sağlanması sürecinde de denetçinin bağımsızlığı en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımsız olabilmek için denetçi dürüst olmalı, bağımsız olarak “tanınmalı” ve müşteri işletme, yönetimi veya sahipleri ile herhangi bir yükümlülük veya çıkar ilişkisinde olmamalıdır⁷². Bu nedenle denetçi kamuoyunda müşteri ile bir çıkar ilişkisi içinde olduğu algısını ortaya çıkaracak davranışlardan, her ne kadar kendisinin gerçekte bağımsızlığını etkilemese de, uzak durmalıdır.

⁶⁹ 2005/43/EC, madde 22, 1

⁷⁰ AU 220, md. 2

⁷¹ AU 220, md. 3

⁷² AU 220, md. 3

AB denetim yönergesinde yasal denetçinin veya denetim firmasının işletme ile herhangi bir çıkar ilişkisinde olmadığına sağlanması yönünde üye ülkelerden düzenleme yapmalarını istemektedir⁷³. Denetçiler yaptıkları denetimde bağımsızlıklarına gölge düşürecek bir tehlike varsa bunu çalışma kâğıtlarında belgelendirmeli ve bunlara engel olmak için koruyucu önlemler almalı, bu önlemleri de çalışma kâğıtlarında belgelendirmelidir⁷⁴. SPK tebliğinde belirtilen, bağımsız denetçinin, bağımsızlığını tehdit eden unsurları ve bunlara karşı oluşturulan önlemleri çalışma kâğıtlarında belgelemesi ve bunların denetimden sorumlu komitelerle tartışması⁷⁵ kuralı AB yönergesi ile uyumludur.

Bağımsızlık SPK tebliğinin ikinci kısım ve üçüncü bölümünde bağımsız denetçilerin uyacakları etik ilkeler başlığı adı altında 12. maddede açıklanmıştır. Bu maddede bağımsızlık, mesleki faaliyetin dürüst ve tarafsız yürütülmesini sağlayacak bir davranış ve anlayışlar bütünü olarak tanımlanmıştır. Fakat bu davranış ve anlayışlar bütünüünün nasıl olması gerektiği hususunda yeterli bir açıklamaya yer verilmemiştir. Tebliğde denetçilerin bağımsız düşünme ve davranma mantığı içinde olmalarına işaret edilerek bağımsız davranmayı etkileyebilecek durumlara dikkat çekilmiştir⁷⁶. Ayrıca bağımsızlığı ortadan kaldıran durumlar aynı kısımda 13. maddede ayrıntılı olarak belirlenmiştir.

Enron skandalı sonrası denetim firmalarının denetim dışında verdiği hizmetlerin denetim bağımsızlığına olumsuz etkisi dolayısıyla bu tür hizmetlere bir kısıtlama getirilmiştir. Tebliğde de bu yönde yapılan düzenleme oldukça olumludur. Buna göre bağımsız denetçiler denetim hizmeti verdikleri işletmelere, bağımsız denetim hizmeti verdikleri dönemde, bedelli veya bedelsiz olarak aşağıdaki hizmetleri verememektedirler⁷⁷ :

a) Muhasebe defterlerinin tutulması ve buna ilişkin diğer hizmetlerin verilmesi,

⁷³ 2005/43/EC, madde 22, 2

⁷⁴ 2005/43/EC, madde 22, 3

⁷⁵ SPK Seri X No 22, II. Kısım 3. Bölüm, madde 12 - 4

⁷⁶ SPK Seri X No 22, II. Kısım 3. Bölüm, madde 12 - 3

⁷⁷ SPK Seri X No 22, II. Kısım 3. Bölüm, madde 13 - 4

- b) Finansal bilgi sistemi kurulması ve geliştirilmesi ile işletmecilik, muhasebe, finans konularındaki uygulamalarla ilgili danışmanlık hizmeti verilmesi, belge düzenlenmesi ve rapor hazırlanması,
- c) Değerleme ve aktüerya hizmetleri verilmesi veya ekspertiz ve uygunluk raporu hazırlanması,
- ç) İç denetim fonksiyonunun yerine getirilmesi ya da iç denetim fonksiyonuna destek hizmeti verilmesi,
- d) Yönetim veya insan kaynakları fonksiyonlarının yerine getirilmesi,
- e) Aracılık veya yatırım danışmanlığı hizmetlerinin verilmesi,
- f) Hukuki danışmanlık veya diğer uzmanlık hizmetlerinin verilmesi,
- g) Tahkim ve bilirkişilik yapılması ve
- ğ) Kurul tarafından yapılmasına izin verilmeyen alanlarda hizmet sunulması

1.3.3 Mesleki Özen İle İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi

Mesleki özen standardı genel kabul görmüş denetim standartlarının uygulanmasında denetçinin nasıl bir davranış biçiminde olacağını belirlemesi bakımından önemlidir. Bu davranış biçimi Amerikan denetim standartlarında; mesleki özen denetçinin mesleki şüpheciliğe sahip olmasını ve bunu uygulamasını zorunlu kılar, mesleki şüphecilik sorgulayıcı bir beyni ve denetim kanıtının eleştirel değerlendirmesini içeren bir davranıştır⁷⁸ şeklinde açıklanmıştır.

Mesleki özen SPK tebliğinin ikinci kısmının üçüncü bölümünde açıklanmıştır. Mesleki özen ve titizliğin, basiretli bir bağımsız denetçinin aynı koşullar altında ayrıntılara vereceği önemi, göstereceği dikkat ve gayreti ifade ettiği ve bağımsız denetçinin denetim çalışmasının tüm aşamalarında mesleki özeni göstermek zorunda olduğu ifade edilmiştir⁷⁹. SPK standardı mesleki özeni tanımlarken diğer genel kabul görmüş denetim standartlarına ikinci bir vurgu yapmaktadır. Bu vurgu elbette ki mesleki özenin anlamı bakımından doğrudur. Ancak, SPK tanımı Amerikan

⁷⁸ AU 230, md.7

⁷⁹ SPK Seri X No 22, İkinci Kısım, Üçüncü Bölüm, md. 14

standartlarındaki tanıma göre mesleki özenin nasıl yapılması gerektiğini açıklamaktan biraz uzaktır.

SPK standardında mesleki özen standardı ile ilişkisi iyi kurulmamış olmasına rağmen mesleki şüpheciliğe değinilmiştir. Mesleki şüphecilik, SPK tebliğinin “Bağımsız Denetimin Amacı ve Genel İlkeleri” başlıklı birinci kısmında ve “Bağımsız Denetim Kuruluşları ve Bağımsız Denetçilerin Uyacakları Etik İlkeler” başlıklı ikinci kısım üçüncü bölümünde tanımlanmıştır. SPK tebliğinde mesleki şüpheciliğin bağımsız denetçinin sorgulayıcı bir yaklaşımla denetim kanıtlarının geçerliliğini incelemesi olduğu belirtilmiş⁸⁰ ancak bu kavramın denetimin planlaması⁸¹ ile ilişkisi kurulurken mesleki özenle ilişkisi kurulmamıştır.

Amerikan denetim standartlarında mesleki özenin denetçinin ne yaptığı ve bunu ne kadar iyi yaptığı sorunu ile ilgili olduğu belirtilmiştir⁸². Mesleki özeninin sadece denetçinin değil denetim firmasının da bir sorumluluğu olduğu, denetim firmasındaki bütün profesyonellere çalışma sahası ve raporlama standartlarının uygulandığının gözlemlenmesi sorumluluğu yüklediğini⁸³ belirtilmiştir. Bu nokta önemlidir. Bir denetim uygulamasında mesleki özenin sağlanması sadece o işi yürütmekle sorumlu denetçilere bırakılmamış, denetim firması ve diğer çalışanlar da bundan sorumlu tutulmuşlardır. Bu kuralın ülkemiz mevzuatına yerleştirilmesi olumlu bir adım olacaktır.

1.3.4 Denetimin Planlanması ve Gözetim ile İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi

Denetim planlaması denetim uygulamasında beklenen yönetim ve denetim kapsamı ile ilgili ayrıntılı bir strateji geliştirmeyi içerir. Amerikan uygulamalarında

⁸⁰ SPK Seri X No 22, Birinci Kısım, md.5; SPK Seri X No 22, İkinci Kısım, Üçüncü Bölüm, md. 11

⁸¹ SPK Seri X No 22, İkinci Kısım, Üçüncü Bölüm, md. 11

⁸² AU 230, md. 4

⁸³ AU 230, md. 2

denetçinin bu aşamada aşağıdaki hususları da göz önünde bulundurması beklenmektedir⁸⁴:

- a) Müşteri işletmenin işi ve bağlı olduğu sektör ile ilgili hususlar. İşletme ile ilgili hususlar işletmenin organizasyonu ve faaliyet karakteri ile ilgili iken, sektörle ilgili olarak genel ekonomik durum, devletle olan ilişkiler, teknolojik gelişmeler, sektördeki yaygın muhasebe uygulamaları ve rekabet koşulları gibi bilgiler gerekmektedir⁸⁵.
- b) Müşteri işletmenin muhasebe politika ve yordamları
- c) Önemli muhasebe bilgilerini işlerken işletmenin kullandığı yöntemler. Bu yöntemlerin incelenmesinin temel nedeni bunların iç kontrol sisteminin oluşumunu önemli ölçüde etkilemeleridir. Özellikle bilgisayar sistemleri ve bunların muhasebe bilgilerinin işlenmesinde kullanım derecesi denetçi tarafından değerlendirilmelidir⁸⁶.
- d) Planlanmış kontrol riski düzeyi
- e) Önemlilikle ilgili ilk tahmin
- f) Düzeltme gerekebilecek finansal muhasebe kalemleri
- g) Denetim testlerinin genişletilmesini veya değiştirilmesini gerektirecek durumların varlığı
- h) Verilmesi beklenen raporların niteliği

Amerikan denetim standartlarına göre denetim planlanırken denetçi yapılacak işin türünü, kapsamını ve zamanını dikkate almalı ve her bir denetim için yazılı bir denetim programı hazırlamalıdır. Hazırlanan bu denetim programı denetim amaçlarına ulaşılmasını sağlayacak detayda denetim yordamlarını içermelidir ve denetçi denetim programını hazırlarken denetim planlamasının sonuçlarını dikkate almalıdır⁸⁷. Denetim planlamasını nihai ürünü olan denetim programının nasıl hazırlanması gerektiği ve bunun yazılı olması Amerikan denetim standardında açıkça ifade edilmiştir. Denetçilerin denetim programlarını yazılı olarak hazırlamamaları durumunda denetçiler ve denetim firmaları ciddi cezalarla karşı karşıya kalmaktadır.

⁸⁴ AU 311, md. 3

⁸⁵ AU 311, md. 7

⁸⁶ AU 311, md. 9

⁸⁷ AU 311, md. 5

SPK tebliğinde denetim çalışması için uygulanacak denetim yordamlarının türünü, kapsamını ve zamanını yazılı olarak belgeleyen bir denetim programından bahsedilmemektedir. Denetim programı kavramı tebliğin altı maddesinde (İkinci Kısım Birinci Bölüm md.5, Dördüncü Bölüm md.19 ve 20, Dördüncü Kısım, İkinci Bölüm md. 10, Beşinci Kısım Birinci Bölüm md.5, Dokuzuncu Kısım İkinci Bölüm md. 9 ve Onikinci Kısım Birinci Bölüm md. 14) geçmektedir. Ancak SPK tebliğindeki bu maddelerden hiçbirinde denetim programının ne olduğu ve yazılı hazırlanmasının zorunlu olduğu net bir şekilde yazılmamıştır. Ancak yukarıdaki maddeler okunduğunda denetçilerden bir denetim programı hazırlamaları istendiği dolaylı da olsa anlaşılmaktadır ancak bunun içeriğine ilişkin bir ifade SPK tebliğinde yoktur. SPK tebliği denetçinin denetim stratejisini ve denetim planını, denetim çalışması sırasında yapılan önemli değişiklikleri içerecek şekilde, belgelemesini zorunlu tutmaktadır.⁸⁸ Bu belgeleme denetim literatüründeki denetim programının karşılığı değildir. Denetim programı denetim planlamasının sonucunda denetimin yürütülmesi sırasında denetim sahaları için uygulanması düşünülen denetim yordamlarının türünün ve sırasının yazılı olarak belirlendiği taslaklardır.⁸⁹ Denetim programları denetim faaliyetlerinde en önemli kontrol mekanizmalarındandır, çünkü denetçi denetim planlaması sonunda görüş oluşturabilmesi için gerekli gördüğü tüm denetim yordamlarını denetim programında ortaya koymaktadır.⁹⁰

Bağımsız denetimin planlaması ile ilgili SPK tebliği ile getirilen kurallar genel anlamda yeterli ve uluslararası standartlarla uyumlu gözükmektedir. SPK tebliğinde bağımsız denetimin planlaması ile genel bir denetim stratejisinin saptanması ve bir denetim planı geliştirilerek bağımsız denetim riskinin makul bir düzeye indirilmesi amaçlanması gerektiği belirtilmiştir.⁹¹ Bu kural Amerikan standardı ile benzerlikler göstermektedir. SPK tebliğinde denetim planlamasının genel bir denetim stratejisinin belirlenmesi ve denetim planının oluşturulmasını kapsadığı belirtilmiştir.⁹² Planlama

⁸⁸ SPK Seri X No 22, Dokuzuncu Kısım, md.9

⁸⁹ Güredin, **a.g.e.**, s. 191

⁹⁰ Taylor, Glezen, **a.g.e.**, s. 307

⁹¹ SPK Seri X No 22, Dokuzuncu Kısım, md.4

⁹² SPK Seri X No 22, Dokuzuncu Kısım, md.4

bir faaliyetin gerçekleştirilmesi için izlenecek yolun belirlenmesidir⁹³ ki, bu yol denetimin kapsamı ve yürütülmesi ile ilgili genel bir strateji geliştirilmesini gerektirir.⁹⁴

SPK tebliğinde denetçinin bağımsız denetim stratejisi ile bağımsız denetimin kapsamını, zamanlamasını ve yönlendirmesini düzenleyeceği ve ayrıntılı bir denetim planı geliştireceği belirtilmiştir. Denetçi denetim stratejisini oluştururken aşağıdaki hususları dikkate almalıdır:⁹⁵

- a) İşletmenin uymak zorunda olduğu finansal raporlama standartları
- b) Bağımsız denetimin zamanlaması ve kurulması gerekli iletişim yapısının planlaması
- c) Uygun önemlilik seviyesi ve önemli yanlışlık oluşması yüksek olan alanlar, iç kontrolün etkinliğine yönelik kanıt toplama kararının değerlendirilmesi, işletmeyi ilgilendiren finansal raporlama ve diğer konularda meydana gelen önemli değişiklik

Yukarıda sayılan hususların Amerikan standardındaki benzerleri ile karşılaştırıldığında eksik oldukları yönünde ciddi eleştiriler yöneltmek mümkündür. Bu eksikliklerin temelinde denetim stratejisinin farklı algılanmasının yattığı iddia edilebilir.

Gözetim denetim amaçlarına ulaşmaya çalışan denetçi yardımcılarının çalışmalarını yönetmeyi ve denetim amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığının belirlenmesini içerir. Bunun için gözetim, denetim yardımcılara direktif vermeyi, karşılaşılan önemli problemlerden haberdar olmayı, yapılan çalışmayı gözden geçirmeyi ve denetçiler arasındaki görüş ayrılıkları ile ilgilenmeyi gerektirir⁹⁶. Denetimde gözetim unsuruna özellikle denetimde işlerin önemli bir bölümünün az deneyimli denetçiler tarafından gerçekleştirilmesi nedeniyle dikkat edilmelidir. Deneyimi fazla olmayan denetçi adaylarının uygun şekilde yönlendirilmemesi ve çalışmalarının gözden

⁹³ Güredin, **a.g.e.** s.184

⁹⁴ Güredin, **a.g.e.** s.186

⁹⁵ SPK Seri X No 22, Dokuzuncu Kısım, md. 5

⁹⁶ AU 311, md. 11

geçirilmemesi sonucu, hatalı denetim kanıtlarının toplanması riski ortaya çıkmaktadır. Gözetimin sağlanabilmesi için ise denetçi yardımcılarının sorumlulukları ve uygulayacakları yordamların amaçları konularında bilgilendirilmiş olmalıdırlar⁹⁷.

Denetim çalışmasında denetçilerin gözetimiyle ilgili bağımsız denetçinin sorumluluğu dokuzuncu kısımda açıklanmıştır. Bağımsız denetçinin, bağımsız denetim ekibinin sevk ve gözetimiyle işlerin kontrolünün yapısı, zamanlaması ve kapsamına yönelik planlama yapmak zorunda olduğu, bunun pek çok etkene bağlı olarak değişiklik gösterdiği ve gözetim ve planlamanın belirlenmiş önemli yanlışlık riski temel alınarak yapılacağı ifade edilmiştir.⁹⁸ Ancak bu maddede bağımsız denetçinin gözetimde hangi kritere göre bir kontrol ve gözetim faaliyetinde bulunacağı belirtilmemiştir. Denetçi yardımcılarının denetim programında kendi sorumlulukları olarak belirlenmiş denetim amaçlarına yönlendirilmesi, bu amaçlara ulaşılmadığının saptanması gözetimin kapsamını oluşturmaktadır. Bu yönde bir düzenlemenin yapılması olumlu olacaktır.

1.3.5 İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi İle İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi

Etkin bir denetim planlamasının en önemli aşamalarından biri müşteri işletmenin iç kontrol sisteminin denetçi tarafından anlaşılmasıdır. Bu standart iç kontrol sisteminin finansal tablo denetimi ile ilgili kontrollerinin denetçi tarafından anlaşılmasını ve bunların uygulanıp uygulanmadığının sorgulanmasını istemektedir. Amerikan denetim standartlarında “Consideration of Internal Control in a Financial Statement Audit” başlığı altında iç kontrol sistemine ilişkin olarak denetçinin müşteri işletmenin iç kontrol sistemini, denetimi planlamak için yeterli düzeyde anlaması gerektiği açıkça belirtilmiştir⁹⁹. SPK tebliğinde denetçinin iç kontrol sistemini değerlendirmesi ile ilgili hükümler “İşletmenin, Faaliyet Koşullarının ve Çevresiyle

⁹⁷ AU 311, md. 12

⁹⁸ SPK Seri X No 22, Dokuzuncu Kısım, md. 8

⁹⁹ AU 319, md. 2

Olan İlişkilerinin Anlaşılması ve Bu Konulara Yönelik Önemli Yanlılık Riskinin Değerlendirilmesi” başlığı altında yer almaktadır. Kontrol riskini ve doğal riski ayrı ayrı değerlendiren Amerikan denetim standartlarından farklı olarak SPK tebliğinde bu iki risk unsuru birleştirilerek incelenmektedir. Tebliğde “denetim risk modeli”ne doğrudan bir referans olmadığı için bu iki risk unsurunun birlikte ele alınması olumlu olarak değerlendirilebilir. Denetim süreci için kavramsal bir çerçeve oluşturduğuna inanılan denetim risk modeline ilişkin bazı eleştiriler yapılmaktadır.¹⁰⁰ Bazı araştırmacılar kontrol riski ve doğal risk arasında temel bir bağlantının olduğunu ve denetim risk modelinin bu bağlantıyı göstermediğini savunmaktadır.¹⁰¹

SPK tebliğinde denetçinin işletmenin faaliyet koşullarını ve çevresiyle olan ilişkilerini, işletmenin iç kontrol sistemi dâhil olmak üzere, işletmeyi tanınmasının finansal tablolarda önemli yanlılık riskini değerlendirmesi, ilave denetim kanıtlarını tasarlayabilmesi ve uygulayabilmesi için gerekliliği belirtilmektedir.¹⁰² Amerikan denetim standartlarında ise denetçinin iç kontrol sistemine ilişkin bilgisinin ve değerlendirilmiş kontrol riski düzeyinin maddi doğruluk testlerinin zamanlamasının, türünün ve miktarının belirlenmesinde kullanılacağı belirtilmektedir.¹⁰³ İki ifade benzer görünse de SPK tebliğinde geçen “ilave denetim kanıtı” kavramı ifadelerin anlamını farklılaştırmaktadır. İlave denetim kanıtına ilişkin olarak tebliğin onbeşinci kısmının “İlave Bağımsız Denetim Kanıtı Sağlayan Teknikler” başlıklı birinci bölümünde çeşitli bilgiler verilmektedir. Bu bölümde “stokların fiziki sayımına katılım”, “dava ve iddialar ile ilgili bilgi toplanması”, “uzun vadeli yatırımların değerlendirilmesi ve kamuya açıklanması” ve “işletmelerin bölümlerine ilişkin bilgiler” ilave denetim kanıtı sağlayan teknikler olarak belirtilmektedir.¹⁰⁴ Tebliğde geçen ilave denetim kanıtı kavramı ve bu kavrama ilişkin hükümler kontrol riskinin sadece bu tür kanıtlar için değerlendirildiği şeklinde anlaşılmaktadır. Tebliğ bu yönüyle Amerikan standartlarından farklıdır.

¹⁰⁰ Soltani, a.g.e, s. 223

¹⁰¹ Soltani, a.g.e, s. 225

¹⁰² SPK Seri X: No:22, 10. Kısım, 1. Bölüm, md. 3; 2. Bölüm, md.11

¹⁰³ AU 319, md. 5

¹⁰⁴ SPK Seri: X No:22, 15. Kısım, 1. Bölüm, md. 3-6

Amerikan denetim standartlarında denetçiye kontrol riskini nasıl değerlendireceği ve kontrol riski faktörünü denetim çalışmasında nasıl kullanacağına ilişkin hükümler bulunmaktadır.¹⁰⁵ SPK tebliğinin onikinci kısmında “Değerlendirilmiş Risklere Karşı Uygulanacak Bağımsız Denetim Teknikleri” başlığı altında kontrol testlerine ilişkin hükümler varsa da kontrol testleri Amerikan denetim standartlarındaki şekliyle ele alınmamıştır. Bu bölümünün amacı olarak şu ifade yer almaktadır: “*Finansal tablolardaki önemli yanlışlık risklerine ve finansal tabloların bağımsız denetimi sırasında işletme yönetimi tarafından yapılan açıklamalara karşı bağımsız denetçi tarafından yapılacak işlemler ile uygulanacak ek bağımsız denetim tekniklerinin tasarlanarak geliştirilmesine yönelik ilke, usul ve esasları belirlemektir.*¹⁰⁶” Bu kısmın birinci bölümünün 8–12 maddeleri kontrol testlerine ayrılmışsa da kontrol testleri bu kısmın amacı doğrultusunda ele alınmalıdır.

Amerikan mevzuatında iç kontrole yönelik en önemli gelişme Enron ve Worldcom iflasları sonrası Sarbanes-Oxley yasası ile halka açık işletmelerde yapılan denetimlerde denetçinin bağımsız denetim raporu yanında işletmenin finansal raporlama üzerindeki iç kontrol sisteminin etkinliğine yönelik bir görüş* daha yazmasının zorunlu hale getirilmesidir.¹⁰⁷ Bu düzenleme ile denetçilerin iç kontrol sistemini anlaması yönünde zorlayıcı bir yapı oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. SPK tebliğinde ise bu yönde bir hüküm bulunmamaktadır ancak ülkemizde denetçi uygun olmayan iç kontrol sistemini işletme yönetimine bildirmek zorundadır.¹⁰⁸

İç kontrol sistemin etkin çalışması finansal tabloların gerçeği doğru ve dürüst bir biçimde yansıtmasına büyük katkıda bulunmaktadır. Ancak denetçiler ne kadar iyi tasarlanmış olsa ve etkin çalışsa da iç kontrol sistemine aşırı güvenmemelidir. Denetçi iç kontrol sistemindeki insan unsurunu¹⁰⁹ ve yönetimin iç kontrol sistemini etkisiz

¹⁰⁵ AU 319, md 62–83

¹⁰⁶ SPK Seri: X No: 22, Onikinci Kısım, md. 1

* Bu görüş denetim raporunun içinde verilebileceği gibi ayrı bir rapor olarak da verilebilmektedir.

¹⁰⁷ Arens, Elderly, Beasley, 11. baskı, a.g.e. s.270

¹⁰⁸ SPK Seri X: No:22, 10. Kısım, 2. Bölüm, md. 13

¹⁰⁹ AU 319, md. 21

bırakma ihtimalini her zaman değerlendirmelidir.¹¹⁰ Denetçi iç kontrol sisteminin ne kadar iyi tasarlanmış olsa da iç kontrol sisteminin işleyişinde problemler olma ihtimalini göz ardı etmemelidir. Bu noktada denetçi iyi işleyen bir iç kontrol sisteminin her zaman için yönetimin art niyetli etkisine açık olduğunu unutulmamalıdır.¹¹¹

Amerikan standartlarında denetçinin, denetim çalışmalarında müşteri işletmenin iç denetim fonksiyonundan yaralanmasına ilişkin hükümler “The Auditor’s Consideration of the Internal Audit Function in a Audit of Financial Statements” başlığı altında verilmiştir. Bu bölümde iç denetçilerin çalışmalarının denetime etkisi¹¹² ve denetçilerin bu çalışmalardan hangi dereceye kadar yararlanacakları hüküm altına alınmıştır¹¹³. SPK tebliğinde ise iç denetim konusu tebliğin yirmiyedinci kısmında “Bağımsız Denetimde İç Denetim Çalışmalarından Yararlanılması” başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölüm içerik olarak Amerikan standartları ile aynı özellikleri taşımaktadır.

1.3.6 Denetim Kanıtı ile İlgili Hükümlerin Gözden Geçirilmesi

Denetçinin denetim görüşü topladığı kanıtların sonuçlarını değerlendirmesi ile oluşmaktadır. Uygun bir görüşe ulaşabilmek için, denetçi denetlediği amaca uygun kanıt yeterli miktarda toplamalıdır. Denetçiler işlemlerin ve ilgili hesap bakiyelerinin muhasebe kayıt ortamına doğru olarak yansıtıldıklarına güven getirebilmek için denetim amaçları oluşturmakta ve bu amaçların karşılanıp karşılanmadığını araştırmaktadırlar. Denetçiler bu amaçları oluştururken işletme yönetiminin finansal tablolar ile ilgili “yönetim iddiaları” olarak adlandırılan bildirimlerine dayanmaktadırlar.¹¹⁴ Yönetim iddiaları finansal nitelikli işlemlerin muhasebe kayıt ortamına alınmasına ve elde edilen finansal bilgilerin sunumuna ilişkin olarak

¹¹⁰ AU 319, md. 22

¹¹¹ SPK Seri X: No:22, 10. Kısım, 2. Bölüm, md. 15

¹¹² AU 322, md. 12–17

¹¹³ AU 322, md. 18–22

¹¹⁴ Güredin (2007), a.g.e, s.158

yönetimin belirlediği ölçütlerdir. Bu ölçütler genelde genel kabul görmüş muhasebe standartlarına dayanmaktadır. Yönetim iddialarının kapsamında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ilişkin ölçütlerin dışında işletmenin muhasebe kayıt ortamına alınan veya alınmayan finansal nitelikli olaylara ilişkin beyanlar da yer almaktadır.

SPK tebliğinde yönetim iddiaları ile denetim kanıtı arasındaki ilişki ondördüncü kısımda “Bağımsız Denetim Kanıtı” başlığı altında yer almaktadır. SPK tebliğinde işletme yönetiminin finansal raporlama standartlarına göre finansal tabloların doğru ve gerçeğe uygun hazırlanıp sunulmasında; finansal tablolara yansıtılan kalemlerin muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi, sunulması ve bunlarla ilgili açıklamaların yapılması sürecinde işletme yönetiminin değerlendirmelerde bulunduğu belirtilmektedir. Tebliğde, yönetimin bu değerlendirmeleri (iddiaları) Amerikan denetim standartlarından farklı olarak üç başlık altında ele alınmaktadır:¹¹⁵

- a) Bağımsız denetimi yapılan dönemdeki işlem türlerine ilişkin beyanlar
- b) Dönem sonundaki hesap bakiyelerine ilişkin beyanlar
- c) Sunum ve dipnotlara ilişkin beyanlar

Amerikan standartlarında ise yönetim iddiaları ayrı başlıklara ayrılmamış aşağıdaki gibi bütün olarak ele alınmışlardır. Yönetim iddiaları “Evidential Matter” başlığı altında verilmiştir.¹¹⁶

- Var olma veya meydana gelme
- Tam olma
- Değerleme ve dağıtım
- Haklar ve yükümlülükler
- Sunum ve tam açıklama

Denetçi finansal tablolara ilişkin bir görüş verebilmek için bu tablolara temel oluşturan yönetim iddialarını test edip güvenilirliklerini ölçmelidir.¹¹⁷ Bunun için yönetim amaçlarını temel alarak denetim kanıtları ile ölçülebilecek denetim amaçları

¹¹⁵ SPK Seri X No 22, Ondördüncü Kısım, md. 5

¹¹⁶ AU 326, Evidential Matter, 3-8

¹¹⁷ Messier, Glover, Prawitt, **a.g.e.**, s.132

oluşturulmuştur¹¹⁸. Bu amaçlar, işlemlerle ilgili denetim amaçları ve bakiyelerle ilgili denetim amaçları olarak iki ana grupta toplanmaktadır. Denetim amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığının test edilmesi için kullanılacak maddi testler seçilirken denetçi finansal tablolarda önemli hata olması riskini, kontrol riskini ve maddi doğruluk testlerinin etkinliğini ve verimliliğini dikkate almalıdır¹¹⁹. SPK tebliğinde ise denetçinin işletme yönetiminin beyanlarındaki önemli yanlışlıkların tespit edilmesi için denetim tekniklerini uygulayacağı belirtilmektedir.¹²⁰ Aynı maddede denetçinin varsa kontrol testleri de dâhil olma üzere önemli yanlışlık riski ile ilgili beyanlara karşı duyarlı bağımsız denetim tekniklerini uygulayacağı belirtilmektedir.

Denetim kanıtları, ilgili muhasebe kayıtlarından ve denetçinin ulaşabildiği tüm destekleyici bilgilerden oluşmaktadır.¹²¹ Muhasebe kayıt ortamından sağlanan bilgilerin güvenilirliği kesin olmadığından bu bilgilerin güvenilirliğini araştırmak için denetçi destekleyici kanıt toplayacaktır.¹²² Muhasebe kayıtları tek başına yeterli kanıt olmamasına rağmen, bu bilgilerin uygunluğuna ve doğruluğuna yeterli özen gösterilmeden finansal tabloların güvenilirliği konusunda yeterli güvenceye ulaşılamayacaktır¹²³. Denetçi ilgili muhasebe verisinin analizini yaparak ve gözden geçirerek, muhasebe sürecinde yapılan adımları yeniden izleyerek, yeniden hesaplayarak ve ilgili muhasebe doğrulamasını yaparak test etmelidir. Böylelikle denetçi muhasebe kayıtlarının iç tutarlılığını değerlendirme imkânı bulur. Böyle bir iç tutarlılık aynı zamanda finansal tablo kalemlerinin sunumları hususunda da güvence sağlayan bir kanıt niteliği taşıyacaktır¹²⁴.

Amerikan denetim standartları bazı özel durumlar haricinde alacakların doğrulanmasını zorunlu tutmaktadır.¹²⁵ Alacakların genellikle işletmeler için önemli bir hesap olması ve doğrulamaların bu hesaba ilişkin en güvenilir kanıt olması nedeni

¹¹⁸ AU 326, m. 9

¹¹⁹ AU 326, m. 11

¹²⁰ SPK Seri:X No:22, 14. Kısım, 2. Bölüm, m. 6

¹²¹ AU 326, m. 15

¹²² Güredin, **a.g.e.**, s. 242

¹²³ AU 326, m. 16

¹²⁴ AU 326, m. 19

¹²⁵ AU 330, m. 34

ile alacakların doğrulanması zorunlu tutulmuştur. SPK tebliğinde ise böyle bir zorunluluk yoktur ancak alacaklarla ilgili dış kaynaktan elde edilen doğrulamaların alacak bakiyesinin belirli bir tarihteki varlığına ilişkin güçlü bir kanıt olduğu belirtilmiştir.¹²⁶

Ülkemizdeki denetim uygulamalarının düzeyinin çağdaş standartlara ulaşması için denetim mevzuatının önemi büyüktür. Ancak denetim uygulamalarının istetlen düzeyde olması için denetim mevzuatının çağdaş standartlarda olması tek başına yeterli değildir. Bu standartların denetçiler tarafından uygulanması gerekmektedir. Ayrıca ekonomik aktörlerin denetimin ürettiği bilginin önemini de kavramış olmaları denetim uygulamalarının düzeyinin yükseltilebilmesi için gereklidir. Bu gereklilikten hareketle ikinci bölümde denetim ve ekonomi ilişkisi incelenecektir.

1.3.7 Denetim Standartlarının Yeterliliğinin Değerlendirilmesi

Denetim standartlarımız kaliteli bir denetim yapılmasına olanak vermekte midir? Bu soruyu cevaplamak için ülkemizdeki denetime ilişkin SPK mevzuatı AB denetim yönergesi ve ABD’de halka açık işletmelerin denetimi için oluşturulan mevzuat belirlenen kapsamda karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucu SPK bağımsız denetim mevzuatının kaliteli bir denetimin gerçekleştirilmesine büyük oranda olanak verdiği söylenebilir. Ancak ülkemiz mevzuatında özellikle mesleki eğitim ve deneyim standardına ilişkin önemli eksikliklerin olduğu da bir başka gerçektir.

Mesleğe giriş gelişmiş ülkelerde olduğu gibi lisans eğitimi ve sonrasında sınav ve staj temellerine dayandırılmıştır. Ancak farklı olan lisans eğitiminin ve yapılan sınavın içeriğidir. Lisans eğitiminde muhasebenin önemi yok gibidir. Lisans eğitimi tamamlayan adayların muhasebe bilgilerinin yeterliliği sorgulanmamaktadır. Mesleğe giriş için yapılan sınavın içeriği de artık gelişmiş ülke örnekleri ile karşılaştırıldığında eksik kalmaktadır.

¹²⁶ SPK Seri: X No: 22, 16. Kısım, 1. Bölüm, md. 5

Bağımsızlık önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımsızlığa ilişkin olarak ülkemiz mevzuatında önemli bir eksiklik görülmemektedir. Buna rağmen bağımsızlık üzerinde sıkça durulması gereken bir konudur. Bağımsızlığın denetim mesleği için önemi dikkate alındığında bu standardın kısa aralıklarla yenilenme ihtiyacının gerekliliği olasılığı unutulmamalıdır.

Ülkemiz denetim mevzuatında yazılı denetim programının hazırlanmasına ilişkin hükümlerin anlaşılır bir şekilde düzenlenmemesi planlama standardına ilişkin önemli bir eksikliktir. İç kontrol ve denetim kanıtı standartlarına ilişkin önemli eksiklikler olmasa da bu standartlarından çerçevesinin Amerikan mevzuatından farklı ele alındığı dikkati çekmektedir.

2 BAĞIMSIZ DENETİM VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

Ekonomik faaliyetin olduğu her yer ve zamanda belli bir denetim faaliyetinden söz etmek mümkündür. Ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü ve gelişmişliği ile denetimin amaçları ve düzeyi arasında yakın bir ilişki olmuştur. Dünyadaki ekonomik sistemin değişmeye başladığı sanayi devrimine kadar tarihte bilinen denetimlerdeki amaç hilelerin ortaya çıkarılması ve yönetici konumunda olanların (işletme sahibinin, hükümdarın veya bir güç sahibinin emri altında çalışanların) işlemleri doğru şekilde yaptığından ve kayıtladığından emin olunması olmuştur.¹ Sanayi devrimi sonrası ekonomik yapının değişmesi ile denetim çağdaş ekonomik sistemin bir gereği haline gelmiştir.

Sanayi devrimi ile işletmeler büyük ölçekli yatırımlarını finanse edebilmek için önemli tutarda sermayeye gereksinim duymuşlardır. Gelişmiş batı ekonomilerinin canlı sermaye pazarları şirketlere sermaye gereksinimlerini karşılama olanağı sunmuştur, bununla birlikte piyasaların da işletmelerden güvenilir ve doğru finansal bilgi talebi bu süreçte hızla artmıştır. Güvenilir bilginin sağlanmasında denetçiler önemli roller üstlenmeye başlamışlardır. Yapılan bir çalışma 1926'da ABD'de (zorunlu) denetimle ilgili yasal düzenlemeler yapılmadan birkaç yıl öncesinde New York Menkul Kıymetler Borsası'ndaki şirketlerin %82'sinin bağımsız denetçilerce denetlendiğini göstermiştir.² İşletmelerin büyük çoğunluğunun denetlenmesi denetimin ekonomik hayattaki yeri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

1850 yılında Amerika'nın sanayi üretimi İngiltere'nin üretiminin oldukça altındayken, 1894 yılında Amerika'nın üretimi İngiltere, Fransa ve Almanya'nın üretimine eşit olmuş ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında, tüm dünya üretiminin üçte biri düzeyine gelmiştir.³ Bu üretim artışı Amerikan ekonomisinde yapısal

¹ John W. Cook, Gary M. Winkle, **Auditing Philosophy and Technique**, Houghton Mifflin Company, 1976, s.12

² William F. Messier Jr., Steven M. Glover, Douglas F. Prawitt, **Auditing And Assurance Services A Systematic Approach**, 4.th Edition, McGraw-Hill/Irwin, s.6

³ Robert Bricker, Nandini Chandar, "On Applying Agency Theory in Historical Accounting Research", **Business and Economic History**, Vol: 27, No: 2 Winter 1998, s. 491

değişikliklere yol açmıştır. Bu ekonomik büyümenin finanse edilebilmesi için büyük miktarda sermayeye ihtiyaç duyulmuş ve bu sermayenin sağlanması için yatırım bankaları önemli roller üstlenmiştir.⁴ Yatırımcılar o dönemde finansal bilgi eksikliğine ve işletmelerin yeterli açıklama yapmamalarına karşın menkul kıymet ihraçlarına aracılık eden yatırım bankalarına duydukları güvene dayanarak yatırım kararlarını almışlardır.⁵ Ancak bu durum 1929 krizinde Amerika'da pek çok yatırımcının ve ülke ekonomisinin çok zor duruma düşmesine yol açmıştır.

Denetimin ekonomi için ne derece önemli olduğunu anlamak için ülkelerin yaşadığı büyük ekonomik krizlere bakılması gerekmektedir. Pek çok büyük krizin diğer nedenlerinin yanında muhasebe ve denetim boyutu da vardır. Ülkemizde yaşanan bankacılık krizleri sadece konjonktürel ve makro ekonomik nedenlerden dolayı oluşmamıştır. Bu krizlerde TMSF bünyesine alınan bankaların önemli muhasebe ve denetim problemleri barındırdığı, maalesef krizlerin kamuoyunda tartışılan diğer nedenlerinin yanında, gözden kaçmıştır. TMSF'ye devredilen bankalardaki ve iflas eden veya finansal başarısızlığa uğrayan işletmelerdeki finansal tabloların işletmenin durumunu ve finansal başarısını genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre doğru ve dürüst yansıtmaması nedeniyle yatırımcılar bu bankalardaki ve işletmelerdeki olası riskleri olduğundan az görmüş veya hiç görmemişlerdir. Ülkemizde TMSF bünyesine alınan bankalar başta olmak üzere finansal başarısızlıkların açıklanmasında şeffaflığının olmaması, başarısızlıklardaki denetim ve muhasebe boyutunun yeterince incelenmemiş olması, pek çok sorunun üzerinin örtülmesine ve yeni bir krize kadar unutulmasına yol açmıştır.

Denetimin ekonomiye etkisinin matematiksel bir modelle açıklanması oldukça zordur. Denetim fonksiyonu işletmelerin daha iyi yönetilmesine, daha iyi hedeflerin konulmasına direkt bir etki yapmamaktadır. Denetimin ekonomideki en önemli fonksiyonu ekonomik sisteme sağlanan bilginin güvenilirliğini yükselterek ekonomik sistemin daha iyi işlemesine katkı sağlamasıdır.

⁴ Bricker, Chandar, **a.g.e.**, s. 491-492

⁵ Bricker, Chandar, **a.g.e.**, s. 492

Çalışmanın bu bölümünde ekonomi ve bilgi kavramları ışığında denetim ve ekonomi ilişkisi ve denetime olan talebin nedenleri tartışılacaktır. Denetime talebi açıklamaya çalışan teorilere değinildikten sonra bankacılık sisteminde ve sermaye pazarlarında denetim olgusu açıklanacaktır. Bu bölümün sonunda ülkemizin sermaye pazarlarında ve bankacılık sisteminde denetimin yeri ve fonksiyonu tartışılacaktır.

2.1 Ekonomi ve Ekonomide Bilgi Sorunu

Finansal piyasaların temel fonksiyonunun, tasarrufların yatırımların fonlanmasında kullanılmasına doğrudan veya dolaylı aracılık ederek ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak olduğu kabul edilir⁶. Finansal piyasaların temel fonksiyonunu gerçekleştirilmesi için piyasa aktörlerinin bilgiye ihtiyaçları vardır. Bilgi, finansal piyasalarda tasarrufların hangi yatırımlara yöneleceğini ve yatırımlara yönelecek fonun büyüklüğünü belirleyen bir değişkendir. Yatırımcılar bilgiyi iki şekilde kullanmaktadır. Birincisi yatırımcılar yatırım alternatiflerini belirlemek için bilgiyi kullanmaktadır. İkinci olarak ise yatırımcı yaptığı yatırımın yöneticiler tarafından nasıl değerlendirildiğini görmek için bilgiye ihtiyaç duymaktadır.⁷ Ancak yanlış bilgi olasılığı yatırımcıların yanlış kararlar almasına neden olarak bilgi riski yaratmaktadır.

Bilginin herkes tarafından ulaşılabilir ve doğru olması ekonomik sistemin etkin işleyişi bakımından gereklidir. Ekonomik sistemde dolaşan bilgi üzerinde belirli bir güvenilirliğin sağlanması karar alıcıların bilgi riskinin azalmasına yol açacaktır. Bilgi riskinin azalması ise ekonomik etkinliği artıracaktır. Piyasalarda yatırımcılar ve borç verenler bilgi riski nedeni ile ek bir getiri talep etmekte ve işletmeler de bu getiriyi ödemektedir. Bilgi riskinin azaltılması işletmelerin ödeyeceği risk primini azaltacak ve bunun sonucunda denetlenmiş finansal tablo sunan işletmenin sermaye maliyetini düşürecektir. Ayrıca yatırımın doğru ve güvenilir bilgiye dayanılarak

⁶ Emrah Özbay, “Halka Açık Bankaların Kamuyu Aydınlatma Yükümlülüğü”, **SPK Yeterlilik Etüdü**, İstanbul, 2004, s.4

⁷ Paul M. Healy, James R. Williston, “The Challenges Facing Auditor and Analysts in U.S. Capital Markets”, çevrimiçi (http://newman.baruch.cuny.edu/digital/saxe/saxe_2005/healy_05.html), 12.07.2006

gerçekleştirilmesi ekonomideki kıt kaynakların daha iyi dağılmasına katkıda bulunacaktır.⁸ Eğer ekonomideki aktörler aldıkları bilgiye güvenmezlerse borç vermek için daha yüksek faiz ve yatırım yapmak için daha yüksek getiri talep ederler. Yüksek faiz ve getiri o ülkedeki işletmelerin sermaye maliyetlerini arttıracaktır. Elbette böyle bir durum o ülkenin uluslararası rekabet gücünü de önemli ölçüde olumsuz etkileyecektir.⁹

Sermaye piyasalarında bilgi hisse senetleri başta olmak üzere menkul değerlerin fiyatlarının belirlenmesinde kullanılmaktadır. İşletme hakkında piyasaya ulaşan bilgiler, bilginin içeriğine göre hisse senedi fiyatına etki etmektedir. Hisse senedi piyasalarında etkin pazar hipotezi üzerine yapılan çalışmalar denetlenmiş finansal tablo bilgilerinin menkul kıymet fiyatlarına çok az etkisi olduğunu, çünkü işletme ile ilgili bilgilerin finansal tablolar açıklanana kadar fiyatlara yansıdığını ileri sürmektedir.¹⁰ Bununla birlikte denetlenmiş finansal tabloların, denetlenmiş olmaları dolayısıyla, “yeni” bir bilgi sunduğu konusunda da yaygın bir görüş vardır.¹¹ Bu görüşe göre her ne kadar işletme ile ilgili bilgiler işletmenin menkul değerlerinin fiyatlarına yansımışsa da, bu bilgilerin denetim yoluyla güvenilirliklerinin sağlanması, bu bilgilere “yeni” bir değer katmaktadır. Denetimin yeni bir bilgi sunmasının yanında diğer bir işlevi ise caydırıcılıktır. Denetim finansal tablolar açıklanmaya kadar piyasaya sunulan bilgilerin doğruluğu yönünde caydırıcı olmaktadır. Böylece, denetlenmiş finansal tablo bilgilerinin açıklanmasına kadar piyasaya sunulan bilgilerin güvenilirliği bir ölçüde sağlanmaktadır.

Mikro ekonomi teorisi bireylerin bir işlem yapmaları gerektiğinde işlemlerle ilgili bütün bilgiyi bildiklerini varsaymaktadır¹². Ancak finansal pazarlara katılanların bilgi düzeylerinin farklı olması yanlış kararların alınması sonucunu doğuracaktır. Bu

⁸ Philip L. Defliese, Henry R. Jaenickle, Jerry D. Sullivan, Richard A. Gnospelius, **Montgomery's Auditing**, Tenth Edition, College Version, s.12

⁹ Robert K. Elliott, “Accounting in The 21st Century”, çevrimiçi (http://newman.baruch.cuny.edu/digital/saxe/saxe_1998/elliott_98.htm), 12.07.2006,

¹⁰ Healy, Williston, **a.g.e.**

¹¹ Defliese, Jaenickle, Sullivan, Gnospelius, **a.g.e.**, s.14

¹² Güler Aras, Alövsat Müslümov, “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri”, **İşletme İktisat Finans Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 222, Eylül 2004, s. 56-57

durum denetime olan talebi açıklayan aracılık teorisi (agency theory) ile ortaya konmuştur. Aracılık ilişkisi esasında çağdaş yönetim felsefesinin bir sonucu olarak işletme ortağı olmayan profesyonel yöneticilerin ortaya çıkması ile oluşmuştur. İşletme ortağı olmayan profesyonel yöneticilerin işletme hakkında işletmenin ortaklarına oranla daha fazla bilgiye ulaşması ortaklar aleyhine bir durum yaratmaktadır. Yöneticilerin bu durumda ortaklar aleyhine asimetric bilgiye sahip oldukları kabul edilmektedir.

Amerika’da Berle ve Means’ın 1932 yılındaki “Modern Şirket ve Özel Mülkiyet” (The Modern Corporation and Private Property) adlı çalışması muhasebe açısından milat sayılabilecek bir önemdedir. Berle ve Means bu çalışmalarında sahipliğin risk alma fonksiyonu ile yönetimin kontrolü fonksiyonunun birbirinden ayrıldığını belirtmişlerdir. Berle ve Means bu ayrılığın yöneticilerin, kendi çıkarlarını arttırıcı, sahibin aleyhine eylemlere girişmesine neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Berle ve Means bütün bu bulgular ışığında sahiplerin çıkarlarının korunması için yeni iletişim kanallarının kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. ABD’de 1929 bunalımının yarattığı problemlere çare arayan kanun koyucular Berle ve Means’ın görüşlerini bir cevap olarak kabul etmiş ve bu görüşler 1933 ve 34 Menkul Kıymetler Yasalarının (Securities Act of 1933 and 1934) temelini oluşturmuştur.¹³ 1933 menkul kıymet yasası eğer bir yatırımcı hatalı finansal tablolar sonucu zarara uğramışsa denetçilere yeterli denetim yaptığını ve yatırımcının zararının başka sebeplerden kaynaklandığını ispat zorunluluğu getirmiştir.¹⁴

2.2 Bağımsız Denetime Talebin Nedenleri

Denetim muhasebe sürecinin bir çeşit tamamlayıcısıdır. Muhasebe finansal nitelikli olayları tanımlayarak, kayıt altına alarak, sınıflayarak ve özetleyip rapor halinde ilgili taraflara sunarak işletmenin çıkar gruplarına kendini ifade etme imkânını sunmaktadır. İşletmeler finansal tablolar aracılığıyla yatırımcıların, ortakların,

¹³ Bricker, Chandar, a.g.e, s. 487–488

¹⁴ Türkan Önder, **Batan Bankalar: Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlakı**, Beta Yayınları, İstanbul, Ekim, 2001. s.85

yöneticilerin, alacaklıların ve diğer üçüncü kişilerin bilgi ihtiyacını karşılamaktadır. Denetim kavramı bu noktada anlam kazanmaktadır. Denetim ekonomik birimin muhasebe sürecinin dışında yer almaktaysa da üçüncü kişilere sunulan finansal tablolar hakkında dışarıdan bağımsız bir görüş oluşturup, bunu üçüncü kişilerin bilgisine sunmak yoluyla ekonomik birimin muhasebe sürecinin tamamlayıcısı rolünü yerine getirmektedir.

Denetim mesleği topluma açıklanan finansal bilgilerin gerçeğe uygunluğunu ve bu bilgilere toplumun güvenini sağlama sorumluluğunu taşımaktadır.¹⁵ Denetim mesleği finansal raporlamaya olan güveni arttırarak ve hesap verebilirliği güçlendirerek kamu çıkarına hizmet etmede önemli bir rol üstlenmekte ve çok önemli bir ekonomik amaca hizmet etmektedir.¹⁶

Sağlıklı bir ekonomi, fonların etkin bir şekilde yatırımcılardan fon ihtiyacı olan işletmelere transferi ile mümkündür. Fon transferinin yönünü ve büyüklüğünü şekillendiren temel faktörlerden biri de yatırımcıların sahip olduğu veya ulaşabildiği bilgidir. Bu bilgilerin güvenilirliğinden kuşku duyulması ekonomik sistemin işleyişini önemli ölçüde etkileyebilecektir. Finansal bilgilerin güvenilirliğinin sağlanamadığı bir piyasada işlem yapmak zorlaşmakta, dolayısıyla fon sahipleri ve fon talep edenlerin güvensizlik nedeniyle bir araya gelememesi, bir taraftan fonların atıl kalması diğer taraftan ihtiyaç duyulan kaynakların temin edilememesi sonucunu doğurmaktadır.¹⁷ Bilgiye güvenilirlik unsuru katan denetim fonksiyonunun eksikliği veya etkin olmaması sermaye piyasalarında maliyetleri arttırmaktadır. Artan sermaye maliyetleri ise işletmeleri ve reel ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

Ekonomik bunalımlarda ortaya çıkan pek çok hasarın arkasında muhasebe hilelerinin, finansal bilgi gizlemelerinin, finansal bilgi açıklamaları konusunda bilerek ya da bilmeyerek yapılan eksik bildirimlerin ve bu muhasebe hileleri ile çıkar sağlayan

¹⁵ Agency Theory and the Role of Audit, (Çevrimiçi) www.icaew.co.uk/index.cfm?route=124230, 10.04.2006, s.5

¹⁶ Agency Theory and the Role of Audit, a.g.e, s.5

¹⁷ Ahmet Başpınar, "Türkiye'de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış", **Maliye Dergisi**, Sayı.148, Ocak-Nisan 2005, s.37-38

şirketlerin yöneticilerinin bulunduğu gözlemlenmiştir.¹⁸ Amerika Birleşik Devletleri'nde 1929 bunalımının hemen ardından, 1934'de çıkarılan 4 kanun da halka açık şirketlerle ilgili finansal bilgi açıklamalarıyla, muhasebe denetimiyle ve topluma açıklanan finansal bilgilerin denetimi ile ilgilidir.¹⁹ Günümüzde ise Enron skandalı sonrası çıkarılan Sarbanes-Oxley yasası da göstermektedir ki, muhasebe ve denetim alanlarında halen pek çok eksiklik vardır ve gelişen koşullara uygun yeni düzenleme ihtiyacı bulunmaktadır.

Denetimin ekonomik rolünü açıklamak için çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Geliştirilen teoriler dönemin ekonomik düzeni ile muhasebe ve denetim ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır. Bu teorilerin başlıcaları “sigorta hipotezi”, “bilgi hipotezi” ve “aracılık teorisi”dir. Bu teorilerden güncel olanı aracılık teorisidir. Aracılık teorisi yönetimin ve ortakların çıkarlarının farklılaşmasından kaynaklanan çatışmayı açıklamaktadır.²⁰ Aracılık teorisi firmaların, yöneticilerin ve yatırımcıların çıkar çatışmasını kontrol etme çabalarının bir sonucu olarak denetimi talep ettiklerini iddia etmektedir. Ayrıca, dış denetim kararını kim verirse versin, seçimin çeşitli gruplara kaynak dağılımı üzerinde dış denetimin etkisi çerçevesinde şekillendiği belirtilmektedir.²¹

Ortakların yöneticilerin tüm çalışmalarını gözlemlemesinin getirdiği yüksek maliyetler denetimin oluşmasındaki nedenlerdendir. Ayrıca, yöneticiler bilginin bozulma olasılığına karşın finansal tabloları onaylatmak istemektedirler. Bu da ortakların izleme maliyetini arttıracaktır. Bunun olası bir çözümü üçüncü bir kişinin (denetçinin) finansal ve ekonomik iddiaların muhasebe standartlarına göre doğruluğunu ve dürüstlüğünü kontrol etmesidir.²² Bu durumda yöneticiler de finansal

¹⁸ Mustafa Aysan, “Ekonomik Kalkınmada Muhasebe Denetiminin Rolü, I. Uluslararası Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu”, **VII. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu**, İSMMMO Yayın No: 49, İstanbul, Mart 2006, s.32

¹⁹ Aysan, **a.g.e.**, s.33

²⁰ Sabrina Auci, Elena D'Agosto, Corporate Governance and Firm Performance: A Comparative Analysis on Auditing Matters, (Çevrimiçi) www.cbs.dk/content/download/32819/460541/file/Auci_D'Agosto_draft-1.pdf, 24.11.2007, s. 3-4

²¹ Chee W. Chow, “The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences”, **The Accounting Review**, Vol: 57, No:2, April 1982, s. 273

²² Auci, D'Agosto, **a.g.e.**, s. 4

tabloların onaylanmasından yarar sağlamaktadır. Yöneticilerin güvenilirlikleri ve itibarlarının artması yöneticilere kişisel çıkar sağlamaktadır. Yöneticiler artan itibarlarının bir sonucu olarak, daha yüksek bir ücret almakta ve firmaları finansal pazarlarda denetlenmemiş şirketlere kıyasla daha büyük bir değer kazanmaktadır.²³

2.2.1 Aracılık Teorisi

Aracılık teorisi genelde Jensen ve Meckling'in 1976 yılındaki çalışmasına dayandırılrsa da, ilk olarak Alchian ve Demsetz'in 1972 tarihli çalışması teorinin genel hatlarını ortaya koymuştur.²⁴

Finansal piyasalarda işlemlerde doğru karar vermek durumunda olan tarafların birbirini hakkında bilmek zorunda oldukları tüm bilgilere sahip olmaması ve bunun sonucunda geliştirdikleri davranışlar aracılık teorisinin konusunu oluşturmaktadır. Aracılık ilişkisinde bir tarafın, genellikle yöneticilerin, diğer tarafa nazaran daha fazla bilgiye sahip olması asimetrik bilgi olarak tanımlanmaktadır. Aracılık teorisi aracılık ilişkisini işletme ortakları ile işletme yöneticileri arasında düzenlenen bir sözleşme olarak tanımlamaktadır. Sözleşme yapan tarafların aynı bilgilere sahip olmaması, finansal piyasaların işleyişine önemli etkisi olan ters seçim ve ahlâki tehlikeye neden olmaktadır²⁵.

Aracılık problemleri ortakların kendi çıkarlarına en uygun kararları vermesi için yönetici tutması sonucu ortaya çıkmaktadır.²⁶ İşletme ortakları için yöneticilerin bazı durumlarda kendi çıkarına ama sahiplerin refahını azaltıcı yönde karar alması riski vardır. İşletmenin yöneticilerinin, ortaklarının ve işletmeye borç verenlerin kendi

²³ Auci, D'Agusto, **a.g.e**, s. 4

²⁴ Beth Arnold, Paul de Lange, "Enron: An Examination of Agency Problems", **Critical Perspectives on Accounting**, 15, 2004, s. 753

²⁵ Özbay, **a.g.e**, s.4

²⁶ Arnold, de Lange, **a.g.e**, s. 753

çıkarlarını önceleme mücadelesinden kaynaklanan problemler aracılık problemleri olarak adlandırılmaktadır.²⁷

Aracılık teorisi, tarafların kendi çıkarlarını korumak ve arttırmak için çalıştığını, bu durumda da ortaklar ile yöneticilerin çıkarlarının çatıştığını varsaymaktadır. Bu çıkar gruplarının arasındaki çatışmaların azaltılması için katlanılan maliyetler, aracılık maliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Aracılık maliyetleri, izleme maliyetleri (monitoring costs), kefalet maliyetleri (bonding costs) ve önlenemeyen kayıplar (residual costs) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Aracılık maliyeti sahiplerin işletme hakkında daha fazla bilgiye sahip ve bu bilgileri kendi çıkarına kullanma eğilimindeki yöneticileri kontrol etme ve denetleme çabalarından kaynaklanmaktadır.²⁸

2.2.2 Bilgi Hipotezi

Bilgi hipotezi denetimin yatırımcının karar vermede kullandığı bilginin kalitesini arttırdığı varsayımına dayanmaktadır. Yatırımcılar işletmenin cari ve gelecekteki nakit akımları ve varlık ve borçlarının pazar değeri gibi bilgileri talep ederler. Bu hipotez denetime önemli bir rol biçmektedir. Yatırımcılar bir işletmeyle ilgili yaptıkları risk ve getiri analizinde denetimden geçerek güvenilirliği artmış olan finansal tablo bilgilerini kullanırlar. Yatırımcılar finansal tablolara güvenilirlik kazandırdıklarından dolayı denetçilerin çalışmalarına değer vermektedirler. Böylece denetim yatırımcıların karar alma sürecinde kullandıkları bilgilerdeki hata ve çarpıtma olasılığını düşürdüğü için bilgilendirici bir işlev üstlenmektedir.²⁹

²⁷ Tuncay Turan Turaboğlu, “Vekalet-Temsil-Problem ve Maliyetler”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü, Cilt:15 Sayı: 51., s. 110

²⁸ Turgut Çürük, “Bağımsız Dış Denetimin Muhasebe Şeffaflığına Etkisi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Türkiye Örneği”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Aralık 2004, s.152 (149-165)

²⁹ Bahram Soltani, **Auditing An International Approach**, Prentice Hall, 2007 s. 51

2.2.3 Sigorta Hipotezi

Sigorta hipotezi denetçinin hatalı ve hileli finansal tablolardan dolayı oluşacak zararlardan sorumlu tutulacağı varsayımı temelinde oluşturulmuştur. Sigorta hipotezi yatırımcıların denetlenmiş finansal tabloların yanlış ve hatalı olmasından kaynaklanan zararlarının tamamının veya bir bölümünün denetçilerin dava edilerek karşılanacağını iddia eder.³⁰ Bu hipotez aynı zamanda denetçiye ilişkin olumsuz gelişmelerin müşteri işletmenin menkul değerlerinin fiyatlarına olumsuz yönde etki edeceğini varsaymaktadır.³¹

Muhasebe literatüründeki sigorta hipotezine yönelik bazı çalışmalar denetimlerin sigorta işlevinin varlığına işaret etmiştir. Eğer bir yatırımcı denetlenmiş finansal tablolara dayanarak bir hisse senedi almış fakat sonrasında zarara uğramışsa ve bir denetim başarısızlığı varsa yatırımcı denetçi aleyhine dava açabilmektedir.³² Her ne kadar denetçiler aleyhine, özellikle ABD’de, çok sayıda dava açılmaktaysa da sigorta hipotezinin ampirik olarak test edilmesi zordur.³³ Bu zorluğa rağmen yapılan bazı çalışmalarda bir denetim firmasını ilgilendiren olumsuz olayların o denetim firmasının menkul değerlerinin fiyatlarını etkilediğine ilişkin görüşler vardır. İngiltere’de 1990 yılında yapılan bir çalışma İngiliz Ticaret Bakanlığı’nın (British Department of Trade) denetçilere yönelik eleştirilerinin ilgili denetim firmalarının İngiliz borsalarında işlem gören menkul değerlerini olumsuz etkilediğini ortaya çıkarmıştır.³⁴

Menon ve Williams da çalışmalarında batan bir denetim firmasının müşterilerinin hisse senedi fiyatlarının olumsuz yönde etkileneceğine ilişkin hipotezlerini ampirik kanıtlarla desteklemiştir. Yazarlar, aynı çalışmalarında

³⁰ William Hillison, Carl Pacini, “Auditor Reputation and the Insurance Hypothesis: The Information Content of Disclosures of Financial Distress of a Major Accounting Firm”, **Journal of Accounting Issues**, Vol: 16, No:1, Bahar 2004, s. 68

³¹ Hillison, Pacini, **a.g.e.**, s. 69

³² Krishnagopal Menon, David Williams, “The Insurance Hypothesis and Market Prices”, **The Accounting Review**, Vol: 69, No:2, Nisan 1994, s.328 (327-342)

³³ Menon, Williams, **a.g.e.**, s.327

³⁴ Hillison, Pacini, **a.g.e.**, s. 65

denetçilerin yatırımcılar tarafından bir çeşit garantör olarak görüldüğünü ileri sürmüşlerdir.³⁵

Sigorta hipotezi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde bu hipotezin daha çok ABD ve İngiltere gibi ülkeler için geçerli olabilecek bir hipotez olduğunu iddia etmek çok da yanlış olmayacaktır. Özellikle ülkemizde bu hipotezin varsayımlarının geçerli olmadığını söylemek mümkündür. Ülkemizde bugüne kadar yanlış denetimlerden dolayı denetim firmalarının yatırımcıların zararını karşıladığı bir örnek yoktur. Fakat bu yönde düzenlemelerin yapılması yatırımcıların korunması açısından önem arz etmektedir.

2.3 Sermaye ve Bankacılık Piyasalarında Bağımsız Denetim

Denetim ile ekonomi ilişkisinin gelişimi birbiri ile paralel bir süreç içindedir. Ekonomik sistemin evrimi, ekonomi sisteminin aktörlerinin beklenti ve davranışlarındaki değişim, denetim süreçlerinde de bir değişimi tetiklemiştir. Üretim faktörlerinin etkin kullanılması ve dolayısıyla etkin bir ekonomik sistemin güçlü bir denetim olgusu ile beraber oluşması kaçınılmaz görünmektedir. Bilginin kullanıcıya faydası bilginin güvenilirliğinin ve geçerliliğinin bir fonksiyonudur. Denetim, ekonomik kaynakların etkin yatırımlara yönelmesinde ekonomi aktörlerin doğru ve güvenilir bilgiye ulaşması yönünde katkıda bulunur.

Amerikan Kongresi'ne sunulan 1976 tarihli iki raporda denetim alanında en büyük faaliyet hacmine sahip olan sekiz denetim firmasının (Big Eight) kamunun çıkarını korumaktan ziyade kendilerini seçen ve ücretlerini ödeyen işletme yöneticilerinin çıkarlarına hizmet ettikleri iddia edilmiştir.³⁶ Bu durum çok önemli bir probleme işaret etmektedir. Gelecek yıllarda bu konuya ilişkin tartışmalar artacaktır. Sikka ve Wilmolt 1995 yılında yaptıkları bir çalışmada muhasebe mesleğinin kendi bağımsızlık görünüşüne büyük önem yüklediklerini ama denetçilerin yöneticiler

³⁵ Menon, Williams, **a.g.e.**, s.341

³⁶ Chow, **a.g.e.**, s. 272

tarafından atandığı ve hizmetlerinin karşılığının yine yöneticiler tarafından ödendiği bir mekanizmanın çıkar çatışması yarattığını belirtmiştir.³⁷

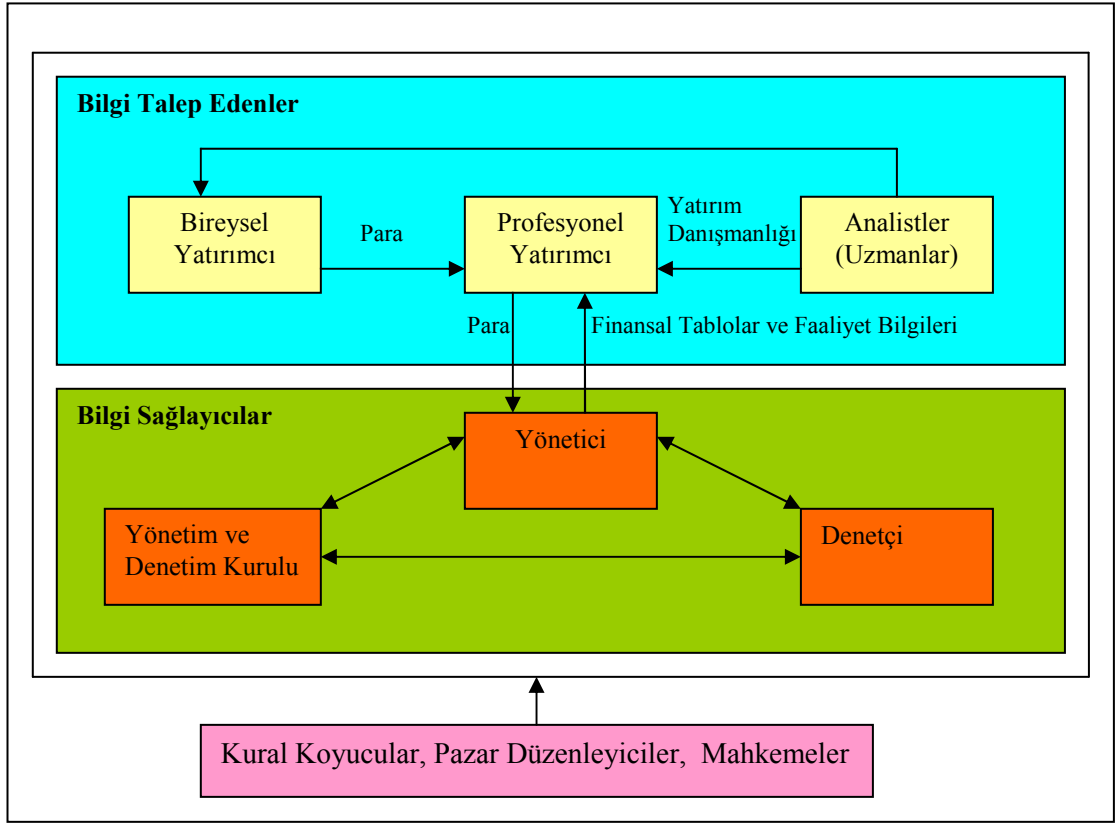
2.3.1 Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim

Sermaye piyasalarına denetim olgusu işletmelerin hisse senetlerini borsalar aracılığıyla kamuya arz etmesi ile tanımını bulmuştur. Sermaye piyasaları yatırımcılara tasarruflarını kârlı yatırımlara dönüştürme, dolayısıyla kişisel refahlarını arttırma imkânı sunarken, işletmelere yeni yatırımlara başlamak için gerekli sermayeyi sağlama imkânı vermektedir. Yeni yatırımlar işletmenin kârlılığını arttırmakta ve bu artış da işletme sahiplerinin refahını çoğaltmaktadır.

Sermaye piyasalarında işletme ve yatırımcı ilişkisi söz konusudur. Bu ilişkiyi de genel olarak iki grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta işletmenin ortağı konumundaki yatırımcı grubu bulunmaktayken, ikinci grupta işletme ortağı olma ihtimali bulunan yatırımcı grubu vardır. Amacı küçük tasarruf sahiplerinin birikimlerini bir araya getirerek oluşan sermayeyi kârlı yatırımlara aktarmak olan anonim ortaklıklarda, küçük pay sahiplerinin işletmenin işleyişi hakkında yeterli bilgi ve deneyim sahibi olmaması,³⁸ hâkim ortakların ve/veya yöneticilerin küçük ortakların aleyhine işlemlerde bulunma riskini arttırmaktadır. Potansiyel yatırımcı açısından ise aldığı yatırım kararına temel oluşturan finansal bilgilerin güvenilirliği önemlidir. Güvenilir olmayan bilgiler nedeniyle yatırımların zarara uğraması sadece o yatırımı yapan yatırımcıyı etkilemeyecektir. Böyle bir durumda o piyasada yatırımlar olumsuz yönde etkilenecektir.

³⁷ Ilonit Gavius, “Alternative Perspectives to Deal With Auditors’ Agency Problem”, **Critical Perspectives on Accounting**, Vol:18, 2007, s. 452

³⁸ Nihat Akarkarasu, “Halka Açık Şirketlerde İç Denetim ve Denetim Kurullarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler”, **SPK Yeterlilik Etüdü**, İstanbul, 2000, s.6

Şekil 2-1: Modern Sermaye Piyasasının İşleyişi

Kaynak: P. Healy, K. Palepu, "The Fall of Enron", *Journal of Economic Perspectives*, Spring 2004

Enron olayı Şekil 2-1’de özetlenen modern sermaye piyasasının işleyişini önemli ölçüde etkilemiştir. Bilgi sağlayıcıların hazırladığı finansal tablolar temelli bilgilere olan güvenin sarsılması finansman akışını etkilemiş ve bu etki sermaye piyasalarından başlayarak tüm ekonomiyi etkilemeye başlamıştır. Enron ve Worldcom da dâhil olmak üzere büyük Amerikan firmalarında görülen muhasebe hileleri Pazar katılımcılarının 500 milyar dolardan fazla zarara uğramalarına neden olmuştur.³⁹ Amerika’da muhasebe mesleğinin dürüstlük ve güvenilirlik üzerine temellenen ünü bu skandallardan dolayı sarsılmıştır. Bunun sonucu olarak Arthur Andersen’in iflas etmiş, PricewaterhouseCoopers’in uluslararası danışmanlık kolu borsa değerinin %80’nini 2000 ve 2002 yılları arasında kaybetmiştir.⁴⁰ Enron olayının Amerikan ekonomisi açısından asıl önemi artan güvensizlik ortamının ekonomiyeye verdiği zarar olmuştur.

³⁹ Gavious, a.g.e, s. 454

⁴⁰ Gavious, a.g.e, s. 454

Ekonomik zararın asgariye indirilmesi için muhasebe ve denetim alanında acil ve sert önlemler alınarak kaybolan güven ortamının tekrar sağlanması amaçlanmıştır.

Sermaye piyasası araçlarını ihraç edenler ile bu araçlara yatırım yapanlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen faktörlerden biri olan güvenin sağlanması için yatırımcıların sermaye piyasalarında işlem gören menkul kıymetler hakkında yeterli ve doğru bilgiye sahip olması gerekmektedir. Ayrıca menkul kıymetleri ihraç eden kuruluşlar ile aracı kuruluşlar arasındaki işlemler açık ve dürüst olmalıdır.⁴¹ Enron'un yanıltıcı finansal bilgilerine dayanarak analiz yapan yatırımcılar Enron'un ne kadar büyük bir risk taşıdığına farkına varamamışlardır. Öyle ki, iflasın gerçekleştiği 2001 yılında Goldman Sachs'ın Enron için verdiği raporun başlığı "Hâla en iyilerin en iyisi" olmuştur.⁴²

İşletme yönetimi güvenilir bilgi sağlama sorumluluğunu yerine getirmeye çalışsa da bilgisizlik, dikkatsizlik, ihmâl ve çeşitli aksaklıklar veya yöneticilerin kasıtlı davranışları sonucu raporlanacak bilgiler yanıltıcı olabilmektedir. Bu durum işletme yöneticilerinin raporladığı bilginin bağımsız denetçilerce incelenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.⁴³ İşletme yönetiminin ve/veya hâkim ortakların finansal bilgileri çarpıtarak kendi çıkarlarını artırma olasılığı bağımsız denetçilerin finansal tabloları denetlemesi sonucu azalmaktadır. Ancak bu noktada yapılan denetimlerin etkinliğinin sorgulanması gerekmektedir. Kamuoyunda, yapılan denetimlere ilişkin oluşabilecek güvensizlik ortamı ekonomiye önemli zararlar verecektir.

Denetimlerdeki eksikliklerin ortaya çıkarılması ve bunların sonuçlarının kamuoyuna duyurulması denetim mesleğine zarar değil yarar sağlayacaktır. ABD'de denetim aksaklıkları, eksiklikleri ve başarısızlıkları SEC tarafından incelenmekte ve sonuçlar kamuoyuna açıklanmaktadır. AICPA'nin 2000 yılında hazırladığı "Fraud-Related SEC Enforcement Actions Against Auditors: 1987–1997" adlı bir raporda

⁴¹ Hayrettin Usul, İsmail Bekçi, Kadir Kahraman, "Denetim Raporunun Bireysel Yatırımcının Kararına Etkileri", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 4, Aralık 2002, s. 110

⁴² Levent Özkul, "ABD Sermaye Piyasalarında Yaşanan Son Gelişmelerin ve ABD'de Yürürlüğe Giren 2002 Tarihli Sarbanes-Oxley Kanunu'nun Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi", **SPK Yeterlilik Etüdü**, İstanbul 2003, s.3

⁴³ Usul, Bekçi, Kahraman, **a.g.e.**, s. 110

Amerika’da 1987 ve 1997 yılları arasında hile içeren denetim başarısızlıkları incelenmiştir. Toplam 56 vak’ayı ele alan bu raporda 11 vak’a gerçek anlamda denetim yapılmadığı için inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Geriye kalan vak’alar üzerine yapılan inceleme aşağıdaki sonuçları vermiştir.⁴⁴

Problemlili Saha	Vak’alar İçindeki Yüzdesi (%)	Toplam Vak’a
Uygun kanıt toplanamaması	80	36
Mesleki özenin gösterilmemesi	71	32
Mesleki şüpheciliğin sergilenmemesi	60	27
Muhasebe standartlarının yorumlanması ve uygulanmasındaki problemler	49	22
Denetim programının düzenlenmesi ve denetimin planlamasına ilişkin problemler	44	20
Denetim kanıtı olarak soruşturmalara çok güvenilmesi	40	18
Muhasebe tahminlerine ilişkin yeterince kanıt toplanmaması	36	16
Alacakların mutabakatında problemler	29	13
İlişkili tarafların bulunması ve açıklanması	27	12
İç kontrol sistemine aşırı güven	24	11

Sonuçlar incelendiğinde en çok kanıt toplanmasına ilişkin problemlerin varlığı ortaya konmaktadır. Yukarıda adı geçen vak’alarda eğer yeterli ve uygun kanıt toplansaydı vak’aların bir bölümünde yanlış denetim raporu verilmeyecek ve hem yatırımcı hem de denetim şirketi zor duruma düşmeyecekti.

2.3.1.1 Sermaye Piyasalarında Aracılık Problemi

Yöneticilerin, çıkarlarını arttırmak için yapacakları eylemlerin oluşturacağı problemlerden özellikle aldatma (shrinking) denetimin konusu kapsamındadır. Aldatma, yöneticilerin hazırladıkları finansal raporlarda, firmanın durumunu

⁴⁴ Mark S. Beasley, Joseph V. Carcello, Dana H. Hermanson, “Lessons From Fraud Related Sec Cases: Top Ten audit Deficiencies”, **Journal of Accountancy**, April 2001, (Çevrimiçi) www.aicpa.org/PUBS/JoFA/apr2001/heasly.htm, 17.05.2007

olduğundan iyi veya kötü gösterme davranışıdır.⁴⁵ Aracılık maliyetine yol açtığı kabul edilen izleme faaliyetlerine ilişkin ilk çalışma Alchian ve Demetsz tarafından 1972 yılında yapılmıştır.⁴⁶ Yöneticilerin izlenmesinde temel uygulama, sahipler için finansal nitelikli raporlar hazırlanmasıdır. Yöneticilerin bu raporları hazırlamak için harcadıkları zaman ve denetçilerin bu raporlardaki bilgilerin doğruluğu konusunda yaptığı çalışmalar, izleme maliyetlerini oluşturmaktadır.

Sermaye piyasalarında yöneticiler ile ortaklar ve yatırımcılar arasındaki işlemler sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde belirsizliklere yol açan asimetrik bilgi nedeniyle genellikle maliyetli olmaktadır. İşletme yönetimi bilgiyi kendi amaçları doğrultusunda kontrol ederek ilgililere açıklanan bilginin değerini düşürebilmektedir. Bağımsız denetim ile muhasebe bilgisinin güvenilirliği artırılarak sermaye piyasalarında işlem maliyeti düşürülmektedir.⁴⁷

Sermaye piyasalarında aracılık problemine ilişkin en belirgin örnek Enron olayıdır. Görünüşte Enron'un nihai düşüşüne yol açan kararların ve olayların arkasındaki güdüler ve davranışlar basit görünmektedir: her şeyin yolunda gittiği sanılan mutlu bir pazar ortamından doğan bireysel ve kolektif açgözlülük ve kurumsal kibir.⁴⁸ Enron olayı bir genç danışmanın (Jeffrey Skilling) 1985'te ABD'de doğalgazla ilgili yeni düzenlemelerin bir fırsat yarattığını görmesi ve enerji türevleri ile bu fırsatları değerlendirme arzusu ile başlamıştır. 1990 yılından itibaren tam gün Enron'da çalışmaya başlayan bu danışmanın da katkısıyla Enron'daki çalışma (iş yapma) kültürü önemli ölçüde değişmiştir. Bu değişikliklerle hiçbir ücret tavanı olmayan, çalışanların alabilecekleri maksimumu almalarına izin veren bir iş kültürü oluşmuştur⁴⁹. Enron'da yaşanan bütün bu gelişmeler yöneticilerin kendi çıkarlarını arttırmak için bütün riskleri göz ardı ettikleri bir yönetim tarzını ortaya çıkarmıştır. Risklerin finansal tablolarda da gizlenmesi sonucu yapay olarak şirketin finansal

⁴⁵ Turaboğlu, **a.g.e**, s. 113

⁴⁶ Turaboğlu, **a.g.e**, s. 119

⁴⁷ Burak Pirgaip, "Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Standartlarının Uluslararası Denetim Standartları ile Harmonizasyonu", **SPK Yeterlilik Etüdü**, 2004., s.16

⁴⁸ Willian Thomas, "The Rise and Fall of Enron", **Journal of Accountancy** (online), January 2002, çevrimiçi (<http://www.aicpa.org/PUBS/jofa/apr2002/thomas.htm>), 14.11.2006

⁴⁹ Arnold, de Lange, **a.g.e**, s. 754

durumunun sağlam ve kârlı gözükmesi hisse senedi fiyatlarının artmasına ve yatırımcıların da işletmenin iş kültürünü fazla sorgulamamasına yol açmıştır.

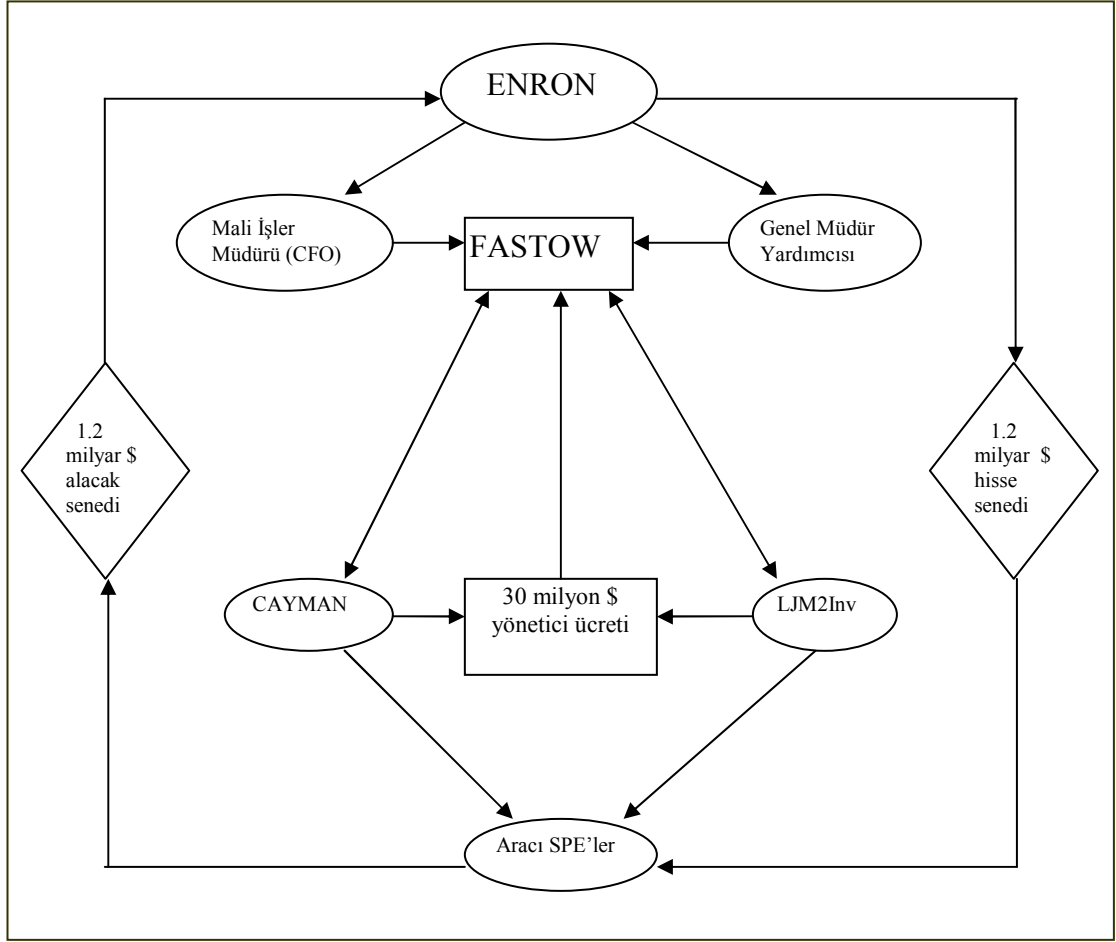
Şirketin mali işler müdürü (Chief Financial Officer, CFO), özel amaçlı işletmeler (special purpose entities, SPE) ve hisse senedi opsiyonları yoluyla yaptığı karmaşık finansal işlemlerle önemli tutarda yükümlülüklerini konsolidasyon kapsamı dışında tutmuş ve bunlara ilişkin gerekli açıklamaları da yapmamıştır.⁵⁰ Bazıları Enron'nun yaptığı yüksek riskli finansal anlaşmaları açıklamak için kullandığı yöntemleri hatalı bulmaktaydı, bazılarına göre ise bu açıklamalar tamamen yanıltma amaçlıydı. Enron'un finansal işlemleri raporlamadaki şeffaflık eksikliklerini daha sonra milyarlarca dolarlık borç ve zarar şeklinde düzeltme açıklamaları izlemiştir. Bütün bunlar Enron'un denetçisi Arthur Andersen'in gözleri önünde gelişmiştir.⁵¹

Enron'da problemlili varlıklar özel amaçlı işletmelere (Special Purpose Entity, SPE) aktararak bunlardan kaynaklanan zararların Enron kayıtlarından çıkarılması sağlanmaktaydı. Binlerce SPE oluşturulmasına karşın aracılık teorisi açısından Enron'un mali işler müdürü (Chief Financial Officer, CFO) Fastow tarafından yönetilen Cayman LP ve LJM2 co-Investment LP bunlar arasında en önemlileriydi. Bu işletmeler aracılığıyla Fastow'a Enron'daki maaşından daha fazla bir tutar olan 30 milyon dolar ödenmişti. LJM ortaklığı "aracı SPE (raptor vehicle)" olarak adlandırılan bir başka SPE'ye yatırım yapmıştır. Bu yatırıma Enron'un da dahil olması sağlanmıştır. Enron bunun için 1,2 milyar dolar hisse senedi ihraç etmiş karşılığında da aynı tutarda alacak senedi almıştır. Bu işlem sonucu Enron'un varlıkları ve özsermayesi artmıştır. Bu işletmeler konsolide edilmediği ve bu işlemlerle ilgili açıklamalar oldukça kafa karıştırıcı bir şekilde verildiği için Enron'un finansal durumu olduğundan iyi algılanmıştır.⁵²

⁵⁰ Arnold, de Lange, **a.g.e.**, s. 754

⁵¹ Thomas, **a.g.e.**

⁵² Arnold, de Lange, **a.g.e.**, s. 757–758

Şekil 2–2: Enron’da Sahipler ve Aracılar Arasındaki Basitleştirilmiş Asimetrik Bilgi Sorunu

Kaynak: Beth Arnold, Paul de Lange, “Enron: An Examination of Agency Problems”, *Critical Perspectives on Accounting*, 15, 2004, s. 758

Enron’un iflasının Amerikan ekonomisine 2002 yılı için maliyetinin 65 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu çöküşün ekonomiye etkisini ölçmek için geliştirilen bir modele göre (US Federal Reserve Model) hisse senedi fiyatlarındaki düşmenin %17’si yatırımcıların, Enron ve benzeri iflaslar dolayısıyla oluşan kaygılarından kaynaklanmıştır. Enron iflasından sonraki iki yıl için ülkenin Gayri Safi Milli Hâsılasında (GSMH) bir düşüş öngörülmüştür. GSMH’deki bu düşüşün üretimde 35 milyar dolarlık bir kayba, GSMH’nin 62 milyar dolar azalmasına ve 4500 direkt iş gücü kaybına yol açacağı tahmin edilmiştir. Bu tahminler Enron çalışanlarının uğradığı ve uğrayacağı zararları kapsamamaktadır.⁵³

⁵³ Arnold, de Lange, a.g.e, s. 752

Enron, Arthur Andersen'in ikinci büyük müşterisiydi. Arthur Andersen, Enron'un dış denetimini yaptığı gibi iç denetim faaliyetlerini de yürütmekteydi. Ayrıca Enron'un pek çok orta ve üst düzey yöneticisi Arthur Andersen'in eski çalışanlarıydı. Bu ilişkiler Arthur Andersen'in denetçi olarak bağımsızlığının tüm kamuoyunda sorgulanmasına yol açmıştır.⁵⁴ Bu sorgulamanın etkisi o kadar büyük olmuştur ki, Arthur Andersen denetim piyasasından çekilmek zorunda kalmıştır.

2.3.1.2 Sermaye Piyasalarında Aracılık Sorununun Çözümünde Bağımsız Denetimin Rolü

Chow'un 1982 yılında yaptığı çalışmada aracılık teorisinin dış denetime olan talebin nedeni olup olamayacağı analiz edilmiştir. Chow'un çalışması için 1926 yılında (denetimin zorunlu olmadığı) New York Borsası'na dâhil olan ve olmayan 165 şirket örneklem olarak seçmiştir. Chow, çalışmanın sonuçlarının borçluluk ve muhasebe temelli borç koşullarının genellikle denetime olan talebi açıklamak için kullanılabileceği belirtmiştir. Çalışmada firma büyüklüğünün ise denetime olan talebi açıklamak için bir dereceye kadar kullanılabileceği sonucu ortaya çıkmıştır.⁵⁵ Chow'un çalışmasının sonuçları denetimin yüzyılın başında aracılık ilişkisinden kaynaklanan asimetrik bilgi sorununun çözümünde önemli bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır.

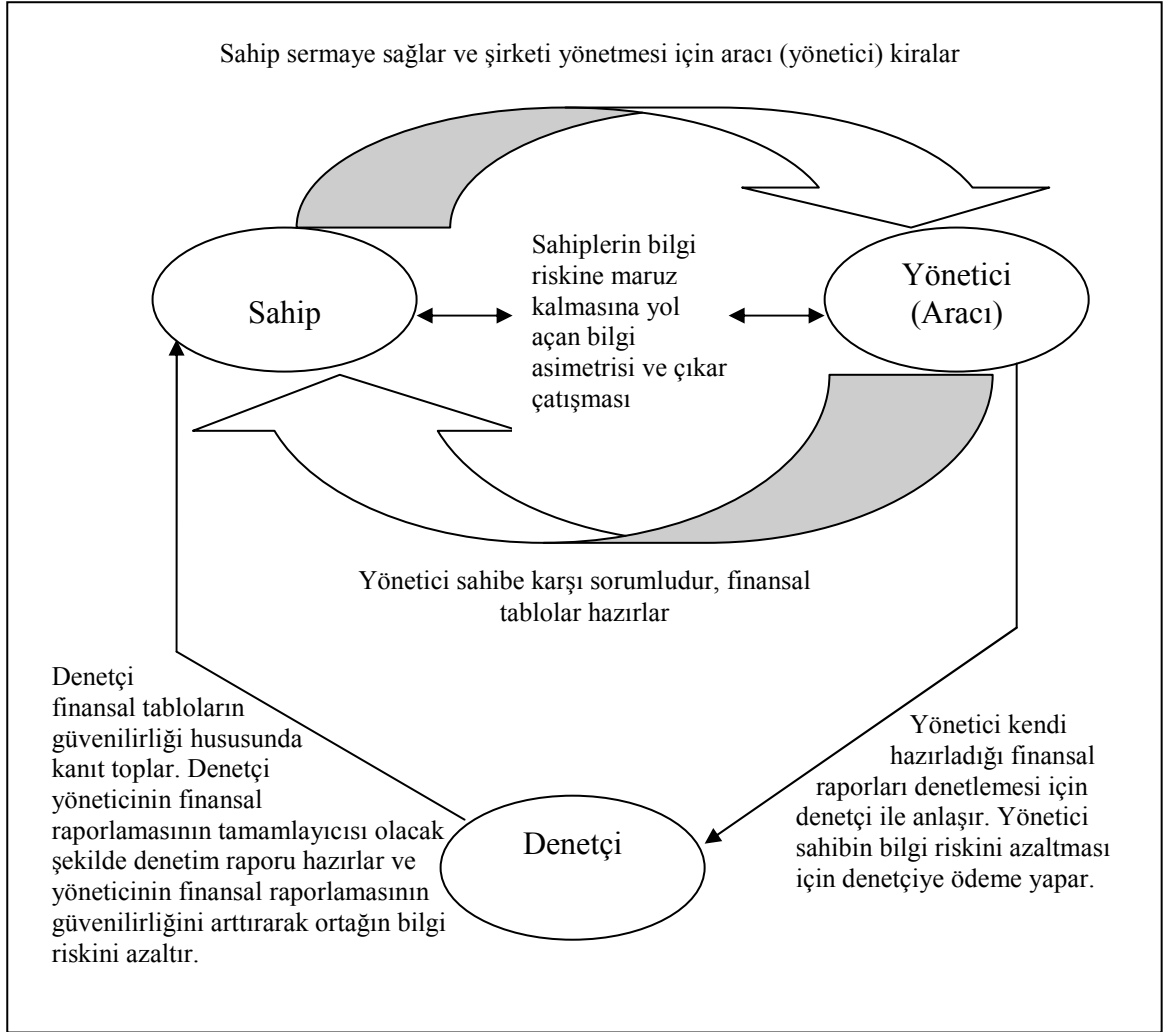
Ortakların ve ilgili diğer finansal tablo kullanıcılarının asimetrik bilgi probleminin çözümü için finansal tablo dipnotları, denetim, kurumsal yönetim, denetim komitesi gibi yöntemler ve araçlar mevcuttur⁵⁶. Ancak bunların hiçbiri tek başına asimetrik bilgi sorununu çözemeyeceği gibi finansal piyasalarda bu sorunun

⁵⁴ Thomas, **a.g.e.**

⁵⁵ Chow, **a.g.e.**, s.286–87

⁵⁶ Soltani, **a.g.e.**, s.59

tamamen ortadan kalkması da olanaksızdır⁵⁷. Denetçilerin bu konudaki farklılığı ortaklar ile yöneticiler arasındaki asimetrik bilgi düzeyinin azaltılmasında işletme dışından önemli katkıda bulunmalarıdır.

Şekil 2-3: Denetime Talep Oluşmasına Neden Olan Sahip-Aracı İlişkinin Özeti

Kaynak: Messier, Glover, Prawitt, a.g.e. s. 8

Yukarıdaki şekilde de özetlendiği üzere yönetici işletme hakkında işletme sahibine göre daha fazla bilgiye sahiptir ve bu bilgiyi kendi çıkarına kullanma olasılığı vardır. Yönetici başta finansal tablolar olmak üzere çeşitli iletişim kanallarını

⁵⁷ Özbay, a.g.e, s.9

kullanarak sahip olduğu bilgiyi işletme sahiplerine aktarmakla yükümlüdür. Denetçi bu noktada yöneticinin hazırlamış olduğu finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğuna ilişkin bir güvence verir. Verilen bu güvence özellikle işletme sahibinin bilgi riskini azaltacaktır. Azalan bilgi riski ise işletmenin sermaye maliyetlerini azaltacaktır.

2.3.2 Bankacılık Sisteminde Bağımsız Denetim

Gelişmiş ülkelerde fon ihtiyacının karşılanması noktasında sermaye piyasaları önemli iken gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sistemi genelde daha önemlidir. Bankaların amacı ellerindeki fonları kârlı yatırımlara yönlendirmek ve bu fonların geri dönüşümünü sağlamaktır. Müşterinin aldığı krediyi geri ödeyememesi bankalar açısından önemli bir risktir. Bankalar kredi başvurusunda bulunan işletmelerin finansal yapılarını ve krediyi geri ödeyebilme güçlerini değerlendirirken finansal tablo bilgilerine başvurmaktadır. Bankalar, doğru bir karar verebilmek için güvenilir finansal tablo bilgilerine ihtiyaç duyarlar. Bu noktada finansal tablo bilgilerinin güvenilirliğinin sağlanabilmesi için bağımsız denetime gereksinim vardır.

Borç verme kararı müşteri işletme tarafından sunulan bilgilerin ayrıntılı analizini içeren karmaşık bir süreci gerektirmektedir.⁵⁸ Kredi verme kararındaki temel zorluk kredi talep eden işletmeyle ilgili olarak işletmenin krediyi geri ödeyebilme gücünün belirlenememesidir. Bu zorluk işletmenin gerçek finansal durumunun belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bir kredi işleminde banka müşterinin borcu geri ödeyebilme gücü, sermayesi, kârlılığı ve nakit akım durumu ve teminatları hakkında bilgi sahibi olmak istemektedir.⁵⁹ Ancak bankanın bu bilgilerin önemli bir bölümünü elde edeceği finansal tabloların hata ve çarpıtma içermesi olasıdır. Bu olasılık finansal tabloların bağımsız denetçilerce denetlendirilmesiyle azaltılabilmektedir.

Kredi piyasasında ortaya çıkan en önemli risklerden biri kredi alanın yaptığı yatırımlar dolayısıyla aldığı krediyi geri ödeyememesi ve kredi veren kurumun bundan

⁵⁸ Soltani, a.g.e, s. 518

⁵⁹ Soltani, a.g.e, s.519

zarar görmesidir. Kredi veren kurum bu risk nedeniyle az sayıda güvenilir müşteriye kredi açmayı tercih etmekte ve bu durum da finansal sistemin etkin çalışmasını engelleyerek piyasa dengesinin optimal durumdan sapmasına yol açmaktadır⁶⁰. Denetim bu noktada hem bankaya hem de müşteriye yarar sağlamaktadır. Denetçi finansal tabloların güvenilirliğini artırarak bilgi riskini azalttığından müşterinin daha düşük maliyetle kredi alma olasılığı artmaktadır. Banka ise güvenilir bilgiye dayanarak verdiği krediler ile kredi riskini azaltmaktadır.

2.3.2.1 Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi Sorunu

Asimetrik bilgi sorunu bankacılık sistemindeki temel problemlerden biridir. Literatürde asimetrik bilginin bankacılık krizinin başlamasında en önemli faktör olduğuna yönelik görüşler vardır.⁶¹ Asimetrik bilgi bankacılık sisteminin etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bankacılık sisteminin etkinliği iki temel koşula bağlıdır⁶²:

- (a) Finansal sistemin temel aktörlerinin güçlü finansal yapısının olması
- (b) Finansal sistemin dinamiklerinin katılımcıların işlem yapmasına imkân verecek şekilde güvenilir olması

Asimetrik bilgi bankaların finansal yapısının güçlü olup olmadığını piyasa aktörlerinden gizlemektedir. Krizlerde bankaların bir anda önemli miktarda zarar ettiği haberleri medyada duyulur. Ancak bu zararlar incelendiğinde zararların önemli bir bölümünde geçmiş döneme yönelik düzeltmeler göze çarpmaktadır. Bunun anlamı zararların banka yönetimi tarafından bilindiği ama yönetimin bunu piyasa aktörlerinden sakladığıdır.

Asimetrik bilginin temel nedenlerinden biri de işletmelerin doğru ve güvenilir finansal bilgi üretmemeleridir. Kredi piyasasında müşterilerden kaynaklanan asimetrik

⁶⁰ Aras, Müslümov, **a.g.e**, s. 57

⁶¹ Halil Altıntaş, “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 22, Ocak Haziran 2004, s.43

⁶² Aras, Müslümov, **a.g.e**, s. 57

bilgiye ilişkin iki problem vardır. Birinci problem kredi talep edenin bankaya gerekli tüm bilgiyi vermemesi veya bilgileri eksik ve/veya yanlış vermesidir. İkinci sorun ise kredi alındıktan sonra kredi alanın faaliyetlerinin banka tarafından gözlenememesinden kaynaklanmaktadır.⁶³ Bankacılık sisteminde müşterilerden kaynaklanan asimetrik bilgi piyasa dinamiklerinin etkin işlemlerini engellemektedir. Asimetrik bilgi finansal sistemin temel dinamiklerini etkileyerek sistem aktörlerinin göreceli olarak güvenilir olmayan ortamlarda işlem yapmaları sonucunu doğurmaktadır.

Kredi piyasasının etkin çalışması öncelikli olarak kredi isteyen işletmelerden güvenilir ve doğru finansal bilgi elde edilmesi ile mümkündür. Bu bilginin elde edilememesi sonucu verilen yanlış kredi kararları verimli projeler veya mali bünyesi güçlü olan işletmeler için dahi finansman imkânlarını azaltmakta ve bunun sonucunda ülkenin ekonomik büyümesi de olumsuz etkilenmektedir⁶⁴.

2.3.2.2 Bankacılık Sisteminde Aracılık Sorununun Çözümünde Denetimin Rolü

Bankaların kredi vermekle görevli çalışanları önemli bir finansal tablo kullanıcısı grubudur. Bu kullanıcılar yüksek düzeyde asimetrik bilgi riski ile karşı karşıyadırlar. Bankacılık sisteminde asimetrik bilginin varlığı tam rekabet koşullarını bozarak hem piyasa aktörlerini, hem de sistemin işleyişini olumsuz etkilemektedir. Bankacılık sisteminde kredilerin rasyonel kararlara dayanması kredi talep eden firma ile ilgili tüm bilgilerin banka tarafından tam ve doğru bilinmesi ile mümkündür. Denetçi kredi talep edenlerin finansal tablolarının güvenilirliğini artırarak asimetrik bilgi riskini azaltmaktadır. Ancak yapılan bazı çalışmalar denetim raporlarının banka çalışanlarının kredi verme davranışı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.⁶⁵

⁶³ Özbay, a.g.e, s. 7

⁶⁴ Aras, Müslümov, a.g.e, s. 64

⁶⁵ Soltani, a.g.e, s. 522

Asimetrik bilgiden ve ahlâki tehlikeden kaynaklanan sorunlar bankacılık sisteminde kredi tayinlamasına yol açmaktadır. Kredi tayinlaması bankanın daha dağıtacak fonu olmasına rağmen verilecek kredilere bir limit getirmesidir. Bankanın kredi tayinlamasına başvurmasının iki temel nedeni olduğu ileri sürülmüştür. Birincisi bankaların riskli ve güvenilir yatırımcıları ayıramamasıdır. İkinci neden ise kredi alanların kredilerden dolayı sınırlı sorumlu olmalarıdır. Kredi tayinlaması sonucunda da reel sektöre verilen kredi imkânları azalmakta, fonların etkin ve verimli projelere kanalize edilmemesi de ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.⁶⁶

Kredi piyasasında bankaların asimetrik bilgi ve ahlâki tehlike problemlerinin çözümü yönünde başvurabilecekleri en etkili yollardan biri de kredi talep eden firmalardan bağımsız denetim görüşü istemeleridir. Denetimin kredi sürecine dahil olması ile denetim banka ve müşterisi arasındaki ilişkiye dört şekilde katkıda bulunmaktadır.⁶⁷

1. Kredi işlemi banka ve müşterisi arasında bir çıkar çatışması yaratmaktadır. Denetçi bağımsız bir taraf olarak bu çıkar çatışmasının azaltılmasına katkıda bulunur.
2. Denetim müşterinin sunduğu bilgilerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu yönünde güvence verir. Böylece banka kredi sürecinde kullanabileceği güvenilir bilgiye ulaşır.
3. Denetçinin varlığı kredi verme sürecindeki müşterinin finansal durumundan ve faaliyetlerinin sonuçlarından kaynaklanan belirsizlik düzeyini azaltır.
4. Denetçi banka açısından müşteri üzerindeki bir kontroldür. Müşteri böylelikle yaptığı işlemlerin bağımsız bir tarafça izlendiğinin farkında olacaktır. Banka da sunulan bilgiler üzerinde bir çeşit kontrolün olduğunu bildiğinden kendini daha güvende hissedecektir.

⁶⁶ Aras, Müslümov, **a.g.e**, s. 64

⁶⁷ Soltani, **a.g.e**, s.520–521

2.4 Türk Ekonomi Sisteminde Bağımsız Denetim

Her ülkede muhasebe ve denetim mesleği o ülkenin yasal, sosyal, ekonomik, eğitim ve ticari ortamından etkilenecek şekilde gelişmekte ve bu nedenle de denetim standartları ve uygulamaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.⁶⁸ Bağımsız denetim mesleği ülkemizde kanun koyucu tarafından yasalar yoluyla düzenlenmiştir. Ülkemizde denetimle ilgili temel düzenlemeler 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, 3568 sayılı Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik yasasında yer almıştır. İlgili yasalarda yer alan kuralların bazıları genel kabul görmüş denetim standartları, bazıları denetim standartları, bazıları da meslek ahlâk kuralı niteliği taşımakta ve denetim mesleğinin çerçevesini belirlemeye hizmet etmektedir.⁶⁹

16 Ocak 1987 tarih ve 19343 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bağımsız Denetim Kuruluşlarına İlişkin Tebliğ” ülkemizde denetimle ilgili yayımlanan ilk yasal düzenlemedir. Bu tebliğ ile ülkemizde bankalarda zorunlu denetim uygulanmaya başlanmıştır. 18 Haziran 1988 tarihinde SPK’nın yayımlamış olduğu tebliğ ile denetim standartları geniş kapsamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. 01 Haziran 1989 yılında Resmi Gazete’de yayımlanan 3568 sayılı Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ile muhasebe ve denetim mesleğini yürüten meslek mensubunun yasal çerçevesi de belirlenmiştir.

Ülkemizde denetim ile ilgili yapısal sayılabilecek sorunlardan biri de farklı yasal kurumların denetimin çerçevesini belirlemesi ve bu yönde birbirinden farklı düzenlemelere gitmeleridir. Ülkemizin gelişen ekonomik hayatında gözlemlenen düzenleme erozyonu kurumların birbiri ile çelişen düzenleme ilkelerine ve risklerin belirlenmesinde tutarsızlıklara neden olmaktadır.⁷⁰ Ülkemizde bağımsız denetim ile ilgili düzenlemeler beş grupta toplanmaktadır.⁷¹

⁶⁸ Lerzan Kavut, “Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Türkiye’deki Durumu”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:2 Sayı:4, Aralık 2000, s.20

⁶⁹ Kavut, **a.g.e.**, s.20

⁷⁰ Pirgaip, **a.g.e.**, s.14

⁷¹ Başpınar, **a.g.e.** s.45

- a) 3568 sayılı Kanun ve YMM Kurumu
- b) Sermaye Piyasası Kanunu ve bağımsız denetim
- c) Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu ve bağımsız denetim
- d) Bankalar Kanunu ve bağımsız denetim
- e) Sigorta Murakabe Kanunu ve bağımsız denetim

Ülkemizde her düzenleyici otorite bağımsız denetim faaliyetinde bulunacak denetim firmalarını kendi hazırladığı listeler ile ilan etmektedir. Bunun sonucu ülkemizde SPK'nın listesinde 81, BDDK listesinde 42, Hazine Müsteşarlığı listesinde faktoring şirketleri için 102 ve sigorta şirketleri için 57, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) listesinde 46 bağımsız denetim firması bulunmaktadır. Dünya uygulamalarına bakıldığında ABD'de 840, İtalya, Tayland ve Uruguay'da 21, Portekiz'de 50, İsviçre ve Malta'da 9 adet denetim firmasının faaliyet gösterdiği ve firmaların tek bir bağımsız denetim standart setine tabi oldukları görülmektedir.⁷²

2.4.1 Türk Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim

Türkiye'deki sermaye piyasalarının tarihi bazı kaynaklara göre 1866 yılında kurulan, bazılarında göre ise 1873'te kurulan, Dersaadet Tahvilat Borsası'na kadar uzanmaktadır. Osmanlı'nın borçlarına karşılık çıkardığı tahvillerin alınıp satıldığı bu borsa 1906 yılında çıkarılan bir nizamname ile Esham ve Tahvilat Borsası adını almıştır. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar borsaya sadece yabancı şirketler kayıtlı iken, bu tarihten sonra yerli şirketlerin de menkul kıymetleri bu borsada işlem görmeye başlamıştır. Ancak cumhuriyetin ilanından sonra menkul kıymet borsaları yeterli düzeyde gelişmemiş ve buna bağlı olarak denetim faaliyetleri çok fazla gözükmemiştir. 1970'li yıllardan itibaren, ülkemizdeki işletmelerin uluslararası düzeydeki ilişkilerinin artmaya başlaması, yabancı firmaların ülkemizde yatırımlarının artması, Türk şirketleri için uluslararası finansman olanaklarının artmaya başlaması

⁷² Pirgaip, a.g.e, s.14

gibi nedenler ülkemizde bağımsız dış denetimi zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkarmıştır.⁷³

1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmış ve 1982 yılında da Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. Ekim 1984'te ise "Menkul Kıymet Borsalarının Kuruluşu ve Çalışma Esasları" Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 1988'in Aralık ayında borsada işlem gören şirketlerde bağımsız dış denetim yapılması zorunluluğu getirilmiştir.

Sermaye piyasalarında bağımsız denetim faaliyetlerinde bulunacak firmaların kuruluş, çalışma ve raporlama standartlarını belirlemek için "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ" (Seri: X, No:16 sayılı tebliğ) yayımlanmıştır. Bu tebliğ bağımsız denetimle ilgili belki de kapsamlı ilk düzenlemedir. Bu tebliğ ile sermaye piyasalarında denetim faaliyetinde bulunacak denetçilerin 3568 sayılı kanun uyarınca SMMM veya YMM ruhsatı veya yabancı ülkelerde, bağımsız denetim yapma yetkisi sağlayan bir belge almış olması zorunluluğu getirilmiştir. SPK'nın 12.06.2006 tarihinde yayımlanmış olduğu "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ" ile ülkemiz denetim mevzuatı büyük ölçüde uluslararası standartlarla uyumlu hale gelmiştir.

Sermaye piyasalarında denetimin etkinliği, denetim elemanlarının yeterliliği ve bağımsız denetim alanındaki yasal mevzuatın yeterliliği konularında soru işaretleri vardır.⁷⁴ Ülkemizde bağımsız denetimin etkin olmamasının başlıca nedenlerinden biri denetçilerin yetersizlikleri ve denetçilerin denetimi ağırlıklı olarak mevzuata uygunluk şeklinde algılamaları gösterilmektedir.⁷⁵ Bağımsız denetim konusunda yapılan bir çalışmada 30 adet borsa şirketinin mali tablolarının incelenmesi ve bağımsız denetim firmaları üzerine yapılan 17 adet kalite kontrol çalışmasının sonuçları değerlendirilmiş ve Tablo 2-1'de verilen sonuçlara ulaşılmıştır.⁷⁶

⁷³ Göksel Yücel, "Türkiye'de Finansal Tablo Analizlerinin Güçlükleri," **Muhasebe Dergisi**, Sayı: 31, 1992, s.13

⁷⁴ Pirgaip, **a.g.e.**, s.33

⁷⁵ Pirgaip, **a.g.e.**, s.33

⁷⁶ Pirgaip, **a.g.e.**, s.33

Tablo 2–1: Bağımsız Denetimde Gözüken Aksaklıklar

Genel Standartlar	Çalışma Alanı Standartları	Raporlama Standartları
<ul style="list-style-type: none">Haksız rekabet ilkesiTam zamanlılık ilkesiMesleki yeterlilik ve özen ilkesi	<ul style="list-style-type: none">Bağımsız denetim sözleşmelerinde asgari unsurlara riayet edilmemesiDenetim plan ve programı kullanılmamasıBelge ve kayıt düzeni ile çalışma kâğıtlarının sağlıklı olmamasıKanıt toplama ve denetim tekniklerinin etkin kullanılmamasıEkip çalışması ve görev dağılımında yetersizliğin bulunmasıGözetim ve koordinasyon eksikliğinin olması	Özellikle dipnotların karşılaştırmalı olmaması, yedek ayrılmasında hata yapılması, finansman giderlerinin aktifleştirilmesi, dövizde dayalı alacakların değerlendirilmesi, ek mali tablo düzenlenmemesi ve şüpheli alacak ayrılması hususlarında raporda eleştiri getirilmemesi

Kaynak: Burak Pirgaip, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartlarının Uluslararası Denetim Standartları İle Harmonizasyonu, SPK Yeterlilik Etüdü, İstanbul, Mayıs 2004, s.33*

Ülkemizdeki sermaye piyasalarında bağımsız denetim konusunda bir diğer önemli problem de bağımsız denetim raporlarından yararlanması gereken yatırımcıların bu raporlara ilgisiz kalmasıdır. Yatırımcıların bağımsız denetimden yararlanmama nedenlerini gösteren bir çalışmanın sonucu Tablo 2-2’de verilmiştir.

Tablo 2–2: Türkiye’de Yatırımcıların Bağımsız Denetim Raporlarından Yararlanmama Gerekçeleri

Bağımsız Denetim Raporunun Okunmama Nedenleri	% dağılım
1. Bağımsız denetim uygulanmamakta	33
2. Yeterli bilgi verilmemekte	29
3. Böyle bir denetim mekanizmasından haberim yok	29
4. Önemli olduğuna inanmadığım için	9

Kaynak: Fehmi Karasioğlu, Tuna Taner, “Kamunun Aydınlatılması Açısından Finansal Bilgi Kaynakları ve Bağımsız Dış Denetim Fonksiyonu”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 8, sayı: 1, 1998, Çevrimiçi (http://bahadirakin.tripod.com/fehmi1.htm, 03.11.2007) s. 142*

Yatırımcıların bağımsız denetim raporlarını nasıl değerlendirdiğine yönelik bir başka çalışma ise bireysel yatırımcıların bağımsız denetim raporlarını okumadıklarına işaret etmektedir. Bu çalışmada üzerlerine anket uygulanan örneklemin %30’unun

denetim raporlarının tamamını veya çoğunluğunu okuduğu sonucu çıkmışsa da, yatırımcıların bu raporlardan ne anladığına ilişkin bir çalışma yapılmamıştır.⁷⁷

Tablo 2–3: Bireysel Yatırımcıların Bağımsız Denetim Raporlarını Okuma Düzeyi

Denetim Raporunu Okuma Düzeyi	%
Tamamını okuyanlar	7.3
Çoğunluğunu okuyanlar	22.4
Göz atanlar	49.5
Hiç okumayanlar	16.7
Cevap vermeyenler	4.1

Kaynak: Hayrettin Usul, İsmail Bekçi, Kadir Kahraman, “Denetim Raporunun Bireysel Yatırımcının Kararına Etkileri”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, Aralık 2002, s. 114

2.4.2 Türk Bankacılık Sisteminde Bağımsız Denetim

Bankacılık sisteminde bağımsız denetime yönelik ilk düzenleme “Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının Bağımsız Denetim Kuruluşlarına İlişkin Tebliği” adıyla 16.01.1987 tarih ve 19343 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan tebliğdir. 21.03.1997 tarihinde “Bankalarda Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik” adıyla 22940 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan düzenleme ile yukarıda adı geçen düzenleme yürürlükten kalkmıştır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun kurulması ile bankacılık alanında düzenleme yapma yetkisi bu kuruluşa geçmiş ve bu kurumunun yayımladığı “Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Yetkilerinin Geçici veya Sürekli Olarak Kaldırılması Hakkında Yönetmelik” ve “Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik” ile de önceki düzenlemeler yürürlükten kaldırılmıştır.

Ülkemizin ekonomik kültürü ve karar sürecinde ekonomik faktörlerin yeterince yer almıyor olması da bilginin güvenilirliğini arttıran denetlenmiş finansal tablolara ihtiyaç duyulmasını engellemektedir. “Sağlıklı bir kredi kararı verilebilmesi için bu tabloların doğru ve güvenilir bilgiler içermesi gerekir. Kayıt dışı ekonominin boyutlarının çok yüksek olduğu ve vergi denetimlerinin gereği gibi yapılmadığı

⁷⁷ Usul, Bekçi, Kahraman, a.g.e, s. 114

ülkemizde, kredi başvurusunda bulunan firmaların kasıtlı olarak kredi veren kuruluşlara eksik ya da yanıltıcı bilgi verdiklerine rastlanmaktadır. Bu nedenle mali tablolar analiz edilmeden önce, mali tablolarda yer alan kalemlerin ayrıntılı olarak incelenmesi, gerekli düzeltmelerin yapılması ve analize uygun hale getirilmesi sağlıklı bir kredi kararı verilebilmesi için zorunludur”⁷⁸. Yukarıdaki ifade Türk iş dünyasının muhasebe biliminin sadece vergi boyutuyla ilgilendiğini ve denetimi, vergi denetimi olarak algıladığını göstermektedir. Türk bankacılık sisteminde denetimlerin etkinliğini belirleyen bir başka faktör de özellikle KOBİ’lerde muhasebe sistemlerinin geçerli finansal bilgi üretmekten ve sunmaktan uzak olmasıdır. Bankaların bu sistemlerden gelen finansal tabloların güvenilirliğini sağlamak için kullandıkları yöntemin genellikle finansal tablolar üzerinde bazı düzeltmeler yapmak olması da, ülkemizdeki denetime ilişkin olumsuz bir durumu ortaya koymaktadır.

Kredi analizinde bankaların şirket finansal tablolarına güveni üzerine yapılan bir çalışmada ankete katılanların %83’ü kendilerine sunulan bilânço ve gelir tablosuna güvenmediklerini belirtmişlerdir⁷⁹. Bankaların bu güven sorununa çözüm yaklaşımları ise, finansal tablolara ilişkin riskleri en aza indirmek için, bu tabloların resmi bir kurum (çoğunlukla vergi dairesi) tarafından onaylanmış olmasıdır.⁸⁰ Bu durum denetim konusunda daha yolun çok başında olduğumuzun belki de en önemli göstergelerindendir. Karabınar ve Ün’ün çalışmasında ortaya çıkan bir başka sonuç da bankaların bilânço ve gelir tablosu dışında ek mali tablo olarak “mizanı” istemeleri gösterilebilir⁸¹.

Bankacılık krizleri akademisyenler tarafından daha çok makro ekonomik faktörler ile açıklanmaya çalışılmışsa da, bu krizler ile hile arasında bir bağ olduğu pek çok akademisyen tarafından dile getirilmiştir⁸². Bankacılık sisteminin başlıca

⁷⁸ Selahattin Karabınar, Nilüfer Ün, “Kredi Analizinde Bankaların Şirket Mali Tablolarına Güveni Üzerine Bir Anket Uygulaması”, **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 25–26 Kasım 2004, Eskişehir, s. 592

⁷⁹ Karabınar, Ün, **a.g.e.**, s. 593

⁸⁰ Karabınar, Ün, **a.g.e.**, s. 594

⁸¹ Karabınar, Ün, **a.g.e.**, s. 597

⁸² H. Bartu Soral, Talan B. İşcan, Gregory Hebb, “Fraud, Banking Crises, and Regulatory Enforcement: Evidence From Micro-Level Transactions Data”, **European Journal of Law and Economics**, 2006, 21, s.181

sorunları olarak akademik literatürde daha çok finansal riskler, ekonomik istikrarsızlık, özkaynak yetersizliği, yüksek kaynak maliyeti gibi faktörler sayılmaktadır. Ülkemizde 1994, 1999 ve 2001 yıllarında önemli bankacılık krizleri görülmüş ve bu krizlerin bankacılık sistemimiz ve Türk ekonomisi üzerinde önemli etkileri olmuştur. 2000’li yılların başında bankaların daha sağlıklı çalışması için kamuoyunda tartışmalar yapılmış ve pek çok yeni düzenleme çıkarılmıştır. Ancak, bu krizlerde muhasebe ve denetim problemleri göz ardı edilmiştir. Bankaların finansal yapılarındaki problemlerin kamuoyunun gözünden kaçmış olmasında muhasebe ve denetiminin rolü yeterince incelenmemiştir. Bunun sonucu olarak da muhasebe ve denetime ilişkin yeterli düzenlemeler yapılmamıştır.

Denetimin Türk ekonomisine etkisinin belli bir kesinlikle hesaplanması oldukça zordur. Ayrıca ülkemizdeki yönetici ve ortak ayrımının aracılık teorisi çerçevesinde incelenmesi gereken bir başka konudur. Ancak denetimin ve denetim uygulamalarının ülkemiz ekonomik yaşamına önemli etkileri vardır. Bu etkilerin ne olduğunun anlaşılması amacıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alınan bazı bankalardaki denetim uygulamaları incelenecektir.

3 TMSF BÜNYESİNE ALINAN BANKALARDAKİ DENETİM VE DENETİM RAPORLARI

Ülkemizde 90'lı yıllardan sonra pek çok banka finansal kriz veya kötü yönetim sonucu iflas etmiş veya TMSF bünyesine alınmıştır. Bankaların ülkelerin finansal sistemlerinde çok önemli bir aracılık işlevi vardır. Özellikle sermaye piyasaları çok gelişmemiş ülkelerde bankaların etkin çalışmasının o ülkelerin ekonomisinin kalkınmasına katkısı önemli boyuttadır. Bu nedenle bankacılık sisteminde oluşan bir krizin tasarruf sahiplerine doğrudan etkisinin yanında reel ekonomiye verilen kredi hacminin daralmasından kaynaklanan etkileri nedeniyle maliyeti yüksek olmaktadır. Bankaların kriz dolayısıyla finansal sistemdeki aracılık fonksiyonunu etkin olarak yerine getirememesi ekonomideki kaynakların verimli kullanılmasını engellemektedir.¹

Bankacılık sisteminde yaşanacak bir krizin faizleri arttırıcı yönde etkisi reel sektörün maliyetini yükseltmekte ve reel sektördeki artan maliyet istihdamı, dış ticareti, büyümeyi ve üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.² Bu nedenlerden dolayıdır ki; batan bir bankanın kamuya direkt maliyeti kolay hesaplanırken dolaylı maliyetinin tam olarak hesaplaması çok zordur.

İmar Bankası olayından önce BDDK'nın hazırladığı bir raporda TMSF'ye devredilen bankaların devir tarihi itibariyle toplam yükümlülüklerinin 32 milyar dolar olduğu ve bu yükümlülüklerin %81'nin mevduat hesaplarından kaynaklandığı belirtilmiştir.³ İmar Bankası'nın TMSF'ye devri sonucu bu maliyetin en azından bu bankanın mevduatları kadar arttığı kabul edilse bile toplam maliyet 40 milyar doların üzerinde olacaktır.

¹ Yavuz Albayrak, "Finansal Analiz Tekniklerinin Banka Mali Tablolarına Uygulanması ve Denetim Sürecindeki Yeri", **BDDK Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2004, s.114–115

² Albayrak, a.g.e, s.115

³ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, Ekim 2003, s.22

TMSF bünyesine alınan bankaların devir alındıkları tarihler itibariyle toplam zararı ise 17.3 milyar dolar seviyesindedir.⁴ Sadece mali bünyesi bozulduğu için TMSF'ye devrolunan bankaların zararı 3.2 milyar dolar iken mali bünyelerinin bozulması ve banka kaynaklarının hâkim ortak lehine ve banka zararına neden olacak şekilde kullanılması nedeniyle TMSF'ye devrolunan bankaların zararı ise 14.1 milyar dolardır.⁵ Batan bankalarda hâkim ortakların kullandığı toplam kaynak ise 11 milyar dolar civarındadır. (bkz. Tablo 3–3)

Bu bölümde denetimin ekonomik etkilerinin anlaşılmasına yönelik olarak TMSF bünyesine alınan bazı bankalardaki denetim problemleri ve bu bankaların TMSF bünyesine alınmasının ekonomiye etkileri araştırılacaktır. Çalışmada bu konuda yapılan araştırmaların yanında bu bankalar için verilmiş denetim raporları da incelenmiştir.

3.1 Eskişehir Bankası T.A.Ş. Esbank

Esbank 1927 yılında Eskişehir'de kurulmuş ve 1970'li yıllara kadar bölgesel olarak faaliyet gösteren bir banka olmuştur. Esbank, 1977 yılında Zeytinoğlu grubunun bir parçası haline gelmiştir. Esbank'ın yönetimi 22 Aralık 1999'da mali bünyesinin önemli ölçüde bozulduğu gerekçesi ile TMSF'ye devredilmiştir. Esbank'la ilgili olarak TMSF'ye devredilmeden önceki 1998 ve 1997 yılı bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları ve ilgili denetim raporları ile TMSF'ye devredildikten sonraki bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları ve denetim raporları incelenmiştir.

Esbank'ın 31.12.1998 tarihli bilânçosu ve 1998 yılı gelir tablosu için bağımsız denetçi şartlı görüş vermiştir. Denetçi görüş paragrafından önce görüşünü şartlandırmasının nedenini şöyle açıklamıştır: “Türkiye ekonomisinin bir süredir içinde bulunduğu ekonomik belirsizlik ve durgunluk neticesinde Türkiye'nin finans sektöründe yer alan kuruluşlar da etkilenmektedir. 31.12.1998 tarihi itibariyle

⁴ BDDK, a.g.e, s.23

⁵ BDDK, a.g.e, s.26

Banka'nın likiditesi ve finans temin etme kabiliyeti yükümlülüklerini karşılamakta yeterli olmakla birlikte 1999 yılının geri kalan bölümünde Türkiye ekonomisinde olacak gelişmelere bağlı olarak etkilenecektir.”

Yukarıdaki paragraftan denetim raporunun şartlı bir rapor olmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü şartlı denetim raporu işletmenin finansal tablolarının bir bütün olarak doğru ve dürüst hazırlandığına güven getirildiğinde fakat denetimin kapsamının önemli ölçüde sınırlandığı veya işletmenin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uymadığı durumlarda verilmektedir. Denetçinin raporundan genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırılık veya kapsam sınırlandırmasına ilişkin bir husus yoktur. İşletmenin sürekliliğine ilişkin öngörüler raporun şartlandırılması için geçerli bir neden değildir.

Esbank'ın 1998 yılı finansal tabloları için verilen denetim raporundan denetçinin işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli şüphelerinin oluştuğu anlaşılmaktadır. İşletmenin sürekliliğini tehlikeye sokan örnekler olarak genelde aşağıda sıralanan durumlar gösterilebilir⁶:

1. Devamlı (uzun süreli) faaliyet zararları veya çalışma sermayesi açığı
2. Vadesi gelen borçların ödenmemesi
3. Önemli müşteri kayıpları ve işletmeyi önemli ölçüde etkileyen sigortalanmamış doğal afetlerin meydana gelmesi
4. Önemli yönetici ve kilit personel kaybı
5. İşletmenin faaliyetlerini tehlikeye sokabilecek dava, yaptırım ve benzeri olayların olması

Denetçi, 1999 yılının geri kalan bölümü için bankanın yükümlülüklerini karşılayamama riskinin ortaya çıkacağını belirtmiş ve bunu raporunu şartlandırmak için kullanmıştır. Denetçi bu durumda işletmenin sürekliliğine atıf yapan bir olumlu denetim görüşü vermeliydi. Öte yandan denetçinin süreklilik ile ilgili gerekçesi de

⁶ Ersin Güredin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.75-76

yeterli görülmemektedir. 1999 yılı ile ilgili endişeler tek başına işletmenin sürekliliğine ilişkin bir tehdit oluşturmaz. Eğer denetçinin bu kabulü geçerli olsaydı olumsuz geçmesi beklenen her yıl öncesi bütün denetim raporlarında işletmenin sürekliliğine ilişkin bir paragraf eklenmesi gerekirdi.

Esbank'ın TMSF'ye devrinden sonra yapılan denetim çalışmasında ise bankanın 1998 yılı finansal tablolarında önemli hataların olduğu öne sürülmüştür. Esbank'ın 1999 yılı finansal tablolarını denetleyen denetim firması denetim raporunda aşağıdaki hususları denetim raporu okuyucularının dikkatine sunmuştur.

- 1. "Bankaların Fon'a devredildiği tarihe kadar olan dönemde, mali tabloların olduğundan daha iyi görünmesini teminen, faiz gelir reeskontlarının yüksek, faiz gider reeskontlarının ise düşük hesaplanarak mali tablolara yansıtıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca, Zeytinoğlu Grubu firmaları ve karşılıklı işlemler çerçevesinde kullanılan kredilere ilişkin birikmiş 87.486 milyar TL tutarındaki faiz gelir reeskontu 31 Aralık 1999 tarihi itibarıyla hazırlanan mali tablolarda karşılık ayrılmak suretiyle iptal edilmiştir.*
- 2. 28 Aralık 1999 tarihine kadar olan dönemde Banka tarafından kullanılan değerlendirme kurlarındaki döviz alış ve döviz satış kurları arasında büyük fark olduğu gözlemlenmiştir. Banka'nın yeni yönetimi tarafından 31 Aralık 1999 tarihli mali tabloların hazırlanmasında T.C. Merkez Bankası kurları kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. Banka yetkililerince yapılan hesaplamalara göre, 1999 yılı mali tablolarına yansıtılan kambiyo zararlarının önceki döneme isabet eden kısmı yaklaşık olarak 32.300 milyar TL'dir.*
- 3. Banka, ağırlıklı olarak açık pozisyon politikasıyla faaliyet göstermiştir. Bilanço tarihi itibarıyla bankanın döviz pozisyonunu dengelemek amacıyla şubelerin müşterileri ile fiktif forward işlemleri bulunmaktadır.*
- 4. Banka 1998 yılı içerisinde beş adet Zeytinoğlu Grubu şirketinin 960 milyar TL nominal bedelli hisselerini toplam 24.870 milyar TL değerle Zeytinoğlu*

Holding'den devir almış ve bu şirketlere değişik oranlarda iştirak etmiştir. Banka'nın yeni yönetimi söz konusu şirketlerin nominal değerleri üzerinde fazla ödenen 23.910 milyar TL'sini karşılık ayırarak nominal değerlerine indirmiştir. Bu ve diğer mali olmayan iştirakler ilişikteki mali tablolarda nominal değerleri ile yer almaktadır. İlgili iştiraklerin özkaynak yeterlilikleri hakkında herhangi bir değerlendirme yapılmadığı için ilişikteki mali tablolarda bu iştiraklerin nominal bedelleri üzerinden ilave bir karşılık ayrılmamıştır. ”

Yukarıdaki ifadeler 1999 yılı finansal tabloları için verilmiş denetim raporundan alınmıştır. Daha önce belirtildiği gibi 1998 yılı denetim raporunda 1999 yılında bir ekonomik kriz yaşanması olasılığına karşın bir şartlandırma yapılmıştır. 1998 yılı denetim raporunda bankanın finansal tablolarının muhasebe ilkelerine aykırılığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durumda verilen iki rapordan birinin hatalı olduğunu iddia etmek çok yanlış olmayacaktır.

Finansal tablo kullanıcısı olarak kendimize hatanın nereden kaynaklandığı sorusunu sorduğumuzda ise, buna net bir cevap bulunamamaktayız. Bankanın 31.12.1998 tarihli bilânçosunu ve 1998 yılı gelir tablosunu denetleyen firma denetim standartlarına uygun bir denetim yapmış mıdır? Aynı soru 1999 yılı denetimi için de geçerlidir. Bu soruların cevabı ilgili denetim firmalarının çalışma kâğıtlarının incelenmesi ile bulunabilecektir. Bugüne kadar bu yönde bir inceleme yapıldığı veya inceleme yapıldıysa, bu incelemenin sonucunun ne olduğuna ilişkin bir bilgi kamuoyuna duyurulmamıştır.

3.2 Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.

İmar Bankası olayı belki de Türk ekonomi sistemi içinde muhasebe ve denetimle ilgili en önemli olaydır. Fakat tüm önemine rağmen bu konuda, özellikle muhasebe boyutunda, yapılmış olan detaylı bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Belki de Türkiye'nin bir nevi Enron'u sayılabilecek bu olay sonrası Türk muhasebe ve denetim

mevzuatındaki eksikliklerin giderilmesi amacıyla ABD'deki Sarbanes-Oxley yasası benzeri bir çalışma da yapılmamıştır.

İmar Bankası 3 Temmuz 2003'te TMSF bünyesine alınmasına rağmen banka daha önceden BDDK'nın yakın gözetimine girmişti. BDDK faaliyete geçince İmar Bankasının riskli konumu dolayısıyla 12 Temmuz 2001'de bankaya veto yetkisi olan bir yönetim kurulu üyesi atamış, 26 Aralık 2001 tarihinde de üye sayısı ikiye çıkarılmıştır. 16 Ağustos 2002'de veto yetkisi olan üyenin göreve devam etmesine gerek kalmadığına karar verilmiş, diğer üye ise görevine devam etmiştir. Uzan grubuna ait Çukurova Elektrik A.Ş. ve KEPEZ'in elektrik üretim ve dağıtım sözleşmelerinin iptal edilmesi ile başlayan sürecin sonunda da İmar Bankası, 3 Temmuz 2003'te TMSF bünyesine alınmıştır.

Çalışmada İmar Bankası'nın 2002 ve 2001 yılı denetimden geçmiş finansal tabloları ile bunlarla ilgili denetim raporları incelenmiş, ayrıca bankanın enflasyona göre düzeltilmemiş 31 Aralık 2003 ve 31 Aralık 2004 tarihleri arasında yapılan kayıtların incelenmesi konusunda bir denetim firması tarafından İmar Bankası yönetim kuruluna sunulan çalışma incelenmiştir.

Denetim firması bankanın 2002 ve 2001 yılı için verdiği denetim raporlarının kapsam paragrafına şöyle başlamaktadır: “Denetim, 4389 sayılı Bankalar Kanunu uyarınca yürürlüğe konulan hesap ve kayıt düzeni ile muhasebe standartları ve bağımsız denetim ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.” Bu ifade bankanın bağımsız denetimini yapan denetçilerin mesleki bilgi düzeyleri ve mesleki özenleri hakkında çok önemli soru işaretleri oluşturmaktadır. Denetimin hesap ve kayıt düzeni ile muhasebe standartlarına uygun yapılması mümkün değildir. Denetim muhasebe standartlarına göre hazırlanan finansal tabloların iddia edilen muhasebe standartlarına uygun yapıp yapılmadığı hakkında bir görüş oluşturulması için yapılan çalışmaları içerir. Bu çalışmalar da denetim standartlarına uygun yürütülmelidir.

İmar Bankası'nın 2002 yılı finansal tabloları için verilen denetim raporu şu ifade ile başlamıştır: “Türkiye İmar Bankası T.A.Ş'nin 31.12. 2002 tarihi itibarıyla

hazırlanan bilançosu ile aynı tarihte sona eren döneme ait kar ve zarar cetveli, nakit akım tablosu ve özkaynak değişim tablosunu denetlemekle görevlendirilmiş bulunuyoruz.” İlk bakışta belki doğru bir ifade gibi görünse de ortada ifadede önemli sorunlar vardır. İlk şunu belirtmek gerekir ki; görüş bildirmekten kaçınma haricinde denetçinin mutlaka bir denetim çalışması yapması gerekmektedir. Denetçi raporunda böyle bir çalışma yaptığını raporun okuyucularına aktarmak zorundadır. Bu nedenle denetlemekle görevlendirilmiş bulunuyoruz ifadesi doğru değildir. İkinci nokta ise bankanın bir kâr ve zarar cetveli olmamasıdır. 2001 yılında kâr ve zarar cetveli hazırlayan İmar Bankası, 2002 yılından itibaren gelir tablosu hazırlamaya başlamıştır. Denetçi firma bu küçük ayrıntıyı gözden kaçırmış ve bir önceki denetim raporunda kullandığı aynı ifadeyi kullanarak 2002 yılı finansal tabloları için denetim raporunu yazmıştır.

İmar Bankası'nın 2002 ve 2001 yılı finansal tabloları aynı denetim firması tarafından denetlenmiştir. Denetim firması 2002 yılı denetim raporunu işletmenin 2002 ve 2001 yılı karşılaştırmalı finansal tabloları için vermiş ve 2001 yılı denetim raporunu ise bankanın 2001 ve 2000 yılı karşılaştırmalı tabloları için vermiştir. Oysa tablo 3-1'de görüleceği üzere 2002 yılı denetim raporuna konu olan 2001 finansal tablo rakamları ile 2001 denetim raporuna konu olan 2001 finansal tablo rakamları birbirinden farklıdır. Bunun nedeni 2002 yılında BDDK'nın bankalar için yeni muhasebe standartları yayımlaması ve 2001 yılı finansal tablolarının bu yeni standartlara göre yeniden düzenlenmiş olması gösterilebilir. Fakat yeni düzenleme sonrası önemli ölçüde değişmiş finansal tablo kalemlerinin güvenilirliğine ilişkin bir çalışma yapıldığına dair bir bilgi 2002 yılı denetim raporunda yoktur.

İmar Bankası'nın 2002 yılında yeni yayımlanan muhasebe standartlarına göre yeniden hazırlanan 2001 yılı finansal tablolarının doğru olduğu yönünde ciddi şüpheler vardır. Özellikle nakit akım tablosu kalemlerindeki önemli fark bu şüpheleri arttıran nedenlerin başında gelmektedir. Nakit akım tablosu tahakkuk esaslı finansal tablolardan farklı olarak nakit esaslı bir tablodur. Nakit esaslı olmasından dolayı muhasebe standartlarındaki değerlendirme ölçütlerinden etkilenmemektedir. Tablo 3-1 incelendiğinde 'Alınan Faiz ve Faiz Benzerleri' kaleminin 2001 yılında 94.676 milyar

TL olduğu gözükrken 2002 yılında yeniden hazırlanan 2001 yılı nakit akım tablosunda bu kalemin 853.447 milyar TL'ye çıktığı gözükmeğdir. Muhasebe standartlarının değışmesi işletmeye giren veya çıkan parayı değıştirmeyeceğdir. İmar Bankası'nın nakit akım tablosunda 'Alınan Faiz ve Faiz Benzerleri' kaleminde ancak muhasebe standartlarındaki sınıflama kaynaklı değışikliklerden dolayı farklılık olması beklenebilir. Buna rağmen standartlardaki böyle bir değışiklik 758.771 milyar TL fark yaratmayacaktır.

Bir başka örnekte ise İmar Bankası'nın 31.12.2001 tarihli bilânçosunda 'Krediler' hesabının bakiyesi 540.432 milyar TL iken 2002 yılında yeniden oluşturulan 31.12.2001 tarihli bilânçosunda bu hesabın bakiyesi 1.152.660 milyar TL'ye yükselmiştir. 'Kredi' hesabındaki bu artışa karşın İmar Bankası'nın 31.12.2001 bilânçosundaki 'Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları' hesabı 669.808 milyar TL'den 2002 yılında yeniden hazırlanan 31.12.2001 bilânçosunda 474.579 milyar TL'ye düşmüştür. Banka'nın denetçisi muhasebe standartlarındaki değışikliklerden dolayı bankanın kredilerinin artmasına rağmen faiz ve gelir tahakkuklarının azalmasını şüpheli bir durum olarak görmemiştir.

İmar Bankasının 2002 yılı denetimden geçmiş finansal tabloları ile bunlarla karşılaştırmalı olarak verilen 2001 finansal tabloları incelendiğinde ilginç bazı bilgilere ulaşılmaktadır. 31.12.2001 tarihinde 1.709.753 milyar TL olan bankanın mevduatı 31.12.2002 tarihinde 976.043 milyar TL'ye kadar düşmüştür. Bir finansal tablo kullanıcısı basit bir çıkarma işlemi ile düşüşün 733.710 milyar TL olduğunu hesaplırsa yanılacaktır, çünkü finansal tablo dipnot ve açıklamaları 'e-Banka Faaliyetleri Hakkında Özet Bilgi' başlığı altında bankanın mevduatının 833.409 milyar TL azaldığı ifade edilmektedir. Denetçi bu iki tutarın da aynı anda doğru olduğunu onaylamıştır ama finansal tablo bilgileri ile bunun nasıl olabileceği finansal tablo kullanıcıları tarafından hiçbir zaman bulunamayacaktır.

Tablo 3-1: İmar Bankası 2002 Yılı ve 2001 Yılı Denetimden Geçmiş Karşılaştırmalı Finansal Tablolarından Bazı Kalemler

	2002 Yılı Denetimden Geçmiş Finansal Tablolar (milyar TL)		2001 Yılı Denetimden Geçmiş Finansal Tablolar (milyar TL)	
	2002 yılı	2001 yılı	2001 yılı	2002 yılı
Nakit Akım Tablosu				
Alınan Faiz ve Faiz Benzerleri	576.790	853.447	94.676	167.767
Ödenen Faiz ve Faiz Benzerleri	(408.516)	(944.734)	(508.750)	(173.996)
Kredilerdeki Net (Artış) / Azalış	541.664	(656.837)	(245.251)	(22.512)
Mevduattaki Net Artış / (Azalış)	(753.720)	488.567	661.211	169.147
Nakit ve Nakde Eşdeğer Varlıklardaki Değişim	10.473	(327.943)	8.790	(18.083)
Dönem Başı Nakit ve Nakde Eşdeğer Varlıklar*	127.811	455.754		
Bilânço	31.12.2002	31.12.2001	31.12.2001	31.12.2000
Nakit Değerler ve Merkez Bankası **	33.567	53.158	40.628	20.016
Krediler	610.996	1.152.660	540.432	295.181
Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	113.520	474.579	669.808	166.764
Mevduat	976.043	1.709.753	1.306.751	645.540
Faiz ve Gider Reeskontları	16.633	92.457	70.664	31.549
Gelir Tablosu	2002 yılı	2001 yılı	2001 yılı	2002 yılı
Faiz Gelirleri	216.843	1.013.010	597.720	186.100
Faiz Giderleri	(424.739)	(977.626)	(547.731)	(162.137)
Net Dönem Kârı /Zararı	(92.958)	(330.955)	8.046	1.090

Yine aynı bölümde alım satım amaçlı menkul değerlerin ise 65.937 milyar TL arttığı ifade edilmiştir. Fakat bu bilgi de olumlu denetim görüşü almış finansal tablo bilgileri ile çelişmektedir. 31.12.2002 tarihinde alım satım amaçlı menkul değerlerin bakiyesi 65.937 milyar TL'dir, fakat 31.12.2001 tarihinde ise bu hesabın bakiyesi

* Nakit ve nakde eşdeğer kalemler toplamının hangi kalemlerin toplamından olduğu anlaşılamamıştır.

** 2001 yılı denetimden geçen finansal tablolarda nakit değerler ve merkez bankası kalemleri ayrı ayrı raporlandığı için ikisinin toplamı alınmıştır.

55.662 milyar TL'dir. Artış ifade edildiği üzere 65.937 milyar TL değil sadece 10.275 milyar TL'dir. Bu tutar eğer her iki yıldaki bakiye doğru ise geçerli bir ifadedir.

İmar Bankası ile ilgili olarak kamuya en çok yansıyan olay bankanın gerçek mevduatlarını olduğundan az göstermesiydi. Bankanın muhasebe kayıtlarından bankanın gerçek mevduatı hesaplanamadığı için mevduat sahiplerinden belgelerini getirmeleri istenmiş ve bunun için oluşturulan belge toplama merkezlerine 378.813 kişi müracaat etmiş, yapılan başvuruların toplamı 444.207 hesap için 03.07.2003 tarihinde TCMB döviz alış kuruyla 8.145 trilyon TL olmuştur.⁷

İmar Bankasında veriler iki şekilde çarpıtılmaktaydı. Birinci yöntem mevduat, ödenecek vergi ve gider hesaplarının fiktif kayıtlarla az gösterilmesiydi. İkinci yöntemde ise müşterilere yapılan bono işlemleri muavin kayıtlardan silinmekteydi.⁸

Banka yönetimi muhasebe hesaplarını istediği gibi manipüle edebilmek için kayıt işlemlerini merkezileştirmiştir. Muhasebe kayıt sisteminin merkezileştirilmesinin bir parçası olarak şubelerdeki gerçek verileri yansıtan tüm kayıtların genel müdürlükteki ana belleğe transfer edilmesi sağlanmış ve genel müdürlükte sadece birkaç kişinin kullanım yetkisi olan bir program sayesinde istenilen tarih, tutar, skont ve şube için ters kayıtlar verilerek mevduat hesabı azaltılmıştır. Genel müdürlükten şubelere gönderilen muavin defterlerde fiktif kayıtlar için "hesap kapama", "ödeme" gibi genel açıklamalar yapılmış veya hiçbir açıklama yapılmamıştır.⁹

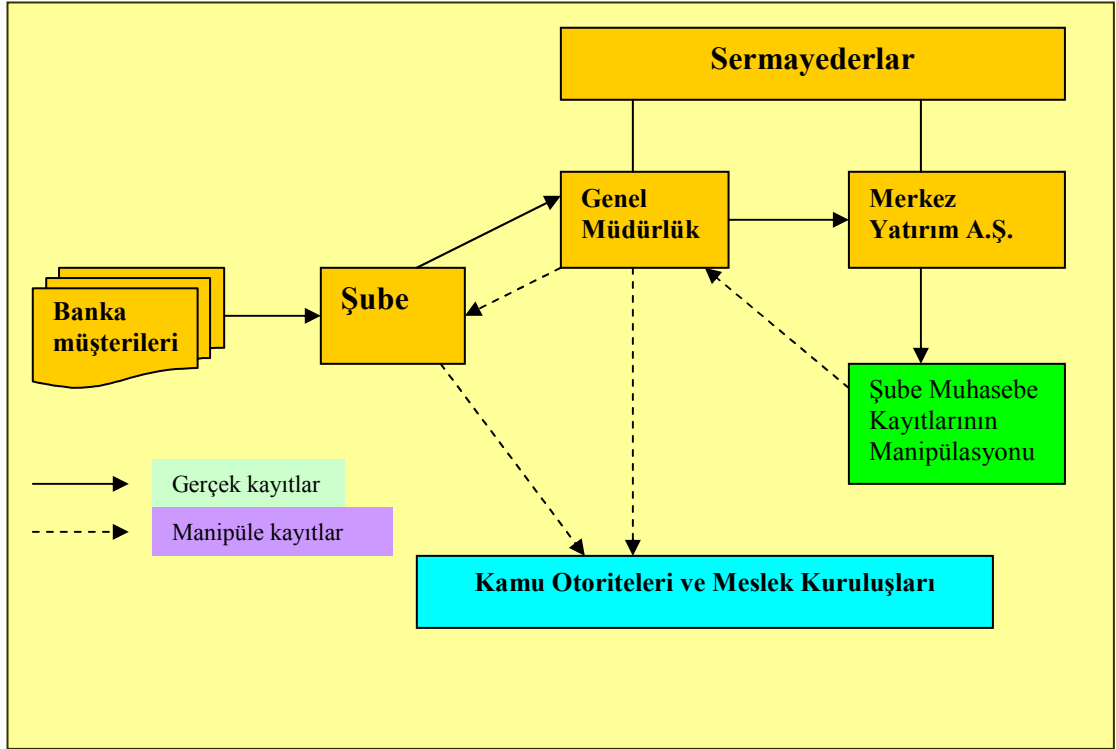
Bir denetim uygulamasında tepe yönetimin karıştığı bir hile varsa bunun ortaya çıkarılması çok zordur. Uzun süre devam ettiği anlaşılan bu işlemin* sonucunda muhtemelen büyük boyuttaki ters kayıtların denetimde nasıl gözden kaçırılmış olduğu düşündürücüdür. Aşağıdaki şekilde İmar Bankası'ndaki bu kayıt düzeni özetlenmiştir.

⁷ Hayri Domaniç, **3.7.2003 Tarihinde Kapatılan İmar Bankası Konusunda Çeşitli Resmi ve Özel Belgelerle İlmî İncelemeler**, Arıkan Basım Yayın, İstanbul, Ekim 2005, s.524-525

⁸ BDDK ve TMSF Sunum Dosyası, **Türk Bankacılık Sektörünün Güçlendirilmesine Yönelik Çabalar ve İmar Bankası Olayı**, slayt 82

⁹ BDDK ve TMSF Sunum Dosyası, a.g.e, slayt 83

* Bankanın eski genel müdürü mevduatların 10 yıl boyunca düşük gösterildiğini söylemiştir. (<http://aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/02/27/ekonomi/ekonomi1.htm>, 06.11.2007)

Şekil 3–1: İmar Bankası Muhasebe Kayıtlarının Manipülasyonu

Kaynak: BDDK ve TMSF Sunum Dosyası, Türk Bankacılık Sektörünün Güçlendirilmesine Yönelik Çabalar ve İmar Bankası Olayı, slâyt 84

3.3 Türkiye Tütüncüler Bankası Yaşarbank

Yaşarbank 26 Ağustos 1924 yılında Akhisar’da ‘Akhisar Tütüncüler Bankası’ unvanı ile kurulmuştur. Bankanın unvanı 1954 yılında ‘ Türkiye Tütüncüler Bankası’ olarak değişmiştir. 1989 yılında Yaşar Topluluğuna dahi olan banka unvanının sonuna Yaşarbank adını da almıştır.¹⁰ Yaşarbank da 22 Aralık 1999 tarihinde TMSF’ye devredilmiştir.

Yaşarbank’ın 1998 ve 1997 yılsonu finansal tablolarının denetçisi olan Ergin Uluslararası Denetim ve Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş., 1997 yılında yaptığı

¹⁰ http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/fseb.xls, 06.11.2007

Yaşarbank denetim çalışmalarından dolayı uyarılmıştır¹¹. Denetim firması uyarıya rağmen Yaşarbank'ı denetlemeye devam etmiştir. Yaşarbank yatırımcılarının Yaşarbank'ın TMSF bünyesine alınmasından dolayı açtıkları bir dava nedeniyle Başbakanlık Hukuk Müşavirliğinin Danıştay Başkanlığı'na gönderdiği dilekçenin içeriği de oldukça ilginçtir¹²: *“Bankanın 1998 yılsonu hesaplarının incelenmesi sonucunda düzenlenen bağımsız denetim raporunun bankanın gerçek mali durumunu yansıtmayacak şekilde hazırlandığı Bankalar Yeminli Murakıplarınca 9.8.1999 tarih ve R-11, R-4 sayılı raporla tespit edilmiş ve adı geçen şirketin denetim yetkisinin 2 yıl süreyle geçici olarak iptal edilmesi Devlet Bakanlığı Makamınının 8.10.1999 tarih ve 73053 sayılı oluru ile uygun görülmüştür. Ayrıca, bu durum Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Muhasebeci ve Mali Müşavir Odaları Birliği ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirilmiştir. Görüleceği üzere, İdare bu hususta da görevini layıkıyla yerine getirmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte, belirtilmesi gereken bir başka husus ise, bankanın gerçek durumunu yansıtmamakla birlikte söz konusu bağımsız denetim şirketleri tarafından düzenlenen raporların ‘Banka hakkında varılan genel sonuçlar’ bölümü dışındaki bölümlerde bankanın gerçek karının bulunmadığını anlaşılmasını sağlayacak tespitlere yer verilmiş bulunmaktadır. Bu anlamda, davacıların bankayla ilgili gelişmeleri dikkatle tetkik etmeyerek, zararlarının sorumluluğunu idareye yüklemeye çalışmaları hukukla ve hakkaniyetle bağdaşmamaktadır.”*

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, yukarıdaki dilekçenin içeriği mantıkla ve doğruluk ile bağdaşmamaktadır. Bir başka husus da denetçiler raporlarında işletmelerin iflas edip etmeyeceğini belirtmezler, eğer işletmenin sürekliliği ile ilgili ciddi şüpheleri varsa bu durumu raporlarına yansıtmak zorundadırlar. Denetçi sadece yaptığı denetim çalışmaları sonucunda müşteri işletmenin finansal tablolarının gerçeği doğru ve dürüst bir şekilde genel kabul görmüş muhasebe standartlarına göre yansıtip yansıtmadığı yönünde bir görüş vermelidirler. Yukarıdaki dilekçede belirtildiği üzere yatırımcılar olumlu bir bağımsız denetim raporu olan bir finansal tabloda kârın gerçek olup olmadığını araştırmak zorunda değildir. Bu araştırma işi bağımsız denetçiler

¹¹ Türkan Önder, **Batan Bankalar, Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlâkı**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s. 11-12

¹² Önder, a.g.e, s. 11-12

tarafından yatırımcılar için yapılmaktadır. Ancak ülkemizde bu durumun gelişmiş ülke uygulamalarından farklı olması gerektiğini düşünen kişilerin ve kurumların olduğu anlaşılmaktadır.

Yaşarbank'ın 1999 yılı finansal tabloları için verilen denetim görüşü daha önceki yıllarda yapılan denetimlerde gözden kaçan bazı hususları da ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki Esbank'da da gözüken krediler ve reeskont hesaplamaları ile ilgili muhasebe hataları olarak karşımıza çıkmaktadır. 1999 yılı finansal tabloları için verilen denetim raporunun 5. paragrafında şöyle denmektedir: “... devirden sonra kredi portföyü Banka yönetimi tarafından ilgili kanunlar çerçevesinde tekrar değerlendirilmiş, bir kısım krediler ve gelir reeskontları ile ilgili önceki dönemlerde yapılan hatalı muhasebe uygulamalarının giderilmesi amacıyla toplam 530.085.567 milyon TL tutarında düzeltmeler yapılmış, 44.148.286 milyon TL tutarındaki tahsili şüpheli olarak değerlendirilen krediler takipteki krediler hesaplarına aktarılmış ve bunlara yönelik olarak 22.256.601 milyon TL tutarında karşılık ayrılmıştır. Tahsili şüpheli olarak değerlendirilen kredilerden cari yılda takipteki krediler hesaplarına ayrılarak karşılık ayrılan kredi zararlarının cari yıl ve önceki dönemlere ait olan bölümünün ayrımı yapılamamıştır. Banka'nın yaptığı bu düzeltme kayıtlarının tamamı, geçmiş yıl zararları içinde kaydedilmesinin teknik olarak mümkün görülmemesi nedeniyle, dönemsellik ilkesine uymamakla birlikte, cari yılda gelirlerden iptal edilmiş veya gider kaydedilmiştir. “

Yaşarbank'ın 1998 yılı ve öncesinde verdiği kredilerde bir problem olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yine de yukarıdaki ifadelerde bir problem vardır. Yaşarbank'ın TMSF'ye devrinden sonra yapılan düzeltmelerin denetçi tarafından da kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Banka yönetimi önceki dönem hatalı muhasebe uygulamalarının giderilmesi amacıyla 530.085.567 milyon TL'lik düzeltme yapmıştır. Banka yönetiminin yaptığı bu düzeltme işlemi üzerinde soru işaretleri vardır. İlgili düzeltme işleminde banka yönetiminin 31.12.1998 tarihli “Krediler” hesabı, “Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları” hesabı ve 1998 yılı “Kredilerden Alınan Faizler” hesabının tamamını 1999 yılında gider (zarar) olarak kaydettiği anlaşılmaktadır. Bu üç hesabın 1998 yılı değerleri toplamı 509.278.607 milyon TL'dir. Bu toplama 1999 yılı

“Takipteki Alacaklar Karşılığı” hesabını eklediğimizde toplam düzeltme 530.312.782 milyon TL yapmaktadır.

TMSF yönetimi hangi nedenle bütün krediler ve bunlara ilişkin faiz gelir ve alacaklarını giderleştirmiştir sorusunun cevabı çok açık değildir. 1998 yılı faiz gelirlerinin düzeltmeye konu olması da doğru değildir. Çünkü bu gelirlerin tahsil edilen kısımları için zaten bir sorun yoktur. Faiz gelirlerinin tahsil edilmeyen kısımları “Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları” hesabında izlenmektedir ve bir düzeltme işlemine ancak bu tutarlar konu olabilecektir. Ayrıca banka yönetimi sadece Yaşarbank grubuna ilişkin kredileri değil bütün krediler için karşılık ayırmıştır. Banka yönetimi bütün kredilerin geri dönmeyeceğine nasıl bu kadar emin olabilmektedir bu da bir başka bilinmeyen noktadır.

Tablo 3-3’e bakıldığında Yaşar grubunun Yaşarbank’tan aldığı krediler 144.4 milyon TL’dir. Yaşar grubu bu borcunu 2006 yılında TMSF’ye 145 milyon dolar ödeyerek kapatmıştır.¹³ Bu durumda banka yönetimin bu kredilerin tamamını kayıtlardan çıkarması doğru bir tahmin olarak kabul edilmeyecektir. Denetçi işletme yönetimin tahminlerinin geçerliliğini de denetlemek zorundadır. Denetçi bankanın tüm kredilerinin düzeltme işlemi adına kayıtlardan çıkarılmasına onay vermesi doğru görünmemektedir.

Yaşarbank’ın 1999 yılı finansal tablolarına ilişkin çok önemli bir başka yanlışlık ise dönem kârına ilişkindir. Bankanın 1999 yılı gelir tablosunda dönemin net zararı 585.353.347 milyon TL gözükmekte ancak bankanın özsermayesinde dönem zararı 558.353.347 milyon TL olarak raporlanmaktadır. Her iki tablodaki tutarlar tekrar hesaplandığında iki tutar arasındaki farkın basit bir rakam hatası olmadığı anlaşılmaktadır. Denetçi böyle büyük bir hatayı gözünden kaçırmıştır.

¹³ <http://www.milliyet.com.tr/2006/09/29/ekonomi/eko02.html>, 12.10.2007

3.4 Egebank A.Ş.

Egebank A.Ş. 1928 yılında İzmir’de ‘İzmir Esnaf ve Ahali Bankası’ adıyla kurulmuştur. Banka unvanını 1959 yılında bugünkü şekline değiştirmiştir.¹⁴ Egebank 22 Aralık 1999 tarihinde TMSF bünyesine alınmıştır. TMSF bünyesine alınan pek çok bankadaki gibi Egebank’taki genel problemlerden biri de krediler ile ilgilidir. TMSF bünyesine alınmasından sonra bankanın 1999 yılı finansal tablolarını denetleyen denetim firmasının 28 Nisan 2000 tarihli raporunda bu konuda şunlar belirtilmiştir:

“1998 yılında yurtdışında yerleşik bankalar ile Demirel Grubu ile ilişkili iki şirket arasında 16 milyon ABD doları ve 19 milyon ABD doları tutarında 2000 vadeli kredi anlaşmaları imzalanmıştır. Bu kredilere ilişkin olarak Egebank A.Ş. aynı tutarları bu şirketlerin hesaplarına birçok muhabir bankadan dolaştırılarak geçmiştir. Bu kredilerle ilgili bazı işlemlerin yasal kayıtlara girilmeden yapılmasıyla ilgili yazılı dâhili talimatlar bulunmaktadır.”

“Banka’nın 21 Aralık 1999 tarihinde Fon’a devredilmesinden sonra yeni yönetim, kredilerle ilgili detaylı çalışmalarını ve incelemelerini yaptıktan sonra uzun süredir tahsil kabiliyeti bulunmayan ve genellikle reeskonta tabi tutulmuş olan şüpheli bakiyelerle ilgili yasal takip işlemlerinin başlatılmasına karar vermiş ve 248.141 milyar TL tutarındaki anapara ile faiz tahakkuku ve reeskontlarını takip hesaplarına aktararak 250.252 milyar TL özel kredi karşılığı ayırmıştır.”

“Banka’nın eski hissedarları Demirel Grubu şirketlerine önemli tutarda nakdi ve gayri nakdi kredi tahsis edilmiştir. Demirel Grubu riskleri Demirel Grubu kuruluşları, Demirel Grubu ile ilişkili kuruluşlar ve Bayraktar Grubu kuruluşlarına açılan kredilerden oluşmaktadır. Banka’nın kayıtlarına göre 31 Aralık 1999 tarihi itibarıyla Demirel Grubu’na verilen nakdi kredilerin tutarı 62.503 milyar TL ve bu kredilere ilişkin birikmiş ve düzeltme faizi reeskontları 52.972 milyar TL olmak üzere toplam 115.475 milyar TL’dir. Banka, bu risklerin 114.510 milyar TL’ni tasfiye olunacak

¹⁴ http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/fseb.xls, 06.11.2007

alacaklara aktarmış ve ekli tablolarda 108.465 milyar TL karşılık ayırmıştır. Banka'nın 31 Aralık 1999 tarihi itibariyle gayri nakdi kredi toplamı 186.362 milyar TL'nin %13'ü olan 23.897 milyar TL Demirel Grubuna kullanılmıştır. Demirel Grubu şirketlerinin kullandığı kredilerin ödemeleri sürekli olarak ertelenmiş veya vadeleri uzatılmıştır.”

“Demirel Grubu dışında, diğer bankacılık grupları ile karşılıklı olarak kullanılan krediler, çeşitli gruplara kullanılan kredilerin bazıları ve diğer krediler içerisinde tahsili şüpheli krediler ile faiz tahakkukları ve reeskontları bulunmaktadır. 31 Aralık 1999 tarihi itibariyle diğer bankacılık grupları ile karşılıklı olarak kullanılan krediler 68.079 milyar TL anapara ile 26.118 milyar TL faiz olmak üzere toplam 94.197 milyar TL'dir. Bu toplamın 81.499 milyar TL tasfiye olunacak alacaklara aktarılmış ve 94.197 milyar TL karşılık ayrılmıştır. Aynı karşılaştırma ile çeşitli gruplara kullanılan 58.741 milyar TL anapara ve 13.825 milyar TL faiz olmak üzere toplam 72.566 milyar tutarındaki risklerin 24.900 milyar TL tasfiye olunacak alacaklara aktarılmış ve 29.834 milyar TL karşılık ayrılmıştır.”

Egebank olayında dikkati çeken ilk unsur banka yönetiminin bazı hileli işlemler yapmış olmalarıdır. Banka için verilen Nisan 2000 tarihli denetim raporu doğruysa banka yönetimi bazı işlemlerin yasal kayıtlara girmemesini sağlamışlardır. Bu hileli işlem Egebank ile ilişkili iki şirket ile yapılmıştır. 1998 yılında denetim raporunu hazırlayan denetim firması bu hileyi ortaya çıkaramamış ve bankanın ilişkili şirketlerle olan ilişkisini ortaya koyamamış gözükmektedir.

Bankanın geçmiş yıl denetimlerindeki bir başka problem ise yine krediler ile ilgilidir. Bankanın TMSF'ye devrinden sonra kredilerinin büyük bölümünün tahsil kabiliyeti bulunmadığı anlaşılmıştır. Bir bankanın en önemli faaliyetlerinden biri krediler olduğu için bir denetim çalışmasında en büyük önemin verileceği alanlardan birinin krediler olacağını düşünmek hatalı olmayacaktır. Ancak denetim firmasının bu alanda önemli hataları gözden kaçırmış olması düşündürücüdür. TMSF neredeyse tüm krediler için karşılık ayırmıştır. Kredilere ilişkin bir diğer sorun ise kredilerin önemli bir bölümünün Demirel grubu şirketlerine verilmiş olmasıdır. Nisan 2000 denetim

raporundaki ifadelerden bu kredilerin alındıktan sonra geri ödenmediği ve vadelerinin uzadığı anlaşılmaktadır. Böyle bir durumun denetçinin bilgisinden kaçmış olması çok düşük bir ihtimaldir.

3.5 Genel Değerlendirme

Bankaların denetiminde belki de en önemli alan olan kredilere ilişkin problemin daha açık anlaşılabilmesi için batan bankaların ve finansal durumu sağlam bazı bankaların kredilerine ilişkin oranlar hesaplanmıştır. Tablo 3-2’de Esbank ve Yaşarbank’ın Kredilerden Alınan Faizler/ Krediler oranının yüksek çıkması TMSF’nin muhasebe uygulamasından kaynaklanmaktadır. TMSF bu yıla ilişkin hesaplanan faiz gelirlerini düzeltmek yerine karşılık ayırma yoluna gitmiştir. Ayrılan karşılık gelir tablosunda dönem kârını azaltmış ve kredileri de düşük tutarlara çekmiştir. Ancak gelir tablosunda faiz gelirlerinin yüksek olması ve ayrılan karşılıklar nedeniyle kredilerin düşük olması 1999 yılında Kredilerden Alınan Faizler/Krediler oranının oldukça yüksek olmasına yol açmıştır.

Özellikle Esbank’ın, Yaşarbank’ın ve Egebank’ın tablo 3-2’de özetlenen finansal oranları incelendiğinde faiz hesaplamaları, kredi ve mevduat hesaplarının bakiyeleri ile ilgili bir problem olma olasılığının denetçi tarafından dikkate alınmamış olduğu söylenebilir. 1998 ve 1997 yıllarında bu bankaların Kredilerde Alınan Faizler / Krediler ve Faiz Giderleri (Mevduat) / Mevduat oranlarının diğer bankaların oralarından önemli ölçüde farklı olduğu gözükmemektedir. Her iki yılda da Egebank, Esbank ve Yaşarbank diğer bankalara oranla yüksek mevduat faizi vermektedir. Yine aynı yıllarda bu bankalar daha yüksek faizle kredi kullanıyor gözükmemektedir. Ancak bu kredilerin geri dönüşünün olmaması ve önemli bir bölümünün grup şirketlerine kullanılması bu bankaların denetçileri tarafından dikkate alınmamıştır.

Tablo 3–2: Seçilmiş Bazı Bankaların 97–99 Dönemi İle İlgili Bazı Oranlar

Banka	Yıllar	Kredilerden Alınan Faizler Krediler (%)	Faiz Giderleri (Mevduat) Mevduat (%)
Egebank	1999	0,62	0,25
	1998	0,47	0,25
	1997	N/A	N/A
Esbank	1999	753,10	0,31
	1998	0,47	0,21
	1997	0,49	0,22
Yaşarbank	1999	336,29	0,31
	1998	0,49	0,55
	1997	0,25	0,31
Yapı Kredi	1999	0,30	0,15
	1998	0,29	0,16
	1997	0,27	0,13
Akbank	1999	0,26	0,15
	1998	0,31	0,14
	1997	0,27	0,14
T. İş Bankası	1999	0,30	0,14
	1998	0,27	0,14
	1997	0,24	0,12
TEB	1999	0,32	0,12
	1998	0,34	0,11
	1997	N/A	N/A
Tekstilbank	1999	0,46	0,10
	1998	0,58	0,11
	1997	0,28	0,16
Garanti Bankası	1999	0,25	0,20
	1998	0,26	0,15
	1997	0,19	0,10

Denetim firmalarının bu konuyu nasıl ele aldıkları ancak ilgili denetim firmasının çalışma kâğıtlarının incelenmesi suretiyle bulunabilir. TMSF bünyesine geçmiş bankaları denetleyen denetim firmalarının ilgili yıllardaki çalışma kâğıtlarının herhangi bir incelemeye konu olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat TMSF'ye devredilen bankaların devir sonrası denetimini yapan denetim firmaları denetim raporlarında özellikle faiz hesaplamaları ve krediler konularında önemli yanlışlıklar olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Yani bir banka için iki birbirinden oldukça farklı iki denetim görüşü vardır.

Tablo 3–3: TMSF’ye Devredilen Bankalarda Hâkim Ortaklara Açılan Krediler

Banka	Hâkim Ortak	Kullanılan Kredi (milyon \$)
Bank Ekspres	Korkmaz Yiğit	421.8
İnterbank	Nergis Grubu	1.440.4
Esbank	Zeytinolu Grubu	670.2
Yaşarbank	Yaşar Grubu	144.4
Egebank	Demirel Grubu	498.1
Sümerbank	Gariboğlu Grubu	359.1
Yurtbank	Balkaner Grubu	1.021.6
Bank Kapital	Ceylan Grubu	404.9
Etibank	Dinç Bilgin	842.0
Demirbank	Cıngıllıoğlu	110.3
İktisat Bankası	Erol Aksoy	922.0
Kent Bank	M. Süzer	286.6
EGS Bank	EGS Grubu	299.5
Site Bank	Sürmeli Grubu	6.8
Toprakbank	Halis Toprak	545.7
Bayındırbank	Kamuran Çörtük	160.7
Pamukbank	Çukurova Grubu	2.838.9
TOPLAM		10.973.0

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Nisan 2003 Raporu

Bankaların en önemli fonksiyonu tasarruf sahiplerinden topladığı mevduatı kredi vererek fon ihtiyacı olan kesimlere aktarmasıdır. Bankacılık sisteminin başarısının daha çok kredi sürecinin etkinliğine bağlı olduğu söylenebilir. Bankaların bu fonksiyonu bankalar için aynı zamanda önemli bir risk kaynağıdır. Kredi riski olarak adlandırılan bu risk kredinin geri dönmeme ihtimalini ifade etmektedir. Kredilerin sınırlı sayıdaki kişilere, kurumlara ve sektörlere yoğunlaştırılması ve önemli miktarda kredinin belli bir ekonomik gruba kullanılması kredi riskini arttıran başlıca unsurlardır.¹⁵ TMSF bünyesine alınan bankaların hemen hepsinde kredilerin belli bir ekonomik gruba verilmesi dolayısıyla artan kredi riski karşımıza çıkmaktadır. Bu hususun kalitesiz bir denetim uygulamasında bile denetçinin

¹⁵ Levent Sezal, “Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Doktora Tezi**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Adana, 2006. s.55

gözünden kaçması düşünülemez, ama denetim raporlarında bankaların bu kredi risklerine ilişkin bir ifade yoktur.

Denetçinin bağımsızlığından ve muhasebe konusundaki uzmanlığından kaynaklanan itibarı denetçinin çalışmasına en önemli değeri katmaktadır. Denetçinin itibarı hakkında şüpheler oluşması denetim hizmetinin değerini ortadan kaldıracak önemdedir. Hem denetçiler hem de meslek örgütleri ve yetkili kamu organları bu hususta sorumlulukları çerçevesinde hareket etmelidirler. Eğer bir işletme iflas ettiyse veya önemli finansal zararlara maruz kaldıysa hemen bu işletmeye verilen denetim görüşünün yanlış olduğunu iddia edemeyiz. Ancak bu durum kamuoyunda doğal olarak yapılan denetim çalışmasının doğruluğu noktasında soru işaretlerinin ve çeşitli şüphelerin oluşmasına neden olacaktır. Bu şüphelerin süratle ortadan kaldırılması ise ancak denetçinin yaptığı çalışmanın gözden geçirilmesi ile olacaktır.

ABD’de Worldcom ve Enron iflaslarında bu şirketlerin denetçisi Arthur Andersen’in bu olaylardaki sorumluluğu ortaya en kısa zamanda konmuş ve bu firmaya gereken ceza verilmiştir. Ülkemizde ise batık banka denetçilerinin iflaslardaki sorumlulukları bazı iflasların üzerinden neredeyse 10 yıl geçmiş olmasına rağmen kamuoyunun bilgisine sunulmamıştır.

Tablo 3–4: Batık Bankaların İflas Öncesi Denetçileri

Banka	Denetçi Firma
Yaşarbank	Grant Thornton (Ergin YMM)
Esbank	Grant Thornton (Ergin YMM)
Egebank	Grant Thornton (Ergin YMM)
Yurtbank	HLB (Saygın YMM)
Sümerbank	Deloitte Touche (DRT YMM)
İnterbank	Arthur Andersen (Erdikler Eratarlar YMM)
Kapital Bank	Grant Thornton (Ergin YMM)
Etibank	Deloitte Touche (DRT YMM)
Bank Ekspres	KPMG

Kaynak: <http://www.milliyet.com.tr/2001/01/16/ekonomi/eko03.html>, 17.08.2007

Halka açık bankaların TMSF'ye devri yaklaşık olarak 20.000 yatırımcıyı etkilemiştir. Batık bankaların hisse senetlerine yatırım yapan yatırımcıların zararının 109 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶ Hisse senetlerine yatırım doğal olarak beraberinde bir risk getirmektedir. Yatırımcı bu riski mümkün olduğunca en aza indirmek için yatırımı hakkında bilgi toplayacak ve bunları değerlendirecektir. Ancak yatırımcının topladığı bilgilerin doğruluğuna ilişkin makul bir güvence veren denetçi denetim standartlarına uymamışsa, bunun sonuçlarına da katlanmalıdır. Ülkemizde ise denetçilerin sorumlulukları gözardı edilerek yatırımcılar sorumlu tutulmaktadır.

ABD'de denetim mesleği yirminci yüzyılda gelişmiş ve saygınlık kazanmıştır. Bu gelişim sürecinde çeşitli başarısızlıklar ve aksaklıklar olmuşsa da, denetim mesleği kendi eksiklerini gözden geçirerek ve kendini yenileyerek bu başarısızlıklara cevap vermiştir.¹⁷ Ülkemizde ise denetim problemleri yaşanmadığı için denetim standartlarını geliştirmek için gelişmiş ülkelerin örnekleri incelenmiştir. Ülkemizde Enron skandalı üzerine pek çok yazı yazılmış ancak İmar Bankası olayı üzerine neredeyse hiçbir çalışma yapılmamıştır. Bu konuda araştırmacıları eleştirmek de doğru değildir. Çünkü bu konuyu araştırmak isteyen bir araştırmacı çok az bilgiye ulaşabilecektir. Bu konuda Amerika'da muhasebe mesleğinin ve kural koyucuların Enron'a tepkisi ile ülkemizde muhasebe mesleğinin ve kural koyucuların İmar Bankası olayına tepkileri değerlendirilmelidir.

Türkiye'de bankacılık sisteminin artık daha iyi olduğu, dolayısıyla muhasebe ve denetim uygulamalarının çok daha iyi bir düzeyde olduğu iddia edilebilir. Bugün bankalarımızdaki ve şirketlerimizdeki denetim uygulamaları geçmişe kıyasla daha iyi bir durumdadır. Ancak bu yeterli midir? Ülkemizdeki denetim uygulamalarının yeterli düzeyde olup olmadığı sorusuna cevap aramak için takip eden bölümde bazı halka açık işletmelerin denetlenmiş finansal tabloları ve denetim raporları incelenecektir.

¹⁶ Emrah Özbay, "Halka Açık Bankaların Kamuyu Aydınlatma Yükümlülüğü", **SPK Yeterlilik Etüdü**, İstanbul, 2004, s.1

¹⁷ Eugene A. Imhoff Jr., "Accounting Quality, Auditing, And Corporate Governance", **Accounting Horizons**, Supplement 2003, s. 118 (117-128)

4 BAĞIMSIZ DENETİM STANDARTLARININ UYGULANMA DÜZEYİNİN ÖLÇÜLMESİ

Son on yılda yapılan çalışmalar ile ülkemizde kaliteli denetim standartları setinin oluştuğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Sermaye Piyasası Kurulu'nun denetim standartları kaliteli bir denetim yapılması için uygun bir çerçeve sunmaktadır. Ancak kaliteli bir denetimin yapılabilmesi için kaliteli denetim standartları ne kadar gerekliyse, bunların kaliteli bir şekilde uygulanmaları da aynı ölçüde gereklidir.

Denetim standartlarının uygulanma düzeyi ile ilgili olarak ayrıca İMKB'de işlem gören halka açık işletmelerin bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları ve ilgili dipnotları incelenmiştir. Burada karşılaşılan hataların denetim standartlarının uygulanması hakkında bir fikir verebileceği görülmüştür.

4.1 Araştırmanın Amacı

Çalışmanın iki amacı vardır. Bunlardan birincisi ülkemiz denetim mevzuatının yeterliliği konusunda bir fikre ulaşılması için ilgili mevzuatın gelişmiş ülke mevzuatları ile karşılaştırılmasıdır. Bir ülkedeki mevzuatın gelişmiş ülke uygulamaları ile aynı düzeyde olması elbette önemlidir fakat ilgili mevzuatın tutarlı ve doğru bir şekilde uygulanması daha da fazla önem arz etmektedir. Çalışmanın birinci amacı ile ilgili olarak SPK denetim mevzuatı ile ABD ve AB standartlarını birinci bölümde karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucu SPK denetim mevzuatının genel olarak kaliteli bir denetim yapılması için yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçtan hareketle çalışmada ikinci amaç olarak ülkemizdeki denetim standartlarının uygulanma düzeyinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışma ile bu konu hakkında bir görüş oluşturulması amaçlanmıştır.

4.2 Araştırmanın Sınırı

Ülkemizde bağımsız dış denetim SPK mevzuatı çerçevesinde halka açık şirketlerde uygulanırken, BDDK mevzuatı çerçevesinde bankalara uygulanmaktadır. Halka açık olan bankalar da ilgili yasalar uyarınca BDDK mevzuatına tabidir. Ayrıca

işletmeler isterlerse bağımsız dış denetim yaptırabilirler. Araştırmanın kapsamına sadece SPK mevzuatı kapsamında hisse senetleri İMKB’de işlem gören işletmelerde yapılan bağımsız denetimler alınmıştır.

4.3 Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma ülkemizdeki denetim standartlarının uygulanıp uygulanmadığına yönelik bir hipotezi test etmemektedir. Bu nedenle istatistiki veri toplanmamış ve bunlardan hareketle bir hipotez testi yapılmamıştır. Araştırmada denetim standartlarının uygulanmasına ilişkin olası eksiklikleri gösteren vak’alar derlenmiştir. Bu amaçla araştırmaya konu olan işletmelerin 2006 yılı bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları ve ilgili dipnotları incelenmiştir. Ayrıca bazı işletmelerin 2005 yılı bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları da araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada bağımsız denetim raporları incelenerek bu raporların SPK standartları çerçevesinde hazırlanıp hazırlanmadığı incelenmiştir. Ayrıca bazı finansal tabloların bütününde ve bazılarında ise finansal tablo hesap bazında işletmenin dipnotları yardımıyla hatalar saptanmaya çalışılmıştır. Daha sonra bu hataların hangi denetim standartlarının yeterli düzeyde uygulanmaması nedeniyle oluşmuş olduğu konusunda tahminler yapılmıştır. Denetim standartlarının uygulanma düzeyinin tespiti için en geçerli yol denetim firmalarının çalışma kâğıtlarının incelenerek denetim çalışmasının uygun şekilde yapılıp yapılmadığının belirlenmesidir. Ancak bu yöntemin uygulanması mümkün olmadığı için, yukarıda açıklanan yöntemle bazı sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır.

4.4 Araştırma Ana Kütlesi ve Örneklem

Araştırma SPK mevzuatı çerçevesinde hisse senedi İMKB’de işlem gören işletmelerde yapılan denetimleri temel almıştır. Bunun için çeşitli sektörlerden 53 işletme seçilmiştir. Örneklemdeki bütün işletmelerin 2006 yılı denetimden geçmiş finansal tabloları incelenmiş ayrıca seçilen örneklemdeki 28 işletmenin de 2005 yılı denetimden geçmiş finansal tabloları da araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada bir hipotez testi öngörülmediği ve denetim standartlarının uygulanmasına ilişkin olası

eksiklikleri gösteren vak'alar derlenmeye çalışıldığı için konuya ilişkin bir görüş oluşturulmasına yetecek miktarda örnek bulunması amaçlanmıştır. Bu nedenle örneklem büyüklüğü herhangi bir istatistiki yöntemle hesaplanmamıştır. Araştırmaya dahil edilen işletmeler bankacılık ve finans sektörü dışındaki işletmelerden rasgele seçilmiştir. Seçilen işletmelerin finansal tablolarının incelenmesi sonucunda bulunan örneklerin yeterli olduğu sonucuna varılarak örneklem genişletilmemiştir. Seçim sürecinde değişik sektörlerde faaliyet gösteren firmaların örneklemde yer almasına özen gösterilmiştir. Araştırmaya konu olan işletmeleri denetleyen denetim firmalarının yerli, dört büyükler olarak adlandırılan denetim firmaları ve bunlar dışında kalan yabancı denetim firmaları olup olmadığı incelenmiş ve aşağıdaki sonuca ulaşılmıştır.

	2006	2005
Yerli	12	8
Dört büyükler	23	13
Yabancı ortaklı	18	7
Toplam	53	28

4.5 Veri ve Bilgi Toplama

Araştırmaya konu olan bağımsız denetimden geçmiş finansal tablolar İMKB'nin internet sitesinden alınmıştır. İndirilen bu finansal tablolar ve denetim raporları gözden geçirilerek belirli bir önem ayırımı yapılmadan karşılaşılan sorunlar derlenmiştir.

4.6 Verilerin Analizi

Türkiye'de denetim standartlarının uygulanma düzeyinin araştırılması amacıyla halka açık işletmelerin 2006 ve 2005 yılı denetimden geçmiş finansal tabloları ile bu tablolara verilen denetim görüşleri incelenmiştir. Bu inceleme, herhangi bir hesaba ilişkin olarak "uygun denetlenmemiştir" veya bu finansal tablolar denetlenirken "denetim standartlarına uyulmamıştır" şeklinde net bir sonuç yansıtmayacaktır. Ancak inceleme sonucu bulunan bazı hatalar ve tutarsızlıklar yapılan denetim çalışmaları sırasında denetim standartlarına uyum gösterilip gösterilmediği yönünde bazı çıkarımlar yapmaya olanak vermektedir.

İnceleme sonucunda halka açık şirketlerin denetlenmiş finansal tablolarında ve ilgili denetim raporlarında belirlenen hata, uyumsuzluk ve eksiklikler aşağıdaki başlıklar altında toplanmaktadır:

- Nakit akım tablosu ile ilgili hatalar
- Denetim raporları ile ilgili hatalar
- Tablolar arasında uyumsuz bilgiler
- Özsermaye değişim tablosu ile ilgili hatalar
- Diğer

4.6.1 Nakit Akım Tablosunda Görülen Hatalar

Tablo 4-1: Alkim Alkali Kimya A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu

Yatırım faaliyetleri:		
Tahsil edilen faiz		467.853
Maddi ve maddi olmayan duran varlık alımları	19-20	(14.598.078)
	19-20-	
	38	862.592
Maddi ve maddi olmayan varlık satış hâsılatı		
Yatırım faaliyetlerinde kullanılan net nakit		(13.267.633)
Finansman faaliyetleri:		
Finansal borçlardaki artış - net	6-10	3.744.349
Finansal kiralama borçlarındaki değişim	8	906.738
Ödenen faiz		(1.345.643)
Ödenen temettü		(9.807.090)
Finansman faaliyetlerinde kullanılan net nakit		(6.501.646)
Nakit ve nakit benzeri değerlerdeki net azalış		(3.047.923)
Nakit ve nakit benzeri değerlerin dönem başı bakiyesi	4	10.021.317

Tablo 4-2: Alkim Alkali Kimya A.Ş. Finansal Kiralama Alacakları ve Borçları Dipnotu

	2006		
	Finansal kiralama Anapara borcu	Tahakkuk etmemiş faiz	Toplam yükümlülük
Kısa vadeli finansal kiralama borçları			
	225.020	71.056	296.076
1.1			
2008	245.699	50.377	296.076
2009	268.279	27.797	296.076
2010	167.740	5.321	173.061
Uzun vadeli finansal kiralama borçları			
	681.718	83.495	765.213
31 Aralık 2006 tarihi itibarıyla finansal kiralama borçları 645.090 ABD Doları karşılığıdır (2005: Yoktur). Finansal kiralama yükümlülükleri, Alkim Kâğıt'a alınan gaz tribünü ile ilgili olup ortalama etkin faiz oranları yıllık %8,5'tir (2005: Yoktur).			

Yukarıdaki tabloda yatırım faaliyetleri içinde gözüken maddi ve maddi olmayan duran varlık alımı içinde 906.738 YTL’lik finansal kiralama yoluyla edinilen gaz tribünü tutarı bulunmaktadır. Finansman faaliyetlerinin içinde de 906.738 YTL’lik “Finansal Kiralama Borçlarında Değişim” adlı bir hesap vardır. Nakit akım tablosunu inceleyen bir finansal tablo kullanıcısı, normal şartlarda, finansal kiralama işlemi nedeniyle işletmeye 906.738 YTL’lik nakit girişi sağlandığını düşünecektir. Hâlbuki gerçekte bu tutarda işletmeye bir nakit girişi olmamıştır. 906.738 YTL’lik tutar işletmenin gaz tribününü finansal kiralama yoluyla elde etmesinden dolayı oluşan toplam kısa vadeli ve uzun vadeli borçlarının toplamıdır. Bu bilgi işletmenin 2006 yılı faaliyet raporunda bilançonun 8 numaralı dipnotunda açıklanmıştır ve herhangi bir nakit hareketi yaratmamaktadır. Nakit akım tablosunun düzeltilmesi için yatırım faaliyetlerinde raporlanan maddi ve maddi olmayan duran varlık alımlarının 906.738 YTL azaltılarak 13.691.340 YTL’ye düşürülmelidir. Finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit kısmından da finansal kiralama borçlarındaki değişim kalemi olarak gözüken tutarın çıkarılarak finansmandan sağlanan nakit (7.408.384) YTL’ye düşürülmelidir. Bağımsız denetimden geçmiş nakit akım tablosunda böyle bir yanlışlığın olması düşündürücüdür ve yapılan denetimin kalitesi hakkında soru işaretleri oluşturmaktadır.

Tablo 4–3: Altinyunus Çeşme Turistik Tesisleri A.Ş. 2006 yılı Nakit Akım Tablosu Finansman Faaliyetleri Bölümü

Finansman faaliyetleri		
Sermaye artışı		-
Banka kredilerindeki geri ödeme		(3.112.579)
İlişkili taraflara olan borçlardaki artış	9	4.204.662
Alınan avanslardaki değişim	21	219.171
Finansal kiralama işlemlerinden borçlardaki artış	8	1.389.228
Ödenen faizler		(649,233)
Tahsil edilen faizler		148.079
Hisse senetleri ihraç primleri		-

Aklım Alkali Kimya A.Ş.'nin nakit akım tablosundaki yanlışlığın benzeri Altinyunus Çeşme Turistlik Tesisleri A.Ş.'nin bağımsız denetimden geçmiş nakit akım tablosunda da karşımıza çıkmaktadır. İşletme otelin renovasyonu için gerçekleştirdiği yenileme ve modernizasyon çalışmaları için bir finansal kiralama işlemi gerçekleştirmiştir. Bunun sonucu olarak da 608.888 YTL'si kısa ve 780.340 YTL'si uzun vadeli olmak üzere toplam 1.389.228 YTL'lik bir finansal kiralama borcu ortaya çıkmıştır. Bu işlem sonucu işletmeden bu miktarda bir nakit çıkışı olmamasına rağmen işletmenin bağımsız denetimden geçmiş 2006 yılı nakit akım tablosunun finansman faaliyetleri içinde işletmeye finansal kiralama işlemlerinden borçlardaki artış kalemi altında 1.389.228 YTL'lik nakit girişi olduğu bilgisi vardır.

Bu kadar açık iki yanlışlığın olduğu nakit akım tablosunu okuyan finansal tablo kullanıcısının sunulan diğer bilgilerin doğruluğu konusunda şüphelerinin artması olasılığı yükselecektir. Raporlanan bilgilerin doğruluğu konusunda artan şüphelerin sermaye piyasalarına olumsuz yönde etki edeceğini tahmin etmek hiç de zor değildir. Bu tür hataların bulunması için gelişmiş denetim uygulamalarına gerek yoktur. Orta düzeyde bir muhasebe bilgisi ile bile bulunabilecek bu hatalar ülkemizdeki muhasebe ve denetim düzeyi hakkında olumsuz işaretler vermektedir.

Tablo 4–4: Akenerji Elektrik Üretim A.Ş. 2005 ve 2006 yılları Nakit Akım Tabloları Yatırım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Nakit Bölümü

Mali varlık alımı, alış tutarının neti (-)	(220.264)	(1.188)
Menkul kıymet alımı (-) / satımı (+)	29.674.017	(16.645.107)
Pozitif şerefiye (-)	(22.548.997)	-
Maddi ve maddi olmayan duran varlık satın alımları (-)	(61.829.588)	(81.604.330)
Maddi ve maddi olmayan duran varlık satışı nedeniyle elde edilen nakit girişleri (+)	1.444.739	7.312.342
Tahsil edilen faizler (+)	12.605.071	13.398.276
Yatırım faaliyetlerinden kaynaklanan net nakit	(40.875.022)	(77.540.007)

Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.’nin nakit akım tablosunda işletmenin 22.548.997 YTL vererek “pozitif şerefiye” satın aldığı bilgisi vardır. Şerefiye olarak adlandırılan hesap satın alan işletmenin satın aldığı işletmenin makul değerle (rayiç bedelle) hesaplanan net varlıklarının değerinin üzerinde ödediği tutarı ifade etmektedir. Nakit akım tablosunda yer alması gereken tutar satın alınan işletme için ödenen nakit olmalıdır. Yukarıdaki hesabın denetimden geçmiş bir nakit akım tablosunda yer alması denetçilerin konsolidasyon, nakit akım tablosu konularındaki mesleki bilgisinin yetersiz olduğunu veya denetim sırasında gerekli mesleki özeni göstermediğini düşündürmektedir.

Tablo 4–5: Aksa Akrilik Kimya Sanayi A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Yatırım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Nakit Bölümü

YATIRIM FAALİYETLERİNDEN KAYNAKLANAN NAKİT AKIMLARI	
Mali varlık alımı, alış tutarının neti (-)	(4.781.038)
Menkul kıymet alımı (-) / satımı (+)	29.674.017
Pozitif şerefiye (-)	(22.548.997)
Maddi varlık satın alımları (-)	(77.302.546)
Maddi olmayan varlık satın alımları (-)	(611.023)
Maddi ve maddi olmayan varlık satışı nedeniyle elde edilen nakit girişleri (+)	10.169.291
Tahsil edilen faizler (+)	18.473.642
Tahsil edilen temettüleri (+)	136.609
Yatırım faaliyetlerinden kaynaklanan net nakit	(46.790.045)

Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.’de olduğu gibi Aksa’nın yatırım faaliyetlerinden kaynaklanan nakit olarak sunduğu pozitif şerefiye kalemi nakdi bir işlemi yansıtmamaktadır. Buna rağmen nakit akım tablosunda bu kalem bir nakit hareketi olarak gösterilmiştir. Denetçinin bu kalemin nakit hareketi olmayacağını bilmemesi düşünülemez. Eğer bilmiyorsa zaten denetçi olabilmek için gerekli eğitim şartını sağladığına ilişkin ciddi şüpheler olacaktır. Bu durumda denetçinin bu nakit akım tablosunun denetiminde özensiz davrandığı iddia edilebilir.

4.6.2 Ertelenmiş Vergi Kalemi İle İlgili Hatalar

Tablo 4–6: Berdan Tekstil Ertelenen Vergi Varlıkları ve Yükümlülükleri Hesap Tablosu

Açıklama	Geçici	Geçici	Ertelenen	Ertelenen
	Farklar	Farklar	Vergi	Vergi
	31.12.2006	31.12.2005	31.12.2006	31.12.2005
Diğer borçlar düzeltmesi	(78.391)	(78.391)	(15.677)	(23.517)
Finansal varlık düzeltmesi	335.664	335.664	67.132	100.699
Şüpheli ticari alacak karşılığı	593.644	574.786	118.728	172.435
Tahakkuk etmemiş finansman geliri	114.684	96.975	22.937	29.093
Tahakkuk etmemiş finansman gideri	(101.155)	(58.803)	(20.231)	(17.641)
Sabit kıymet düzeltmeleri (net)	1.175.951	565.656	235.190	169.697
Kıdem tazminatı karşılığı düzeltmesi	4.242.196	5.198.921	848.439	1.559.676
Uzun vadeli krediler etkin faiz düzeltmesi farkı	(1.396.388)	(2.442.331)	(279.278)	(732.700)
Kullanılabilecek geçmiş yıl mali zararları	-	6.931.524	-	2.079.458
Kullanılabilir yatırım indirimi	-	9.207.457	-	1.180.981
Stoklar Düzeltme farkları	132.728	(3.469)	26.546	(1.041)
Memur ikramiyesi karşılığı	519.308	195.700	103.862	58.710
Diğer düzeltmeler	6.681	6.681	1.336	2.004

Berdan Tekstil A.Ş.’nin 31.12.2006 tarihli bilânçosunun 14 numaralı ertelenen vergi varlıkları ve yükümlülüklerini açıklayan dipnotta iki hesabın ismi ilgi çekicidir. Tablonun dördüncü ve beşinci satırındaki bu hesaplar “tahakkuk etmemiş finansman gelir ve giderini” göstermektedir. Muhasebenin temel esaslarından biri olan tahakkuk esasına önemli bir aykırılık vardır. Gelir ve giderin ancak tahakkuk ettiklerinde muhasebe kayıtlarına aktarılacağı muhasebeye girişin ilk derslerinde anlatılan konulardan biridir. Yukarıdaki hesaplar büyük olasılıkla tahakkuk etmiş ama tahsil edilmemiş faiz gelirini ve ödenmemiş faiz giderini ifade etmektedir, aksi bir durum zaten tahakkuk ilkesine aykırılığı ifade eder ki; bu durumun vahametini daha çok artırır. Finansal tabloların hazırlanmasında temel sorumluluk işletme yönetiminde olsa da denetimden geçmiş finansal tablolarda yer alan yukarıdaki ifadelerin denetçilerin eğitim düzeyi ve mesleki özeni hakkında şüphelere yol açacağı dikkate alınmalıdır.

Bursa Çelik'in 2006 yılı gelir tablosunda vergi kalemi 10.662 YTL gelir olarak gözükmektedir. İşletme bu tutarının hesaplanışını 41 ve 14 numaralı dipnotlarda açıklamaktadır.

Tablo 4-7: Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayii A.Ş. 2006 Yılı Gelir Tablosu ve Ertelenmiş Vergi Hesabı Özeti

GELİR TABLOSU (YTL)	Dipnot Referansları	
Satış Gelirleri (net)	Not:36	26.080.739
Satışların Maliyeti (-)	Not:36	(21.282.473)
BRÜT ESAS FAALİYET KARI/ZARARI	Not:36	4.798.266
Faaliyet Giderleri (-)	Not:37	(4.630.550)
NET ESAS FAALİYET KARI/ZARARI		167.716
Diğer Faaliyetlerden Gelir ve Karlar	Not:38	829.211
Diğer Faaliyetlerden Gider ve Zararlar (-)	Not:38	(830.315)
Finansman Giderleri (-)	Not:39	(1.700.056)
FAALİYET KARI/ZARARI		(1.533.444)
ANA ORTAKLIK DIŞI KAR/ZARAR	Not:24	(811.383)
VERGİ ÖNCESİ KAR/ZARAR		(722.061)
Vergiler	Not:14-41	10.662
NET DÖNEM KARI/ZARARI		(711.399)
		31.12.2006
		100.407
ERTELENMİŞ VERGİ GİDERLERİ		(110.073)
CARİ VERGİ GİDERİ		(34.469)
TOPLAM VERGİ		(44.135)

Ertelenmiş vergi gideri olarak iki kalem gözükmektedir. Bu tutarlar konsolide edilen Burçelik ve Burçelik Vana'ya ait olup ayrıntıları 14 numaralı dipnotta açıklanmıştır. Burçelik Vana'nın (110.073 YTL) tutarındaki konsolide edilen ertelenmiş vergi giderinin 54.797 YTL'si ana ortaklık dışı paya ait olduğu için gelir tablosunda raporlanan toplam vergi 10.662 YTL olmuştur.

Tablo 4–8: Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayii A.Ş. Ertelenen Vergi Varlıkları ve Yükümlülükleri Hesap Tablosu

	31.12.2006	31.12.2006	31.12.2005	31.12.2005
	Birikmiş geçici Farklar	Ertelenmiş vergi alacağı (borcu)	Birikmiş geçici Farklar	Ertelenmiş vergi alacağı (borcu)
Alacak Senetleri reeskont faiz gideri	6.474	1.295	0	0
Önceki dönem borç reeskont geliri	1.527	305	56.198	16.859
Kıdem Tazminatı Karşılığı	1.764.921	352.984	2.887.628	866.288
Döviz değerlendirme farkı zararı	14.369	2.874	8.240	2.472
Bağlı Ortaklık Borsada Oluşan Değer Düşüklüğü	571.424	114.285	0	0
Dava/Şarta bağlı zarar karşılığı	37.000	7.400	45.419	13.626
Geçmiş dönem alacak reeskont gideri	0	0	-22.075	-6.623
Stoklardan Çekilen Vade Farkları	2.914	583	0	0
Toplam Ertelenmiş vergi alacağı/(borcu)	2.398.630	479.726	2.975.410	892.623

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere 31.12.2005 tarihi itibarıyla 892.623 YTL olan ertelenmiş vergi alacağı 31.12.2006’da 479.726 YTL’ ye düşmüştür. Bu hesaplama dolayısıyla vergi giderinin 412.897 YTL artması gerekirken işletme 100.407 YTL vergi geliri raporlamıştır. Bu durumu ise 14 numaralı dipnotunda şöyle açıklamıştır: “Ertelenmiş vergi varlıklarında (alacağında) meydana gelen 412.897 YTL azalışın; (866.288–352.984=) 513.304 YTL’lik kısmı kıdem tazminatı karşılığı hesaplama yöntemindeki değişiklik sonucu azalan karşılık tutarından ve kurumlar vergisi oranının % 30 dan % 20 ye indirilmesinden meydana gelmiştir. Bu nedenle dönem ertelenmiş vergi artışı (513.304–412.897=) 100.407 YTL olarak dikkate alınmıştır.”

İşletme bu hesaplamayı yaparken aynı işlemin etkisini iki kere dikkate almıştır. Öncelikle ertelenmiş vergi alacağını hesap ederken “Kıdem Tazminatı Karşılığı”

hesabını kullanmış daha sonra ulaşılan sonuçtan 2005 ve 2006 yılı kıdem tazminatı karşılığı için hesaplanan vergi alacağı rakamları arasındaki farkı (866.288–352.984= 513.304-YTL) tekrar hesaplamaya dâhil etmiştir.

Buradaki sorun 2005 yılında “Kıdem Tazminatı Karşılığı” hesabının yanlış hesaplanması olduğu için öncelikli olarak yapılması gereken geçmiş dönem kâr ve zararları hesabının düzeltilmesi ve bu düzeltme sırasında 2005 yılı ertelenmiş vergi alacağının da düzeltilmesidir. Cari yıl ertelenmiş vergi alacağı hesaplanırken düzeltilmiş 2005 yılı vergi alacağı değeri kullanılmalıdır. İşletme geçmiş yıl kâr ve zarar hesabını 28 numaralı dipnotta açıklamıştır: “S.P.K Seri XI No:25 tebliğine göre düzenlenen 2005 yılsonu bilançosunda oluşan 125.041-YTL konsolide dönem karı geçmiş yıl konsolide dönem zararı olan 2.077.595-YTL’den mahsup edilmiştir. Dönem mali tablolarının Seri XI No:25 tebliği hükümlerine uyarlanması sebebi ile geçmiş yıl zararları 31.12.2006 itibari ile aşağıda hesaplandığı şekilde 1.758.969-YTL olmaktadır. Burçelik; 31.12.2006 tarihi itibari ile kıdem tazminatı karşılığı hesaplanmasında aktüeryal yöntem ile indirgeme metodu uygulanmıştır. Bu nedenle daha önceki dönemlerde fazla ayrıldığı için 706.889-YTL azaltılan kıdem tazminatı karşılığı nedeni ile ertelenmiş vergi varlıklarından 14 numaralı dipnotta hesaplanan 513.304-YTL indirilmiş, aradaki farktan oluşan (706.889–513.304=) 193.585-YTL kâr da geçmiş yıl konsolide zararlarından mahsup edilmiştir.”

Tablo 4–9: Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayii A.Ş. Geçmiş Yıl Kâr ve Zarar Tablosu

Tarihi Değer	31.12.2006	31.12.2005
Geçmiş Yıl Karları	125.041	608.891
Ertelenmiş Vergi Varlığı	-	-
Kıdem Tazminatı Karşılığı Azalışı	193.585	-
Toplam	318.626	608.891
Geçmiş Yıl Zararları(Kayıtlı Değer)	(2.077.595)	(2.686.486)
Toplam Geçmiş Yıl Zararı	(1.758.969)	(2.077.595)

İşletmenin geçmiş yıl kâr ve zararları düzeltme işlemi ve ertelenmiş vergi hesaplaması da yanlıştır. Bursa Çelik 2005 yılında kıdem tazminatı karşılığını 706.889 YTL fazla hesaplamıştır. Bu nedenle 2006 yılında geçmiş yıl zararı hesabının da

düzeltilmesi gerekmektedir. Ancak işletme bu 706.889 YTL'lik kıdem tazminatı karşılığı hesabının yukarıda açıklanan 513.304 YTL'lik kısmı ertelenmiş vergi hesaplanmasında dikkate alındığını gerekçe göstererek bu tutarın 2006 yılı geçmiş yıl zararı hesabının hesaplanmasında dikkate almamıştır. İşletme 2005 yılındaki 706.889 YTL'lik kıdem tazminatı karşılığı yanlışlığının sadece 193.585 YTL'lik kısmını 31.12.2006 tarihli Geçmiş Yıl Zararları Hesabının belirlenmesinde dikkate almıştır. Ancak yapılması gereken kıdem tazminatı yanlışlığından doğan düzeltmenin 31.12.2005 tarihli Geçmiş Yıl Zararları Hesabının belirlenmesinde dikkate alınmasıdır. Bunun için öncelikle fazla hesaplanmış kıdem tazminatı karşılığının 31.12.2005 tarihli Geçmiş Yıl Zararları Hesabına eklenmesi ve 2005 yılındaki fazla hesaplanan kıdem tazminatı karşılığından kaynaklanan ertelenmiş vergi etkisinin 31.12.2005 tarihli Geçmiş Yıl Zararları Hesabından mahsup edilmesidir. Bu durumda 31.12.2005 tarihli Geçmiş Yıl Zararları Hesabı ((2.686.484) +706.889 + (212.066) +608.891) 1.582.770 YTL olacaktır. 31.12.2006 tarihli Geçmiş Yıl Zararları Hesabı ise 1.457.729 YTL olmalıdır.

Tablo 4–10: Makina Takım Endüstrisi A.Ş. Ertelenmiş Vergi İle İlgili Dipnotu ve Dönemin Vergi Gideri

31 Aralık 2006 sonu itibariyle vergi giderlerinin ana bileşenleri aşağıdaki gibidir:

	31 Aralık 2006
Cari kurumlar vergisi karşılığı	-
Ertelenmiş vergi geliri (gideri)	5.502.189
Dönem toplam vergi geliri (gideri)	5.502.189

31 Aralık 2006 sonu itibariyle ertelenmiş vergi gelir (giderleri)nin oluşumu aşağıdaki gibidir:

	31 Aralık 2006
Dönem Başı Ertelenmiş Vergi Varlığı / (Yükümlülüğü)	(6.318.303)
Ertelenmiş Vergi Geliri (Gideri)	5.502.189
Dönem sonu Ertelenmiş vergi (Yükümlülüğü)	(816.114)

VERGİ ÖNCESİ KAR/ZARAR	(3.524.533)
Vergiler	954.331
NET DÖNEM KARI/ZARARI	(2.570.202)
HİSSE BAŞINA KAZANÇ	(0,09)

Tablo 4–11: Makina Takım Endüstrisi A.Ş. Vergi Gideri Hesap Özeti

31 Aralık 2006 ve 31 Aralık 2005 tarihleri itibariyle vergi gelirlerinin (giderlerinin) ana bileşenleri aşağıdaki gibidir:

	31 Aralık 2006	31 Aralık 2005
Vergi Borçları Faiz Karşılığı	(4.544.969)	-
Cari Dönem Kurumlar Vergisi karşılığı	-	-
Ertelenmiş Vergi Geliri (Gideri)	5.499.300	(3.888.731)
Dönem toplam vergi geliri (gideri)	954.331	(3.888.731)

Makina Takım işletmesinde ise ertelenmiş vergi giderinin ve vergi giderinin ne olduğu anlaşılamamaktadır. Ondört numaralı dipnotta ertelenmiş vergi hesaplaması yapılmış ve dönemin ertelenmiş vergi giderinin 5.502.189 YTL olduğu belirtilmiştir. Yine aynı dipnotta işletmenin cari dönem kurumlar vergisinin olmadığı ve dönemin vergi gelirinin 5.502.189 YTL olduğu belirtilmiştir. Fakat işletmenin gelir tablosu incelendiğinde dönemin vergi gelirin 954.331 YTL olduğu gözükmemektedir. Bu tutar ondört numaralı dipnotta belirtilen vergi geliri tutarından oldukça farklıdır. İşletmenin vergi ile ilgili dipnotu incelendiğinde işletmenin ertelenmiş vergi gelirinin 5.499.300 YTL olduğu iddia edilmektedir. Ertelenmiş vergi gelirinin 5.502.189 YTL'den 5.499.300 YTL'ye düşmesi ile ilgili herhangi bir açıklama finansal tablo dipnotlarında yoktur. Kırkbir numaralı dipnotta vergi borçları faiz karşılığı olan 4.544.969 YTL'nin ertelenmiş vergi gelirinden indirildiği görülmektedir. Faiz gideri vergi borcu için bile olsa dönemin giderleri arasında raporlanmalıdır. Bu nedenle yukarıdaki uygulama doğru bir uygulama değildir.

4.6.3 Tablolar Arası Uyumsuzluklar

Burçelik A.Ş.'nin 2006 yılı nakit akım tablosunda finansman faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akımları bölümünde hisse senedi nedeniyle elde edilen nakit girişleri olarak 1.380.000 YTL raporlanmıştır. Fakat işletmenin 31.12.2005 ve 31.12.2006 tarihli bilançolarının özsermayeleri incelendiğinde işletmenin herhangi bir sermaye artırımına gitmediği görülmektedir. Ayrıca işletmenin özsermaye değişim tablosu incelendiğinde de bu tutarda bir işlem gözükmemektedir. Bu tutarın ne olduğu

finansal tablo okuyucusu açısından bir muammadır ve bu muamma bağımsız denetçilerin gözünden kaçmıştır.

Tablo 4–12: Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayii A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Finansman Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Bölümü

FİNANSMAN FAALİYETLERİNDEN KAYNAKLANAN NAKİT AKIMLARI		2006
Hisse senedi ihracı nedeniyle elde edilen nakit girişleri (+)		1.380.000
Uzun vadeli borçlarla ilgili nakit girişleri (+)	Not:6	1.101.608
Finansal kiralama borçları ile ilgili ödemeler (-)		(345.512)
Ödenen temettüler (-)		0
FİNANSMAN FAALİYETİNDEN KAYNAKLANAN NET NAKİT		2.136.096

Tablo 4–13: Burçelik Bursa Çelik Döküm Sanayii A.Ş. 31.12.2006 ve 2005 Tarihli Bilânçolarının Özsermaye Bölümleri

	31.12.2006	31.12.2005
ÖZSERMAYE	8.067.478	9.098.002
Sermaye	648.000	648.000
Karşılıklı İştirak Sermaye Düzeltmesi	0	0
Sermaye Yedekleri	9.672.362	10.252.024
Hisse Senetleri İhraç Primleri	1.093.564	1.093.564
Finansal Varlıklar Değer Artış Fonu	3.315	5.477
Öz Sermaye Enflasyon Düzeltmesi Farkları	8.575.483	9.152.983

Burçelik A.Ş.’deki durum Deva Holding A.Ş.’nin 2006 yılı nakit akım tablosunda görülmektedir. Deva Holding A.Ş.’nin nakit akım tablosunda da “Hisse senedi nedeniyle elde edilen nakit girişleri” adı altında 125.286.233 YTL raporlanmıştır. İlk bakışta işletmenin hisse senedi ihracı yaptığı veya mevcut hisse senetlerini bir başka işletme sattığı anlaşılmaktadır. Fakat işletmenin 2006 yılı özsermaye değişim tablosu incelendiğinde bu durum biraz aydınlanmaktadır. Şöyle ki; nakit akım tablosunda görülen 125.286.233 YTL’nin Deva Holding A.Ş.’nin bünyesinde bulunan grup şirketlerin aktifinde yer alan Deva Holding A.Ş.’ne ait hisse senetlerinden 14.491.504 adet hisse senedinin grup dışına satışı nedeniyle toplam nakit girişi 125.286.233 YTL olmuştur. Bu durumda bunun bir finansman faaliyeti kabul

edilmemesi gerekmektedir. Bu tutar yatırımlardan kaynaklanan nakit hareketleri içerisinde raporlanmalıdır.

Tablo 4-14: Deva Holding A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Finansman Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Bölümü

Finansman faaliyetlerinden kaynaklanan net nakit	31.089.231
Hisse senedi nedeniyle elde edilen nakit girişleri (+)	125.286.233
Kısa vadeli borçlarla ilgili nakit girişleri (+)	-43.208.075
Uzun vadeli borçlarla ilgili nakit girişleri (+)	-14.248.544
Kısa /uzun vadeli borçlarla ilgili anapara ödemeleri (-)	0
Finansal kiralama borçları ile ilgili ödemeler (-)	-1.235.597
Faiz ve Diğer Finansman Giderleri	-40.272.331
Faiz ve Diğer Finansman Gelirleri	9.209.500
Ödenen temettüler (-)	-4.441.956

Tablo 4-15: Deva Holding A.Ş. 31.12.2006 Tarihli Bilançonun Özsermaye Bölümü

	31.12.2006	31.12.2005
ÖZSERMAYE	189.450.838	114.502.059
Sermaye	25 48.000.000	48.000.000
Karşılıklı İştirak Sermaye Düzeltmesi	25 (8.238.569)	(22.730.074)
Sermaye Yedekleri	26 48.763.079	48.763.079
Hisse Senetleri İhraç Primleri	1.321.909	1.321.909
Öz Sermaye Enflasyon Düzeltmesi Farkları	47.441.170	47.441.170
Kar Yedekleri	27 133.477.322	10.084.879
Yasal Yedekler	4.759.439	3.004.642
Statü Yedekleri	0	0
Olağanüstü Yedekler	17.923.154	7.080.237
Sermayeye Eklenecek İştirak Hisseleri ve Gayrimenkul Satış Kazançları	110.794.729	0
Net Dönem Karı/Zararı	(45.895.499)	14.463.629
Geçmiş Yıllar Kar/Zararları	28 13.344.505	15.920.546

Adana Çimento'nun finansal tablo dipnotları incelendiğinde ertelenen vergi hesaplamalarına konu olan kalemlerden birinin Satılmaya Hazır Varlıkların Değerlemesi kalemi olduğu gözükmektedir. Bu kalem de 2005 yılında ertelenmiş vergi hesaplamaları için hiçbir fark yokken 2006 yılında 144.298.722 YTL'lik bir fark oluştuğu gözükmektedir.

Tablo 4-16: Adana Çimento Sanayii T.A.Ş Ertelenen Vergi Hesaplanması Detayı

	31 Aralık 2006	31 Aralık 2005
Ertelenmiş vergiye tabi zamanlama farkları		
Maddi duran varlıkların değerlenmesi	7.010.339	13.006.914
Kıdem tazminatı karşılığı	(4.264.679)	(4.027.094)
Alacak ve borçların reeskontu (net)	(1.056.780)	(54.465)
Kullanılmayan izin karşılığı	(422.333)	-
Satılmaya hazır varlıkların değerlemesi	144.298.722	-
Diğer	415.017	-
	145.980.286	8.925.355

Tablo 4-17: Adana Çimento Sanayii T.A.Ş Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar Detayı

	31 Aralık 2006	31 Aralık 2005
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar		
Çimsa Çimento San. Ve Tic. A.Ş.	172.621.745	183.112.570
Omsan Uluslararası Nakliyat ve Tic. A.Ş.	22.626.516	19.173.266
Elazığ Altınova Çimento San. Ve Tic. A.Ş.	-	13.850.038
Oyka Kağıt Ambalaj San. A.Ş.	10.939.470	10.350.470
Oyak Enerji San. ve Tic. A.Ş.	-	11.563
Oycem Hispania S.L.	5.309	5.309
Birçim Çimento ve Madencilik San. Ve Tic. A.Ş.	-	18.000
Sermaye taahhüdü (-)	-	(9.000)
Değer düşüş karşılığı (*)	-	(5.870.439)
	206.193.040	220.641.777

Fakat işletmenin Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar kalemi incelendiğinde 2005 yılından 2006 yılına 14.448.737 YTL'lik bir azalma olduğu gözükmektedir. SPK muhasebe standartları hakkındaki tebliğde satılmaya hazır varlıkların değerlemesi için şöyle demektedir¹: değer düşüklüğü zararları hariç olmak üzere, satılmaya hazır finansal varlıklara ilişkin kazanç veya kayıplar, bu varlıklar mali tablolardan çıkarılana kadar özsermaye değişim tablosu aracılığıyla doğrudan öz sermaye içerisinde mali tablolara alınır.

¹ SPK Seri: XI, No:25, md. 268

Tablo 4–18: Adana Çimento Sanayii T.A.Ş Sermaye Yedekleri

	31 Aralık 2006	31 Aralık 2005
Finansal Varlıklar Değer Artış Fonu	139.255.097	156.960.857
Özsermaye enflasyon düzeltmesi farkları	5.950.409	57.555.983
	145.205.506	214.516.840

Adana Çimento'nun sermaye yedeklerine bakıldığında ise Finansal Varlıklar Değer Artış Fonu Hesabının 156.960.857 YTL'den 139.255.097 YTL'ye düştüğü görülmektedir. 17.705.760 YTL'lik bir düşüş Satılmaya Hazır Finansal Varlık Hesabındaki düşüşten daha fazladır. Kaldı ki, satılmaya hazır finansal varlıklardaki düşüşün 5.870.439 YTL'nin nedeni Satılmaya Hazır Finansal Varlıklardaki değer düşüklüğü olduğu için dönemin gelir tablosunda raporlanması gerekmektedir.

Adana Çimento ile ilgili bir başka durum ise 31.12.2005 tarihli bilançoda 13.850.038 YTL tutarla gözüken Elazığ Altınova Çimento San. ve Tic. A.Ş. için 5.870.439 YTL değer düşüklüğü karşılığı ayrılmıştır. Fakat bu iştirak Eylül 2006'da satılmıştır. Adana Çimento'nun nakit akım tablosunda "Finansal Duran Varlık satışından sağlanan nakit" olarak 16.114.086 YTL raporlanmıştır. Eğer bu tutar tamamen Elazığ Altınova Çimento San. ve Tic. A.Ş ile ilgiliyse (ki verilen bilgiler ışığında öyle anlaşılmaktadır) bu değer düşüklüğü ile ilgili soru işaretleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4–19: Net Turizm Ticaret ve Sanayii A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Yatırım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Nakit Kısmı ve 31.12.2006 tarihli Bilançosu Finansal Varlıklar Hesabı

	2006 Yılı	2005 Yılı
Yatırım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Nakit Akımı:		
Yatırım Harcamaları	(5.094.578)	(1.583.170)
Finansal Varlıklar	2.883.212	(7.692.884)
Menkul Kıymetler	4.188	61.796
Maddi Duran Varlık Çıktıları	29.182.578	937.705
Yatırım Faaliyetlerinde Kullanılan Net Nakit	26.975.400	(8.276.553)
Finansal Varlıklar (net)	103.837.425	83.861.347

Net Tur'un nakit akım tablosu ile bilânçosunda finansal varlıklarla ilgili bir uyumsuzluk vardır. Nakit akım tablosu verisine göre 2006 yılında 2.883.212 YTL değerinde finansal varlık satışından dolayı işletmeye bir nakit girişi olmuştur ama işletmenin bilânçosu incelendiğinde işletmenin finansal varlıklarının yaklaşık 20.000.000 YTL arttığı görülmektedir. Ancak işletmenin “Diğer Faaliyetlerden Gelirler” dipnotu incelendiğinde “Borsada Oluşan Değer Artışları” kalemi olarak 22.859.290 YTL gözükmektedir. Bu tutar işletmenin dönem başı finansal varlıklarına eklendiğinde dönem sonu finansal varlıkların 106.720.637 YTL olması beklenmelidir, ancak bu tutar 103.837.425 YTL gözükmektedir. Bu durumda eğer bir değer düşüklüğü yoksa işletmenin 2.883.212 YTL’lik bir finansal varlık satışı yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 4–20: Net Turizm Ticaret ve Sanayii A.Ş. 2006 Yılı Diğer Faaliyetlerden Gelir (Kârlar) Özeti

	2006	2005
Borsada oluşan değer artışları (c)	22,859,290	4,390,456
İştirakler satış karları (a)	18,985,141	813,478
TOPLAM	66,893,479	29,634,003

Tablo 4-21: Net Turizm Ticaret ve Sanayii A.Ş. Diğer Alacaklar ve Diğer Faaliyetlerden Gelir Dipnotu

Grup şirketlerinden olan Asyanet Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş. yukarıda açıklanan satış işleminden kaynaklanan alacağı için Eltes İnşaat Tesisat Sanayi ve Ticaret A.Ş.’den 4,402,000 USD, Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş.’den 6,772,030 USD tahsil etmiştir. Asyanet Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş.’nin 31.12.2006 tarihi itibarıyla Eltes İnşaat Tesisat Sanayi ve Ticaret A.Ş.’den 1,598,000 USD alacağı bulunmakta olup, Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş.’den alacağının tamamını tahsil etmiştir.

Asyanet Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş. “Net Milas Turizm ve Gayrimenkul Geliştirme Projesi” (Dipnot 44.11) kapsamında tamamı ödenmiş 300,000 YTL sermayeli Merit Gayrimenkul Ticaret ve Sanayi A.Ş. sermayesinde sahibi bulunduğu her biri 1 YTL nominal değerli 146,950 adet hisse karşılığı 146,950 YTL nominal değerli sermaye payının 73,475 YTL nominal değerli kısmının tüm hak ve vecibeleriyle birlikte 6,000,000 USD karşılığında Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş.’ye, 73,475 YTL nominal değerli kısmının tüm hak ve vecibeleriyle birlikte 6,000,000 USD karşılığında Eltes İnşaat Tesisat Sanayi ve Ticaret A.Ş.’ye 02.06.2006 tarih ve 2006/10 no’lu Yönetim Kurulu Kararı ile yine aynı tarihte satmıştır.

Buradaki problem işletmenin 2006 yılında 12.000.000 milyon dolarlık bir finansal varlık satışı yapmasından kaynaklanmaktadır. Diğer alacaklara ilişkin dipnot incelendiğinde işletmenin bu satıştan kaynaklanan alacaklarının 10.402.000 dolarını tahsil ettiği anlaşılmaktadır. Nakit akım tablosunda bu tutarın raporlanması gerekmektedir çünkü işletmeye nakit olarak giren tutar 10.402.000 dolardır. İşletmenin muhasebe kayıtlarından ortaya çıkarılabilen böyle açık bir yanlışlığın denetçinin gözünden kaçmış olması düşünülemez. Bu durum yapılan denetimin kalitesine ilişkin önemli şüpheler oluşturmaktadır.

Tablo 4–22: Van Et Entegre Et Sanayii ve Ticaret A.Ş. Maddi Duran Varlıklar Hesabı Detayı

	31/12/2005	Girışler	Çıkışlar	31/12/2006
Arazi ve arsalar	3.348.682	0	0	3.348.682
Yeraltı ve yerüstü düzenleri	4.429.314	0	0	4.429.314
Binalar	8.482.727	0	0	8.482.727
Makine ve teçhizat	24.261.745	16.536	0	24.278.281
Taşıt araçları	2.254.746	152.731	203.005	2.204.472
Demirbaşlar	923.118	6.288	0	929.406
	43.700.332	175.555	203.005	43.672.882
Birikmiş Amortisman(-)				
Yeraltı ve yerüstü düzenleri	4.172.028	1.892	0	4.173.920
Binalar	3.103.629	1.294.079	0	4.397.708
Makina ve teçhizat	17.291.951	761.117	0	18.053.068
Taşıt araçları	2.154.780	58.374	203.005	2.010.149
Demirbaşlar	901.046	9.043	0	910.089
	27.623.434	2.124.505	203.005	29.544.934
Net defter değeri	16.076.898			14.127.948

Tablo 4–23: Van Et Entegre Et Sanayii ve Ticaret A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Bölümü

A- ESAS FAALİYETLERDEN KAYNAKLANAN NAKİT AKIMLARI

Vergi Öncesi Kar (+)	317.436
Düzeltilmeler	0
Amortismanlar (+)	1.128.638
Kur Farklarından Doğan Zararlar (+)	0

Vanet'in nakit akım tablosundaki amortisman tutarı ile maddi duran varlıkları ile ilgili açıklamalarındaki amortisman rakamı arasında farklılık vardır. İşletme faaliyetlerinden sağlanan nakit büyüklüğünü hesaplayabilmek için nakit çıkışı gerektirmeyen amortisman tutarını net kâr tutarına eklemiştir. Fakat nakit akım tablosunda işletmenin amortisman gideri 1.128.638 YTL görünürken maddi duran varlıklarla ilgili dipnotta bu tutarın 1.921.500 YTL olduğu gözükmektedir. Vanet şirketi bu amortisman tutarları arasındaki farkı işletmenin varlıklarına eklemiş olabilir. Ancak şirketin faaliyet giderlerini açıkladığı 37 numaralı dipnotunda 2006 yılı "Satış ve Pazarlama Giderleri" ve "Genel Yönetim Giderleri" içindeki amortisman giderinin büyüklüğü toplam 100.987 YTL'dir. Dönemin "Ar-ge Gideri" olarak belirtilen toplam 86.936 YTL'lik giderin içinde amortisman gideri olup olmadığı

belirtilmemiştir. Şirketin faaliyet giderleri içindeki amortisman gideri 100.987 YTL ise nakit akım tablosundaki tutar nereden kaynaklanmaktadır.

4.6.4 Denetim Raporları

Denetim raporları denetçinin ulaştığı sonuçların kullanıcılara iletilmesi açısından önemlidir. Raporun içeriği kadar raporda kullanılan dildeki özen de denetçinin görüşünün anlaşılması için gereklidir. Bu bölümde halka açık işletmeler için verilen bazı denetim raporlarındaki hatalar incelenmiştir. Çalışmada verilen denetim raporları İMKB'nin sitesinden hiçbir değişikliğe uğratılmadan alındığı için Türkçe dilbilgisi yanlışları da düzeltilmemiştir.

***FAVORİ DİNLENME YERLERİ ANONİM ŞİRKETİ
SPK, SERİ: XI, NO:25 SAYILI TEBLİĞİNE GÖRE DÜZENLENMİŞ
01.01.2005 – 31.12.2005 HESAP DÖNEMİNE AİT
SÜREKLİ BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM RAPORU***

FAVORİ DİNLENME YERLERİ ANONİM ŞİRKETİ'nin ("Şirket") SPK Seri:XI, No:25 sayılı "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ" gereğince, 31 Aralık 2005 tarihi itibarıyla, YTL cinsinden hazırlanan Bilançosunu, aynı tarihte sona eren döneme ait Gelir, Nakit Akımı ve Öz Sermaye Değişim Tablolarını, Sürekli Denetim İlke ve Kurallarına uygun olarak incelemiş bulunuyoruz. Bu mali tabloların sorumluluğu Şirket Yönetimine aittir. Bizim sorumluluğumuz, denetim çalışmalarımız sonucunda bu mali tablolar üzerinde görüş bildirmektir.

- 1. 01.01.2005-31.12.2005 dönemine ilişkin FYYSS Kapsamında Taksim Otelcilik A.Ş. ile yapılan "İşletme Sözleşmesi" iptali için şirket ihtar çekmiş olup, yeni işletmeci tesbiti için "Alacaklı Bankalar Konsorsiyumu" kararı beklenmektedir. Ancak, İşletmeci Taksim Otelcilik A.Ş." Teminat olarak verdiği 500.000 EURO tutarındaki teminat mektubuna ihtiyari tedbir ve temsili alacak davası açmıştır.*
- 2. Şirket, T.Halk Bankası liderliğindeki alacaklı bankalar konsorsiyumu ile 08.03.2004 tarihinde alacaklı bankalara olan borçların yeniden yapılandırılması amacıyla Finansal Yeniden Yapılandırma Sözleşmesi imzalamıştır. Şirketin bu sözleşme hükümlerine göre kredi borçları 31.12.2002 tarihi itibarıyla 2001 ve 2002 yıllarında %7 basit faiz uygulanarak kapitalize edilmiş ve borçları tespit edilmiştir. Ancak bu tarihten sonra alacaklı bankalar konsorsiyumunu oluşturan bankalardan kredi borcunun anapara ve faiz*

tutarına ilişkin doğrulama ilgili bankalardan talep edilmesine rağmen elde edilememiştir..

3. Şirket ile Taksim Otelcilik A.Ş. arasında akdedilmiş bulunan 08.03.2004 tarihli “İşletme Sözleşmesi” gereğince, “yıllık brüt işletme karının %80’ni “Şirket”e hasılat payı olarak ödenecektir.” Brüt işletme karının tesbitinde yapılacak mutabakat ve incelemelerin bağımsız denetimden geçirilebileceği belirtilmektedir. Ancak rapor tarihi itibarıyla Taksim Otelcilik A.Ş.’nin Naturland İşletme faaliyetleri bağımsız denetimden geçmemiştir. 2005 yılı Taksim Otelcilik Naturland İşletmesi Brüt Faaliyet Karı 608.243 YTL olup, Şirkete Performans payı olarak ödeme yapılmamıştır.

Görüşümüze göre, FAVORİ DİNLENME YERLERİ ANONİM ŞİRKETİ’nin, 31 Aralık 2005 tarihi itibarıyla mali durumunu ve aynı tarihte sona eren döneme ait faaliyet sonuçlarını gösteren söz konusu mali tablolar, yukarıda “1”, “2” ve “3” no’lu maddelerinde belirtilen sınırlamalar dışında, SPK’nun Mali Tablo ve Finansal Tablo Standartları’na ve yürürlükte bulunan Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Tebliği’ne ve Mali Tabloların hazırlanmasına ilişkin ilke ve kurallara uygun olarak doğru bir biçimde yansıtmaktadır.

Öncelikle verilen raporun başlığı bir denetim raporu için uygun değildir. Başlıkta “SPK, Seri: XI, No:25 Sayılı Tebliğine Göre Düzenlenmiş 01.01.2005 – 31.12.2005 Hesap Dönemine Ait Sürekli Bağımsız Dış Denetim Raporu” ibaresi yer almaktadır. Denetçi sürekli denetim kavramını sadece denetim raporunun başlığında kullanmamış, raporun giriş bölümünde de denetlenen işletmenin finansal tablolarını sürekli denetim ilke ve kurallarına göre incelediğini belirtmiştir.

Bu raporu okuyacak kişi denetim raporunun SPK Seri: XI No: 25 sayılı tebliğine göre hazırlanan “sürekli denetim” raporu olduğunu sanacaktır. Hâlbuki raporun adının “Bağımsız Dış Denetim Raporu” olması yeterli olacaktır. Sürekli denetim kâğıtsız ve gerçek zamanlı muhasebe ortamında hazırlanmış finansal tablolar hakkında görüş oluşturabilmek için elektronik denetim kanıtlarının toplanması sürecidir². Sürekli denetimde denetim konusunu oluşturan işlemler muhasebe kayıt ortamına alındıktan sonra kısa bir sürede güvence verilmesi amaçlanır. Sürekli denetimin uygulanabilmesi için hem denetlenecek müşterinin hem de denetim

² Zabihollah Rezaee, Rick Elam, Ahmad Sharbatoghlie, “Continuous Auditing: The Audit of The Future”, **Managerial Auditing Journal**, Vol. 16, No.3, s.151 (150-158)

firmasının önemli tutarda yatırım yapmasının gerekliliği günümüzde sürekli denetimin her işletme için uygulanabilirliği konusunda önemli şüpheler oluşturmaktadır.³

Favori Dinlenme Tesisleri için verilen denetim raporundaki bir başka problem de görüş bölümündedir. Denetçi işletmenin finansal tablolarının SPK'nın "Mali Tablo ve Finansal Tablo Standartları'na" ve yürürlükte bulunan "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Tebliği"ne ve mali tabloların hazırlanmasına ilişkin ilke ve kurallara uygunluğu yönünde bir görüş vermiştir. Favori Dinlenme Tesisleri finansal tablolarını SPK Seri: XI No:25 sayılı "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Tebliği"ne göre hazırladığına göre denetçi de finansal tabloların bu standartlara uygunluğu konusunda bir görüş verecektir. Görüş bölümünde bu tebliğ dışında yazılan standartlar kafa karıştırıcı ve yanıltıcıdır.

1 OCAK - 31 ARALIK 2006 HESAP DÖNEMİNE AİT BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

Deva Holding A.Ş.'nin 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle hazırlanan ve ekte yer alan bilançosunu, aynı tarihte sona eren yıla ait gelir tablosunu, önemli muhasebe politikalarının özetini ve dipnotları denetlemiş bulunuyoruz.

...

Görüş

Görüşümüze göre, ilişikteki finansal tablolar, Deva Holding A.Ş.'nin 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle finansal durumunu, aynı tarihte sona eren yıla ait finansal performansını ve nakit akımlarını, Sermaye Piyasası Kurulunca yayımlanan finansal raporlama standartları çerçevesinde doğru ve dürüst bir biçimde yansıtmaktadır.

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

*Pimaş Plastik İnşaat Malzemeleri Anonim Şirketi
Yönetim Kurulu'na*

Pimaş Plastik İnşaat Malzemeleri Anonim Şirketi ve bağlı ortaklıklarının (Şirket) 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle hazırlanan ve ekte yer alan konsolide bilançosunu ve aynı

³ Ahmet Ağca, "Sürekli Denetim: Denetimde Bir Devrim Mi Yoksa Bir Hayal Mi", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, Mart 2006, s.70-71 (63-78)

tarihte sona eren yıla ait konsolide gelir tablosu ile önemli muhasebe politikalarının özetini ve dipnotlarını denetlemiş bulunuyoruz.

...

Görüş

Görüşümüze göre, ilişikteki konsolide finansal tablolar Pimaş Plastik İnşaat Malzemeleri Anonim Şirketi'nin ve bağlı ortaklıklarının 31 Aralık 2006 tarihi itibarıyla finansal durumunu ve aynı tarihte sona eren yıla ait finansal performansını, SPK tarafından yayımlanan finansal raporlama standartları çerçevesinde doğru ve dürüst bir biçimde yansıtmaktadır.

Yukarıdaki denetim raporlarının görüş bölümleri okunduğunda Deva Holding A.Ş.'nin 31.12.2006 tarihli bilançosu ve bu yılda sona eren yıla ait finansal tablolarına ve Pimaş A.Ş.'nin 31.12.2006 tarihli konsolide bilançosu ve 2006 yılı gelir tablosu için olumlu denetim görüşü verildiği anlaşılmaktadır. Fakat raporlarda önemli bir problem vardır. Raporların giriş bölümünde denetim firmalarının her iki işletmenin bilançosunu, gelir tablosunu ve işletmenin önemli muhasebe politikalarının özetini ve dipnotlarını denetlediğini öğreniyoruz. Eğer sadece giriş bölümünde belirtilen tablolar denetlenmişse her iki işletmeye nasıl olumlu denetim görüşü verilmiştir? Bağımsız denetim görüşü tam set finansal raporları kapsamalıdır⁴, bu raporlardan birinin eksik olması veya denetlenmemesi denetçinin olumlu denetim görüşü vermesine izin vermemektedir⁵.

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

Adana Çimento Sanayi T.A.Ş. Yönetim Kutuluna

Adana Çimento Sanayi T.A.Ş. ("Şirket") ve bağlı ortaklıkları (birlikte "Grup")'nın 31 Aralık 2006 tarihi itibarıyla düzenlenmiş konsolide bilançosu ve bu tarihte sona eren yıla ait konsolide gelir, özkaynak değişim ve nakit akım tablolarını denetlemiş bulunuyoruz.

.....

Görüş

⁴ SPK Seri: X No:22, yirmi dokuzuncu kısım, md. 9-3

⁵ SPK Seri: X No:22, yirmi dokuzuncu kısım, md. 2

Görüşümüze göre, söz konusu mali tablolar Grup'un 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle gerçek mali durumunu ve bu tarihte sona eren hesap dönemine ait gerçek faaliyet sonuçlarını ve nakit akımlarını, mevzuata uygun ve bir önceki hesap dönemi ile tutarlı bir şekilde uygulanan, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanmış muhasebe standartlarına uygun olarak doğru bir biçimde yansıtmaktadır.

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

BSH Ev Aletleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. Yönetim Kuruluna

- 1. BSH Ev Aletleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. ("Şirket")'nin 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle düzenlenmiş bilançosu ve bu tarihte sona eren yıla ait gelir, özkaynak değişim ve nakit akım tablolarını denetlemiş bulunuyoruz.*

.....

.....

.....

Görüş

- 2. Görüşümüze göre, söz konusu mali tablolar Şirket'in 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle gerçek mali durumunu ve bu tarihte sona eren hesap dönemine ait gerçek faaliyet sonuçlarını ve nakit akımlarını, mevzuata uygun ve bir önceki hesap dönemi ile tutarlı bir şekilde uygulanan, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanmış muhasebe standartlarına uygun olarak doğru bir biçimde yansıtmaktadır.*

Yukarıdaki denetim raporları okunduğunda her iki işletmeye de standart olumlu bir denetim raporu verildiği anlaşılmaktadır. Fakat raporların görüş bölümüne bakıldığında "...mevzuata uygun ve bir önceki hesap dönemi ile tutarlı bir şekilde uygulanan, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından..." şeklinde bir ifadeye rastlanmaktadır. Genel kabul görmüş denetim standartlarından raporlama standartlarından ikincisi denetçiye finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan muhasebe ilkelerinin bir önceki dönem ile tutarlı bir şekilde uygulandığının saptamasını belirtir. Fakat denetçinin denetim raporunda devamlılık hususuna atıf yapmasını istemez. Bunun nedeni finansal tabloların ve dipnotların hazırlanmasının sorumluluğunun işletme yönetiminde olduğu gibi bu açıklamanın dipnotta yer almasının sorumluluğunda olduğunun kabul edilmesidir. Eğer bu durum dipnotlarda

yoksa veya yanlış açıklanmışsa bu genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırılıktır ve denetçi de bu duruma uygun görüş bildirmelidir⁶.

*1 HAZİRAN 2005 – 31 MAYIS 2006 HESAP DÖNEMİNE AİT
BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU*

*FENERBAHÇE SPORTİF HİZMETLER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
Yönetim Kurulu'na,*

- 1. Fenerbahçe Sportif Hizmetler Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin ("Şirket") 31 Mayıs 2006 tarihi itibarıyla hazırlanan bilançosu ile aynı tarihte sona eren hesap döneme ait gelir, özkaynak değişim ve nakit akım tablolarını incelemiş bulunuyoruz. İncelememiz, genel kabul görmüş denetim ilke, esas ve standartlarına uygun olarak yapılmış ve dolayısıyla hesap ve işlemlerle ilgili olarak muhasebe kayıtlarının kontrolü ile gerekli gördüğümüz diğer denetim yöntem ve tekniklerini içermiştir. Hazırlanan bu mali tablolardan Şirket yönetimi sorumludur. Bizim sorumluluğumuz, yaptığımız denetime dayanarak bu mali tablolar üzerinde görüş bildirmektir.*
- 2. Görüşümüze göre, söz konusu mali tablolar, Şirket'in 31 Mayıs 2006 tarihindeki gerçek mali durumunu ve bu tarihte sona eren hesap dönemine ait gerçek faaliyet sonucunu, mevzuata ve bir önceki hesap dönemi ile tutarlı bir şekilde uygulanan Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanmış muhasebe standartlarına (Not 2) uygun olarak doğru bir biçimde yansıtmaktadır.*

Fenerbahçe Sportif Hizmetler Sanayi ve Ticaret A.Ş. için yazılmış olan denetim raporu da SPK'nın yürürlükteki denetim standartlarına uygun değildir. Yukarıdaki denetim raporunda işletme yönetiminin finansal tablolara ilişkin sorumluluğu, bağımsız denetçinin sorumluluğu ve denetim kapsamına ilişkin paragraflar bulunmamaktadır. Denetçi raporunun giriş bölümünde işletmenin özkaynak değişim tablosunu belirtmesine rağmen işletmenin özkaynak değişim adlı bir tablosu yoktur. İşletme adı geçen tabloyu özsermaye değişim tablosu olarak adlandırmaktadır. Denetim raporunda yazılan finansal tabloların adları ile işletme yönetiminin yayımladığı finansal tabloların adları aynı olmalıdır.⁷

⁶ Donald H. Taylor, G. William Glezen, **Auditing Integrated Concepts and Procedures**, John Wiley and Sons, Inc, Sixth Edition, s. 846-847

⁷ Arens, Elder, Beasley, **Auditing and Assurance Services**, Ninth Edition, Prentice Hall, s.46

Tablo 4–24: Fenerbahçe Sportif Hizmetler Sanayi ve Ticaret A.Ş Uygulanan Muhasebe Politikaları Dipnotu

Buna istinaden (Fenerbahçe) Şirket, mali tablolarını SPK'nın izin verdiği yukarıda bahse konu edilen alternatif uygulama çerçevesinde UFRS'ye uygun olarak hazırlamayı ve kamuya açıklamayı benimsemiştir. Mali tablo ve dipnot formatları ise SPK'nun 20 Aralık 2004 tarihli duyurusu ile uygulanması zorunlu kılınan formatlara uygun olarak sunulmuştur. SPK, 17 Mart 2005 tarihinde almış olduğu bir kararla, Türkiye'de faaliyette bulunan ve SPK Muhasebe Standartları'na uygun mali tablo hazırlayan şirketler için, 2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere enflasyon muhasebesi uygulamasının gerekli olmadığını ilan etmiştir. Bu doğrultuda Şirket, 1 Haziran 2005 - 31 Mayıs 2006 dönemine ilişkin mali tablolarını hazırlarken Uluslararası Muhasebe Standartı 29 “Yüksek Enflasyonist Ekonomilerde Finansal Raporlama”ya göre uygun olan düzeltmeleri 1 Haziran 2005 – 31 Mayıs 2006 dönemi için uygulamamıştır.

Raporun görüş bölümünde de önemli hatalar vardır. Fenerbahçe Sportif Hizmetler Şirketi, SPK'nın izin verdiği uygulama çerçevesinde UFRS'ye uygun raporlama yaptığını 2 numaralı dipnotunda açıklamasına rağmen denetçi raporunda olumlu görüşünü SPK tarafından yayımlanan muhasebe standartları çerçevesinde vermiştir. Ayrıca görüş bölümünde “... bir önceki hesap dönemi ile tutarlı şekilde uygulanan...” ibaresi olmamalıdır.

Aşağıda verilen Yünsa A.Ş.'nin denetim raporu incelendiğinde standart olumlu bir denetim raporu olduğu gözükmemektedir. Fakat işletmenin dipnotları okunduğunda önemli bir problem ortaya çıkmaktadır. İşletmenin uyguladığı muhasebe standartlarının açıklandığı dipnotta işletmenin finansal tablolarını SPK'nın izin verdiği alternatif uygulama çerçevesinde hazırlandığı belirtilmektedir. Yani işletme finansal

raporlamasını SPK tarafından yayımlanan finansal raporlama standartlarına göre değil UFRS'ye uygun yapmıştır.

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

Yünsa Yünlü Sanayi ve Ticaret A.Ş. Yönetim Kurulu'na

1. Yünsa Yünlü Sanayi ve Ticaret A.Ş. ("İşletme")'nin 31 Aralık 2006 tarihi itibarıyla hazırlanan ve ekte yer alan bilançosunu, aynı tarihte sona eren yıla ait gelir tablosunu, özsermaye değişim tablosunu ve nakit akım tablosunu, önemli muhasebe politikalarının özetini ve dipnotları denetlemiştir bulunuyoruz.

Görüş

4. Görüşümüze göre, ilişikteki finansal tablolar, Yünsa Yünlü Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin 31 Aralık 2006 tarihi itibarıyla finansal durumunu, aynı tarihte sona eren yıla ait finansal performansını ve nakit akımlarını, Sermaye Piyasası Kurulu'na yayımlanan finansal raporlama standartları (bkz. Dipnot 2) çerçevesinde doğru ve dürüst bir biçimde yansıtmaktadır.

İşletmenin iki numaralı "mali tabloların hazırlanma ilkeleri" başlıklı dipnotunda şu ifade yer almaktadır: Mali tablolar ve ilgili notlar yukarıda bahsedilen SPK'nın izin verdiği alternatif uygulama çerçevesinde ve SPK tarafından 20 Aralık 2004 tarihli duyuru ile uygulanması zorunlu kılınan formatlara uygun olarak sunulmuştur. SPK'nın izin verdiği uygulama ise işletmelerin Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun yayımladığı UFRS'lere uygun raporlama yapmasının kabul edilmiş olduğudur. Yani denetçi finansal tablolarını UFRS'ye uygun hazırladığını belirten bir işletmeye SPK'nın yayımladığı standartlara uygun finansal tablo hazırladığı yönünde olumlu görüş vermiştir.

Tablo 4–25: Yünsa Yünlü Sanayi ve Ticaret A.Ş. Uygulanan Muhasebe Standartları Dipnotu

2.1 Uygulanan Muhasebe Standartları

Şirket'in mali tabloları, Sermaye Piyasası Kurulu ("SPK") tarafından yayımlanan muhasebe ve raporlama ilkelerine ("SPK Muhasebe Standartları") uygun olarak hazırlanmıştır. SPK XI-25 No'lu "Sermaye Piyasalarında Muhasebe Standartları" tebliğinde kapsamlı bir muhasebe ilkeleri seti yayınlamıştır. Anılan tebliğde, alternatif olarak Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından çıkarılmış olan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın uygulanmasının da, SPK Muhasebe Standartlarına uyulmuş sayılacağı belirtilmiştir.

SPK, 17 Mart 2005 tarihinde almış olduğu bir kararla, Türkiye'de faaliyette bulunan ve SPK Muhasebe Standartları'na uygun mali tablo hazırlayan şirketler için, 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere enflasyon muhasebesi uygulamasının gerekli olmadığını ilan etmiştir. Dolayısıyla mali tablolarda, 1 Ocak 2005 tarihinden başlamak kaydıyla, IASB tarafından yayımlanmış 29 No'lu "Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama" standardı (UMS 29) uygulanmamıştır.

Mali tablolar ve ilgili notlar yukarıda bahsedilen SPK'nın izin verdiği alternatif uygulama çerçevesinde ve SPK tarafından 20 Aralık 2004 tarihli duyuru ile uygulanması zorunlu kılınan formatlara uygun olarak sunulmuştur.

Mali tablolar, makul değerleri ile gösterilen finansal varlık ve yükümlülüklerin dışında, tarihi maliyet esaslı olarak Yeni Türk Lirası olarak hazırlanmıştır.

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

Yönetim Kurulu ve Hissedarlara

Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş ile Bağlı Ortaklık ve İştiraki

- 1) *Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş (Ana Ortaklık) ile Bağlı Ortaklık ve İştiraki (Dardanel Grubu)'nun 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle hazırlanan ve ekte yer alan konsolide bilançosunu, aynı tarihte sona eren yıla ait konsolide gelir tablosunu, konsolide öz sermaye değişim tablosunu ve konsolide nakit akım tablosunu, önemli muhasebe politikalarının özetini ve dipnotları denetlemek üzere İşletme tarafından görevlendirilmiş bulunuyoruz.*
- 2) *İşletme yönetimi finansal tabloların Sermaye Piyasası Kurulunca yayımlanan finansal raporlama standartlarına göre hazırlanması ve dürüst bir şekilde sunumundan sorumludur. Bu sorumluluk, finansal tabloların hata ve/veya hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlıklar içermeyecek biçimde hazırlanarak, gerçeği dürüst bir şekilde yansıtmasını sağlamak amacıyla gerekli iç kontrol sisteminin tasarlanmasını, uygulanmasını ve devam ettirilmesini, koşulların gerektirdiği muhasebe tahminlerinin yapılmasını ve uygun muhasebe politikalarının seçilmesini içermektedir.*
- 3) *Bağımsız denetimimiz, Sermaye Piyasası Kurulunca yayımlanan bağımsız denetim standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu standartlar, etik ilkelere uyulmasını ve bağımsız denetimin, finansal tabloların gerçeği doğru ve dürüst bir biçimde yansıtıp yansıtmadığı konusunda makul bir güvenceyi sağlamak üzere planlanarak yürütülmesini gerektirmektedir.*

Bağımsız denetimimiz, finansal tablolardaki tutarlar ve dipnotlar ile ilgili bağımsız denetim kanıtı toplamak amacıyla, bağımsız denetim tekniklerinin kullanılmasını içermektedir. Bağımsız denetim tekniklerinin seçimi, finansal tabloların hata

ve/veya hileden ve usulsüzlükten kaynaklanıp kaynaklanmadığı hususu da dahil olmak üzere önemli yanlışlık içerip içermediğine dair risk değerlendirmesini de kapsayacak şekilde, mesleki kanaatimize göre yapılmıştır. Bu risk değerlendirmesinde, işletmenin iç kontrol sistemi göz önünde bulundurulmuştur. Ancak, amacımız iç kontrol sisteminin etkinliği hakkında görüş vermek değil, bağımsız denetim tekniklerini koşullara uygun olarak tasarlamak amacıyla, işletme yönetimi tarafından hazırlanan finansal tablolar ile iç kontrol sistemi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bağımsız denetimimiz, ayrıca işletme yönetimi tarafından benimsenen muhasebe politikaları ile yapılan önemli muhasebe tahminlerinin ve finansal tabloların bir bütün olarak sunumunun uygunluğunun değerlendirilmesini içermektedir.

- 4) *45 no.lu dipnotun (a) şıkında açıklandığı gibi, ilişikteki konsolide finansal tablolar Dardanel Grubu'nun faaliyetlerinin sürekliliği esasına göre hazırlanmıştır. Ancak, 31 Aralık 2006 ve 2005 tarihleri itibariyle ilişikteki konsolide finansal tablolarda Dardanel Grubu'nun özsermaye açığı, sırasıyla 243.600.503 YTL ve 191.165.802 YTL olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, aynı tarihler itibariyle, Dardanel Grubu'nun kısa vadeli borçları, dönen varlıklarını sırasıyla 70.446.907 YTL ve 47.572.513 YTL aşmaktadır. Bu veriler, Dardanel Grubu'nun faaliyetlerini sürdürüp sürekliliğini sağlamanın yeni sermaye teminine ve faaliyetlerini karlılıkla yürütebilmesine bağlı olduğunu göstermektedir. İlişikteki konsolide finansal tablolar bu belirsizliğin neden olabileceği herhangi bir sınıflandırma ve düzeltmeyi içermemektedir.*
- 5) *45 no.lu dipnotun (a) şıkında açıklandığı gibi, Ana Ortaklık ve İştirakleri; 15 Ekim 1999 tarihinden itibaren ödeyemedikleri banka borçlarıyla ilgili olarak 3 Temmuz 2002 tarihli yönetim kurulu kararıyla, kamuoyunda İstanbul Yaklaşımı olarak bilinen Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Antlaşması'ndan (Çerçeve Antlaşması) faydalanmak amacıyla, alacaklı bankalarla görüşmelere başlanılmasına karar vermiş ve 27 Mayıs 2003 tarihinde Finansal Yeniden Yapılandırması Sözleşmesi (FYYS) Ana Ortaklık, diğer Dardanel Grubu Şirketleri, Osman Niyazi Önen ve alacaklı bankalar arasında imzalanarak yürürlüğe*

girmiştir. Detayları bilanço dipnot 45'te açıklanan FYYYS'ye göre; 30 Haziran 2002 tarihi itibariyle tespit edilen ve Dardanel Grubu Şirketleri ile alacaklı Bankalar Birliği tarafından onaylanan nakit borç toplamı olan 129.787.788 ABD Doları, Ana Ortaklık tarafından, 30 Haziran 2004 tarihinden başlamak üzere, her altı ayda bir anapara ve tahakkuk edecek faiz olmak üzere, vade bitim tarihi olan 31 Aralık 2014 yılına kadar geri ödenecektir. Ancak; Ana Ortaklık ve iştirakleri, bugüne kadar ilgili vadelerde tahakkuk eden anapara ve faiz borçlarının tümünü ödeyememiş ve bu borçlar taksitlendirilmiştir.

Dardanel Grubu'nun borçlusu ve müteselsil borçlusu bulunduğu bankalar ile varılan 4 Aralık 2006 tarihli en son Mutabakat Metnine göre; Dardanel Grubu'nun, 2007 yılı boyunca ayda en az 500.000 USD ödeme yapması, Alacaklı bankaların takiplerini devam ettirerek kesinleştirmeleri, takibe konu rehinlerin kıymet takdirleri yaptırılarak satış aşamasına getirilmesi, ancak aylık ödemelerde sorun yaşanmaması kaydıyla ilamsız takip yapılmaması, satış talep edilmemesi hususlarında anlaşılmıştır.

Aylık ödeme tutarları 3 ayda bir Ana Ortaklık kayıtları incelenecek, aylık cirodaki artışa bağlı olarak ödemelerde artış talep edilebilecek, 3 aylık dönemdeki herhangi bir ayda yurtiçi satış cirosunun %10'u ile yurtdışı satış tutarının %3'ünün toplamının 500.000 USD'yi geçmesi halinde, aradaki fark, takip eden ayın taksidi ile beraber Dardanel Grubu tarafından ödenecektir. Aylık ödemelerin Ocak 2007 tarihinden her ayın üçüncü iş gününe kadar yapılması öngörülmüştür. Ayrıca, Mutabakat metnine göre, en geç Ekim 2007 sonuna kadar Dardanel Grubu tarafından toplam borcun ödenmesine yönelik Alacaklı bankalarca kabul edilebilecek nitelikte somut bir teklifin verilmesi kararlaştırılmıştır.

Ana Ortaklık, mutabakat metninde yer alan aylık ödemelerden Ocak, Şubat ve Mart ayı ödemelerini gecikerek de olsa yapmıştır. 5 Nisan 2007 tarihli İMKB Günlük Bülteni'nde yapılan açıklamaya göre, Nisan ayı ödemesinin 250.000 ABD Doları 13 Nisan tarihine, bakiye 250.000 ABD Doları da 20 Nisan 2007 tarihine kadar yapılacaktır. Bu hususlar dolayısıyla Dardanel Grubu mutabakat metnine

tam olarak uyamamış durumdadır. 45 nolu dipnotun v bendinde Dardanel Grubu Yönetimi, en geç Ekim 2007 tarihine kadar toplam borcun ödenmesine yönelik somut bir teklifin verileceğini ve bu teklifin mevcut banka borçlarının iskontolu olarak kapatılması şeklinde olacağını belirtmektedir. Alacaklı bankaların Dardanel Grubu'nun teklifini kabul etmemesi durumunda, Dardanel Grubu'nun, Alacaklı Bankalara olan borçlarını nasıl ödeyeceği konusunda belirsizlik vardır. İlişikteki konsolide finansal tablolar, bu belirsizliğin neden olabileceği herhangi bir sınıflandırma ve düzeltmeyi içermemektedir.

- 6) *Dardanel Grubu, 31.12.2006 itibariyle yukarıda bahsedilen FYYs kapsamında, vadesi geldiği halde ödemediği ana para ve faizler ile ilgili herhangi bir gecikme faizi hesaplamamıştır. Ancak, FYYs'nin 7.3.3.3.C. maddesinde, Dardanel Grubu'nun FYYs kapsamındaki taksitleri zamanında ödemediği durumlarda, taksitlerden herhangi birisini vadesini takip eden 30 gün içinde sözleşme ile tesbit edilmiş olan faiz oranının %50 artırılması suretiyle bulunacak oranda gecikme faizi ile birlikte ödemesi şartıyla, alacaklı bankalar ödemeyi kabule ve temerrüt hükümlerini uygulamamaya yetkili oldukları belirtilmektedir. Ancak Dardanel Grubu Yönetimi, 45 nolu dipnotun v) bendinde ayrıntılı olarak açıkladığı gibi, FYYs kapsamındaki 2007 yılı boyunca kredi ödeme planındaki vadelerin, 4 Aralık 2006 tarihli Mutabakat Metni ile askıya alındığını, bankalara borçların ödenmesine ilişkin teklifin en geç Ekim 2007 de yapılacağını belirtmiş ve bu nedenle ödenmeyen kredi ve faiz borçları ile ilgili gecikme faizinin hesaplanmaması gerektiğini söylemiştir. İlişikteki konsolide finansal tablolar, bu belirsizliğin neden olabileceği herhangi bir sınıflandırma ve düzeltmeyi içermemektedir.*

- 7) *Yukarıdaki paragraflarda yer alan belirsizliklerin ilişikteki konsolide finansal tablolar üzerindeki muhtemel önemli etkileri nedeniyle, söz konusu konsolide finansal tablolar üzerinde görüş bildiremiyoruz.*

Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş.'nin finansal tabloları için verilen denetim raporu okunduğunda, raporun görüş bildirmekten kaçınma şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Denetçi işletmenin sürekliliği kavramının ciddi bir şekilde tehlikeye girdiğini düşünüyorsa, bu konuda birden fazla önemli belirsizlik varsa, denetçi isteğe bağlı olarak görüş bildirmekten kaçınma yolunu seçebilecektir⁸. Fakat denetim raporu okunduğunda denetçinin önemli belirsizlik nedeniyle mi görüş bildirmekten kaçındığı, yoksa belirttiği belirsizliklerle ilgili karşılık ayrılmadığı ve yeterli açıklama yapılmadığı nedeniyle mi bu raporu verdiği anlaşılamamaktadır. Eğer denetçi işletmenin sürekliliği ile ilgili ciddi şüpheler taşıyorsa verilen rapor doğru bir rapordur, fakat denetçi belirsizliklerin finansal tablolara alınmaması ve yeteri derecede açıklanmadığını düşünüyorsa olumsuz denetim görüşü vermesi daha doğru olacaktır⁹. SPK denetçiden önemli belirsizliklerle ilgili işletme yönetimi tarafından önemli açıklama yapılmadıysa denetçiden şartlı veya olumsuz görüş vermesini istemektedir.¹⁰ Burada denetçinin olumsuz görüş vermesi daha doğru olacaktı. Denetçinin işletmenin sürekliliğine ilişkin SPK hükümlerinin farkında olmadığı veya yanlış yorumladığı anlaşılmaktadır.

***LİO YAĞ SANAYİ VE TİCARET A.Ş. ve BAĞLI ORTAKLIĞI
1 OCAK – 31 ARALIK 2006 ARA HESAP DÖNEMİNE AİT
BAĞIMSIZ DENETÇİ İNCELEME RAPORU***

***Lio Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Yönetim Kurulu'na***

Lio Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş. Ve Bağlı Ortaklığı'nın (Ortaklığın) 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle hazırlanan ve ekte yer alan konsolide bilançosunu, aynı tarihte sona eren yıla ait konsolide gelir tablosunu, konsolide öz sermaye değişim tablosunu ve

⁸ Ersin Güredin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, Arıkan Yayınevi, 11. bası, İstanbul, 2007, s. 80, SPK Seri: X No:22, Otuzuncu Kısım, md. 4

⁹ SPK Seri: X No:22, Otuzuncu Kısım, md.7

¹⁰ SPK Seri: X No:22, Yirmidördüncü Kısım, md. 11

konsolide nakit akım tablosunu, önemli muhasebe politikalarının özetini ve dipnotları denetlemiş bulunuyoruz.

Mali Tablolarla İlgili Olarak Şirket Yönetiminin Sorumluluğu

İşletme yönetimi konsolide finansal tabloların Sermaye Piyasası Kurulunca yayımlanan finansal raporlama standartlarına göre hazırlanması ve dürüst bir şekilde sunumundan sorumludur. Bu sorumluluk, konsolide finansal tabloların hata ve/veya hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlıklar içermeyecek biçimde hazırlanarak, gerçeği dürüst bir şekilde yansıtmasını sağlamak amacıyla gerekli iç kontrol sisteminin tasarlanmasını, uygulanmasını ve devam ettirilmesini, koşulların gerektirdiği muhasebe tahminlerinin yapılmasını ve uygun muhasebe politikalarının seçilmesini içermektedir.

Görüş

Ortaklığa 25 Temmuz 2006 tarihinde başlatılan hacizlerin etkisi nedeni ile üretim durması, Çalışan personelin önemli bir kısmı (özellikle mali tablo ve dipnotları hazırlayacak bölüm dahil) işten çıkarılmış olması, Mutabakatı zorunlu olan satıcı, alıcı ve bankalardan mutabakat yazılarının önemli bir kısmı ortaklık tarafından denetim tarihi itibari ile temin edilememiş olması, söz konusu alacakların tahsil kabiliyetleri de bilinmemesi,Denetim tarihi itibari ile haczedilen stokların haciz yoluyla satımında hangi değerle işlem göröceği de bilinmemesi,Denetim için çalışma alanı ve zamanına sahip olamamıza neden olmuştur.

Yukarıdaki paragraflarda belirtilen hususların ilişkili finansal tablolar üzerindeki önemli etki nedeniyle söz konusu finansal tablolar üzerinde görüş bildiremiyoruz.

Lio Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş. için verilen görüş bildirmekten kaçınma raporu da SPK'nın belirlemiş olduğu kurallara uygun hazırlanmamıştır. Yukarıdaki raporun formatı görüş bildirmekten kaçınma için uygun değildir. Raporun başlığında denetçilerin finansal tabloları denetlediği belirtilmektedir, fakat görüş bildirmekten kaçınma türündeki denetim raporlarında giriş bölümünde "...dipnotları denetlemek üzere İşletme tarafından görevlendirilmiş bulunuyoruz." şeklinde bir ifadenin yer

alması gerekmektedir¹¹. Eğer denetçi görüş bildirmekten kaçınma raporu veriyorsa rapora finansal tabloları denetlediği şeklinde bir ifade ile başlamamalıdır. Çünkü denetçi finansal tabloları denetlediyse görüş vermek durumundadır. Raporla ilgili bir başka problem ise raporun başlığı ile ilgilidir. Başlıkta raporun bir inceleme raporu olduğu ifadesi vardır. İnceleme veya SPK tebliğindeki diğer adıyla sınırlı bağımsız denetim raporu işletmelerin ara dönem finansal tabloları için verilmektedir. İnceleme işleminde ise bağımsız denetimdeki gibi ayrıntılı bir denetim kanıtı toplanmamakta analitik inceleme ve bilgi toplama (soruşturma) yöntemleri kullanılmaktadır.

Aşağıda Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. için verilen denetim raporu okunduğunda standart olumlu bir denetim görüşü verilmiş olduğu gözükmemektedir. Giriş paragrafından sonra işletme yönetiminin sorumluluğu ve denetim firmasının sorumluluğu ayrı ayrı açıklanması gerekmektedir. Raporun kapsam bölümünde ise denetim firması denetim çalışmasını uluslararası denetim standartlarına göre yürüttüğünü belirtmiştir, fakat ülkemizde denetim çalışmasında denetçilerin uymak zorunda oldukları standart SPK'nın yayımlamış olduğu denetim standartlarıdır.

1 OCAK - 31 ARALIK 2006 HESAP DÖNEMİNE AİT BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

*Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları Anonim Şirketi;
Yönetim Kurulu Başkanlığı'na*

- 1. Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları Anonim Şirketi' nin ("Şirket") ilişikteki 31 Aralık 2006 tarihli bilançosunu ve aynı tarihte sona eren yıla ait gelir, nakit akım ve öz sermaye değişim tablolarını denetledik. Bu mali tabloların sorumluluğu Şirket yönetimine aittir. Bizim sorumluluğumuz denetim çalışmalarımız sonucunda bu mali tablolar üzerinde görüş bildirmektir.*

¹¹ SPK Seri: X No:22, otuzuncu kısım, md.6

2. *Denetim çalışmalarımız Uluslararası Denetim Standartları'na uygun olarak yapılmıştır. Bu standartlar denetim planımızı ve çalışmalarımızı, mali tablolarda önemli bir hata bulunmadığını sağlamaya yönelik olarak düzenlememizi gerektirmektedir. Denetim, mali tablolarda yer alan bakiyeleri ve tamamlayıcı notları destekleyici kanıtların test bazında incelenmesini içerir. Denetim, aynı zamanda, uygulanan muhasebe prensiplerinin, yönetim tarafından yapılan önemli tahminlerin ve mali tabloların genel sunuluş şeklinin değerlendirilmesini de içerir. Yapılan denetimin görüş bildirmemiz için makul bir temel oluşturduğuna inanıyoruz.*
3. *Görüşümüze göre, Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları Anonim Şirketi'nin 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle hazırlanan ilişikteki mali tablolarında, SPK tarafından yayımlanan Seri:XI, No:25 sayılı "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliği'ne" ve mali tabloların hazırlanmasına ilişkin ilke ve kurallara uymayan önemli bir hususa rastlanmamıştır.*

Bağfaş için verilen denetim raporundaki bir başka yanlışlık ise raporun görüş bölümünde kullanılan dilin görüş bildirmek için uygun olmamasıdır. Denetçi finansal tablolarda SPK muhasebe standartlarına uygun olmayan bir hususa rastlanmadığını belirtmektedir. Ancak denetim raporlarında görüşün olumlu ifadeler ile anlatılması gerekmektedir.

1 OCAK - 31 ARALIK 2005 HESAP DÖNEMİNE AİT BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

*Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları Anonim Şirketi;
Yönetim Kurulu Başkanlığı'na*

1. *Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları Anonim Şirketi' nin ("Şirket") ilişikteki 31 Aralık 2005 tarihli bilançosunu ve aynı tarihte sona eren yıla ait gelir, nakit akım ve öz sermaye değişim tablolarını denetledik. Bu mali tabloların sorumluluğu Şirket yönetimine aittir. Bizim sorumluluğumuz denetim çalışmalarımız sonucunda bu mali tablolar üzerinde görüş bildirmektir.*

2. *Denetim çalışmalarımız Uluslararası Denetim Standartları'na uygun olarak yapılmıştır. Bu standartlar denetim planımızı ve çalışmalarımızı, mali tablolarda önemli bir hata bulunmadığını sağlamaya yönelik olarak düzenlememizi gerektirmektedir. Denetim, mali tablolarda yer alan bakiyeleri ve tamamlayıcı notları destekleyici kanıtların test bazında incelenmesini içerir. Denetim, aynı zamanda, uygulanan muhasebe prensiplerinin, yönetim tarafından yapılan önemli tahminlerin ve mali tabloların genel sunuluş şeklinin değerlendirilmesini de içerir. Yapılan denetimin görüş bildirmemiz için makul bir temel oluşturduğuna inanıyoruz.*
3. *Görüşümüze göre, Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları Anonim Şirketi'nin 31 Aralık 2005 tarihi itibarıyla hazırlanan ilişikteki mali tablolarında, SPK tarafından yayımlanan Seri:XI, No:25 sayılı "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliği'ne" ve mali tabloların hazırlanmasına ilişkin ilke ve kurallara uymayan önemli bir hususa rastlanmamıştır.*

Bağfaş işletmesini denetleyen firma işletmenin finansal tablolarına olumlu görüş vermiştir. Denetim raporundaki aksaklıklar daha önce de değinilmişti. Denetim firması işletmenin diğer finansal tabloları ile birlikte işletmenin nakit akım tablosunu da denetlediğini bildiriyor ve bu tabloların SPK'nın yayımladığı muhasebe standartlarına uygun yapıldığı hususunda olumlu görüş bildiriyor. Aşağıda işletmenin 2005 yılı nakit akım tablosu verilmiştir. Tablo tamamen SPK formatından farklıdır ve raporun en azından şartlı görüş olması gerektiği ortadadır. Fakat bu tablo ile ilgili tek problem tablonun sadece uygun formatta hazırlanmamış olması da değildir. Tabloya bakıldığında nakit çıkışlarının toplamı 198.056.473 YTL gözükmektedir. Fakat bu kalemin detayları incelendiğinde toplamının 300 YTL daha fazla olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4–26: Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. 2005 Yılı Nakit Akım Tablosu

		01 Ocak – 31 Aralık 2005
A-DÖNEMBAŞI NAKİT MEVCUDU		28.669.016
B-DÖNEMİÇİ NAKİT NAKİT GİRİŞLERİ		192.613.992
1.Satışlardan Elde Edilen Nakit		178.445.051
a.Net Satış Hasılatı	177.895.437	
b.Alacaklardaki (Satışlardan kaynaklı)Azalışlar	549.614	
c.Alacaklardaki (Satışlardan kaynaklı)Artışlar(-)	0	
2.Diğer Faaliyetlerden Gelirler ve Karlar Dolayı Sağlanan Nakit		14.010.377
3.Olağanüstü Gelir ve Karlardan Sağlanan Nakit		158.564
4.Kısa Vadeli Borçlardaki Artış(Alım. İl. Olm.)		0
5.Uzun Vadeli Borçlardaki Artış(Alım. İl. Olm.)		0
6.NPP Kazancı ve Özsermaye Enf. Düz. Farkı		0
7.Diğer Nakit Girişleri		0
C-DÖNEMİÇİ NAKİT NAKİT ÇIKIŞLARI		198.056.473
1.Maliyetlerden Kaynaklanan Nakit Çıkışı		149.945.650
a.Satışların Maliyeti	138.487.185	
b.Stoklardaki Artış	10.282.052	
c.Borçlardaki(Alımlardan Kaynaklı) Azalış	7.425.231	
d.Borçlardaki(Alımlardan Kaynaklı) Artış	0	
e.Amortisman ve Karşılık Gibi Nakit Çıkışı Gerektirmeyen Giderler(-)	-6.248.818	
2.Faaliyet Giderlerinden Dolayı Nakit Çıkışı		23.551.196
a.Pazarlama,Satış ve Dağıtım Giderleri	17.374.640	
b.Genel Yönetim Giderleri	6.843.947	
c.Nakit Çıkışı Gerektirmeyen Giderler(-)	-667.391	
3.Diğer Faal.Giderler ve Zar.Dolayı Nakit Çıkışı		4.717.501
a.Diğer Faaliyetlerle İlgili Giderler ve Zararlar	4.717.501	
b.Nakit Çıkışı Gerektirmeyen Gider ve Zararlar		
4.Finansman Giderlerinden Dolayı Nakit Çıkışı		4.294.236
5.Olağanüstü Gid.ve Zarar Dolayı Nakit Çıkışı		99.640
a.Olağanüstü Giderler ve Zararlar	99.640	
6.Duran Varlık Yatırımları Nedeniyle Nakit Çıkışı		-2.356.758
7.Kısa Vadeli Borçların Anapara Ödemesi (Alımlarla İlgili Olamayan)		14.036.932
a.Diğer Ödemeler	14.036.932	
8.Ödenen Vergi ve Benzerleri		-285.376
9.Ödenen Temettüleri		2.637.974
10.Diğer Nakit Çıkışları		1.415.778
D-DÖNEM SONU NAKİT MEVCUDU		23.226.535
E-NAKİT AZALIŞI		-5.442.481

**PETROKENT TURİZM A.Ş.'NİN 01.01.2006 – 31.12.2006 HESAP DÖNEMİNE
AIT SERİ : XI, NO : 25 TEBLİĞ GEREĞİ DÜZENLENMİŞ MALİ
TABLOLARINA İLİŞKİN
BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU**

PETROKENT TURİZM A.Ş.'nin 31.12.2006 tarihi itibarıyla SPK' nun Seri: XI, No: 25 tebliğ gereği düzenlenmiş Bilanço, Gelir tablosu ve diğer ekli mali tablolar ve dipnotlarını incelemiş bulunuyoruz.

İncelemelerimiz, genel kabul görmüş denetleme ilke, esas ve standartlarına uygun olarak yapılmış ve dolayısıyla hesap ve işlemlerle ilgili olarak muhasebe kayıtlarının kontrolü ile gerekli gördüğümüz diğer denetleme yöntem ve tekniklerini içermiştir.

Görüşümüze göre, söz konusu mali tablolar Petrokent Turizm A.Ş.'nin 31.12.2006 tarihindeki gerçek mali durumunu ve bu tarihte sona eren hesap dönemine ait gerçek faaliyet sonucunu, SPK'ca yayınlanan tebliğler ile diğer mevzuat'a ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak yansıtmaktadır.

Petrokent Turizm'in 2006 yılı faaliyet dönemi finansal tabloları için verilen denetim raporunda ise neredeyse bütün raporlama standartları ihlal edilmiştir. Öncelikle bağımsız denetim raporunun bir muhatabı yoktur. Bağımsız denetim raporunun işletmenin genel kuruluna, işletme yönetimine ve/veya yönetimden sorumlu kişilere hitaben yazılması gerekirdi.¹² Yukarıdaki raporun giriş bölümü tamamen yanlış yazılmıştır. Giriş paragrafında denetime konu olan finansal tabloların tarihleri veya dönemleri ile birlikte adlarının açıkça yazılmasının yanında muhasebe politika ve dipnotlarının da denetlendiği bilgisinin de olması gerekmektedir.¹³ Raporun giriş paragrafından sonra finansal tabloların hazırlanması konusunda yönetimin sorumluluğu ile finansal tabloların denetlenmesi konusunda denetçinin sorumluluğu ile ilgili tek bir satır yoktur.

Denetçi yaptığı bağımsız denetim çalışmasını tanımlarken hata ve hile de dâhil olmak üzere finansal tablolardaki önemli yanlışlık riski değerlendirmesi, iç kontrol sisteminin denetim çalışmalarına etkisi, finansal tabloların sunumu ve yönetimin

¹² SPK Seri: X, No: 22, 29. kısım, md.8

¹³ SPK Seri: X, No: 22, 29. kısım, md.9

tahminlerinin uygunluğu konularına denetim raporunda yer vermemiştir.¹⁴ Ayrıca denetçinin yaptığı denetim çalışmalarının sonuçlarını görüşüne bir dayanak oluşturup oluşturmadığı bilgisi de raporda yoktur.¹⁵

Denetçi raporunda finansal tabloların finansal raporlama standartları tüm önemli yönleriyle gerçeği doğru ve dürüst yansıttığı ve dürüstçe sunulduğu yönünde görüş bildirmesi gerekirdi.¹⁶ Denetçi raporunda işletmenin finansal tablolarının işletmenin gerçek mali durumunu ve performansını yansıttığı şeklinde kabul edilemeyecek bir ifade kullanmıştır. Ayrıca denetçinin olumlu denetim görüşü oluşturabilmesi için bilânço, gelir tablosu, nakit akım tablosu, özsermaye değişim tablosu, önemli muhasebe politikaları ve dipnotları denetlemesi gerekmektedir.¹⁷

¹⁴ SPK Seri: X, No: 22, 29. kısım, md 11-4

¹⁵ SPK Seri: X, No: 22, 29. kısım, md.11-5

¹⁶ SPK Seri: X, No: 22, 29. kısım, md. 12

¹⁷ SPK Seri: X, No: 22, 29. kısım, md. 9-3

4.6.5 Özsermaye Değişim Tablosu İle İlgili Hatalar

Tablo 4-27: Yazıcılar Holding A.Ş.2005 Yılı Özsermaye Değişim Tablosu

	Ödenmiş Sermaye	Özsermayenin Enflasyona Göre Düzeltilmesinden Kaynaklanan Farklar	Hisse Senedi İhraç Primleri	Yasal, Statü, Özel ve Yabancı Para Dönüştürme Farkları	Net Dönem Karı	Geçmiş Yıllar Karları	Toplam	
1 Ocak 2005	20.475.019	228.180.330	25.197.310	168.961.464	(40.846.097)	131.670.225	162.155.730	695.793.981
Önceki dönem karının geçmiş yıllar karına aktarılması	-	-	-	51.943.780	-	(108.920.185)	56.976.405	-
Sermaye artışı	19.524.981	(3.789.890)	(15.751.611)	(2.023.865)	-	-	2.040.385	-
Dağıtılan temettü	-	-	-	-	-	(22.750.040)	-	(22.750.040)
Diğer	-	-	-	-	-	-	24.012.578	24.012.578
Satılmaya hazır menkul değer artışı	-	-	-	(401.802)	-	-	-	(401.802)
Bağlı ortaklıktaki konsolidasyon oranının değişiklik etkisi.	-	794.950	9.784	135.143	-	-	(927.081)	12.796
Yabancı para dönüştürme farkları	-	-	-	-	(251.600)	-	-	(251.600)
Dönem karı	-	-	-	-	-	181.445.580	-	181.445.580
31 Aralık 2005	40.000.000	225.185.390	9.455.483	218.614.720	(41.097.697)	181.445.580	244.258.017	877.861.493

Yazıcılar Holding'in Özsermaye değişim tablosu incelendiğinde işletmenin özsermayesinin 695.793.981 YTL'den 877.861.493 YTL'ye çıktığı görülmektedir. Bu artışın nedenleri incelendiğinde iki kalem dikkati çekmektedir. Birincisi dönemin kâr rakamı olan 181.445.580 YTL, ikincisi ise ne olduğu belli olmayan 24.012.578 YTL tutarında bir bakiyesi olan "Diğer" işlemi. Bu diğer işlemi ne ise hesapla ilgili ne bir açıklama ne de bu tutarı doğrulayacak bir hesap bulunmaktadır. İşletmeler özsermaye değişim tablolarını "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ" in 83. maddesinde belirtilen hükümlere uygun olarak düzenlemek zorundadırlar. İşletmelerin özsermaye değişim tablosunda göstermek zorunda olduğu bilgiler şöyle belirtilmiştir:¹⁸

¹⁸ Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ, md. 83

- Dönem net kârı veya zararı
- Doğrudan özsermaye ile ilişkilendirilen varlık değer atışları
- Muhasebe politikalarındaki değişikliklerin etkisi veya geçen dönemlerdeki önemli hataların düzeltilmesi
- Temettü dağıtımı, sermaye artırımı
- Önceki dönem kâr ve zararında meydana gelen değişimler
- Yedeklerde meydana gelen değişimler

Standartta herhangi bir şekilde diğer kaleminden bahsedilmemesine karşın 83. maddenin başlangıç cümlesinde işletmelerin tebliğ ekinde verilen formata uygun olarak öz sermaye değişim hükmü vardır. Tebliğ ekinde verilen tabloda ise bir ‘Diğer’ kalemi vardır.* Buna rağmen yine aynı maddede özsermayede meydana gelen hareketlerin açık ve anlaşılır olması için gerekli bilgilerin dipnotlarda verilmesi hükmü vardır.

Bu açıklamalar ışığında Yazıcılar Holding’in ‘Geçmiş Yıllar Kârları’ hesabının bakiyesini 24.012.578 YTL arttıran ‘Diğer’ işleminin ne olduğu anlaşılmamaktadır. İşletme bu işlemi dipnotta açıklama ihtiyacı duymamıştır. Yazıcılar Holding’in denetçisi bu işlemi önemli görmemiş ve ilgili dönemde işletmeye bu konuyla ilgili olmayan bir nedenden dolayı şartlı görüş vermiştir.

* Böyle bir kalemin olmaması gerekirdi. Özsermayeyi ilişkilendiren fazla işlem olmadığı dikkate alınırsa kural koyucunun diğer kalemi ile ne anlatmak istediği anlaşılamaktadır.

Tablo 4–28: Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. 2006 Yılı Özsermaye Değişim Tablosu

	Ödenmiş Sermaye	Yasal Yedekler	Statü Yedek	Olağanüstü Yedekler	Özsermaye Enflasyon Düzeltme Farkları	Net Dönem Karı	Geçmiş Yıl Karları	Toplam Özsermaye
31 Aralık 2005 Bakiyesi	3.000.000	448.797		2.642.972	60.057.265	14.387.264	6.669.956	87.206.254
Geçmiş Yıl Karlarına Transferler						-14.387.264	14.387.264	
Yasal Yedeklere Transferler		1.479.361					-1.479.361	
Olağanüstü Yedeklere Transferler				6.317.712			-6.317.712	
Geçici Transfer								
Net Dönem Karı						8.592.764		8.592.764
Diğer Kazanç ve Kayıplar							-421.267	-421.267
Dağıtılan Temettü							-6.590.192	-6.590.192
31 Aralık 2006 Bakiyesi	3.000.000	1.928.158		8.960.684	60.057.265	8.592.764	6.248.688	88.787.559

Yazıcılar Holding’in 2005 yılı özsermaye değişim tablosu için yukarıda söylenen her şey Bağfaş’ın 2006 yılı özsermaye değişim tablosu için de geçerlidir. Özsermaye değişim tablosu incelendiğinde özsermayeyi tek yönlü etkileyen, yani arttıran veya azaltan, iki tür işlem olduğu görülecektir. Bunlardan birincisi net dönem kârı/zararıdır. İşletme kâr ettiyse özsermayesi artacak, zarar ettiyse özsermayesi azalacaktır. İkincisi ise dönemin gelir tablosu ile ilişkilendirilmeyip özsermaye içinde raporlanan bazı hesaplara ilişkin değerlendirme sonuçlarıdır. Örneğin satılmaya hazır menkul değerlerin değerlendirme farkları işlemler gerçekleşene kadar özsermaye içinde bir değerlendirme hesabında tutulmaktadır. Ancak diğer kazanç ve kayıplar hesabı işletmenin özsermayesini etkilemesine rağmen bunun neden kaynaklandığı bilinmemektedir. Bağfaş’ın 2006 yılı özsermayesi 421.267 YTL azalmış olmasına rağmen bunun nedeni belli değildir. Buna rağmen işletmeye olumlu bir denetim raporu verilmiştir.

Hem Yazıcılar Holding’in hem de Bağfaş’ın denetçisi finansal tablo kullanıcılarına hatalı hazırlanan bir özsermaye değişim tablosu’nun var olduğu finansal tablo seti için olumlu denetim raporu vermiştir. Her iki işletmenin de özsermaye değişim tablolarında bulunan “Diğer” kalemin bir hileli işlem olduğunu

iddia etmek belki mümkün değildir. Ancak, bu işlemin dipnotlarda açıklanmamış olması muhasebe standartlarına aykırılık teşkil etmektedir. Özellikle Yazıcılar Holding'in tablosundaki tutarın da önemsiz olduğu söylenemez.

4.6.6 Diğer Hatalar

Tablo 4-29: Favori Dinlenme Yerleri A.Ş. Kalemcilik Ticari Alacaklar Hesabı Detayı

	31.12.2006	31.12.2005
Alıcılar	1.130.862	1.088.014
Alacak senetleri	-	2.305.439
Verilen depozito ve teminatlar	4.239	4.239
Diğer ticari alacaklar	13.573	13.573
Şüpheli ticari alacaklar	4.597.112	1.061.445
Şüpheli ticari alacaklar karşılığı (-)	(4.597.112)	(1.061.445)
Toplam	1.148.674	3.411.265

Favori Dinlenme Tesisleri'nin 31.12.2006 tarihli kısa vadeli ticari alacaklarını incelendiğinde şüpheli ticari alacaklarının 31.12.2005 tarihinde 1.061.445 YTL'den 4.597.112 YTL'ye çıktığı gözükmemektedir. İşletmenin alıcılar hesabı ise 31.12.2006 tarihinde 1.130.862 YTL'dir. İlginç olan şüpheli ticari alacakların büyüklüğünün açıklanamamasıdır. İşletme hangi tahmine veya bilgiye dayanarak bu kadar fazla şüpheli ticari alacak ayırmışlardır. Fakat daha da ilginç olan işletmenin 2006 yılı gelir tablosunda raporladığı satışlarının 2.298.450 YTL olmasına rağmen şüpheli ticari alacaklarının nasıl olup da 3.535.667 YTL artmış olduğudur.

Tablo 4–30: Favori Dinlenme Yerleri A.Ş. 2006, 2005 ve 2004 Yılları Gelir Tabloları

Gelir Tablosu (YTL)			
	2006	2005	2004
Esas Faaliyet Gelirleri			
Satış Gelirleri (net)	2.298.450	2.058.130	3.060.568
Satışların Maliyeti (-)	(7.217.042)	(7.708.393)	(8.969.212)
Brüt Esas Faaliyet Zararı	(4.918.592)	(5.650.263)	(5.908.644)
Faaliyet Giderleri (-)	(366.899)	(355.053)	(959.491)
Net Esas Faaliyet Zararı	(5.285.491)	(6.005.316)	(6.868.135)
Diğer Faaliyetlerden Gelir ve Karlar	25.982	148.864	153.022
Diğer Faaliyetlerden Gider ve Zararlar (-)	(7.984.323)	(677.248)	(2.200.427)
Finansman Giderleri (-)	(5.115.576)	(3.441.365)	(3.356.055)
Faaliyet Zararı	(18.359.408)	(9.975.065)	(12.271.595)
Net Parasal Pozisyon Kar /Zararı	--	--	7.377.059
Vergi Öncesi Zarar	(18.359.408)	(9.975.065)	(4.894.536)
Vergiler	(110.316)	--	--
Net Dönem Zararı	(18.469.724)	(9.975.065)	(4.894.536)

Favori Dinlenme Tesislerinin 2006, 2005, 2004 yılları gelir tabloları incelendiğinde işletmenin bütün bu yıllarda önemli tutarda zarar açıkladığı görülmektedir. İşletmenin net dönem zararından daha da önemlisi işletmenin maliyetlerinin her üç yılda da satışlarının üç katı olması işletmenin performansının oldukça kötü olduğu izlenimini uyandırmaktadır. İşletmenin net dönem zararı 2004 yılında işletmenin varlıklarının %2'si civarında iken, bu oran 2005 yılında %5'e ve 2006 yılında ise %11'ine ulaşmıştır. İşletmenin finansal borçları 2004 yılında 71.579.037 YTL iken 2006 yılında 87.881.660 YTL'ye ulaşmıştır. İşletmenin denetçisi işletmenin yılda iki milyon ve 3 milyon YTL satış yaparak işletmenin bu borcu ödeyebileceğine ikna olmuş olduğundan işletmenin sürekliliğine ilişkin olarak 2006 yılında verdiği şartlı denetim raporunda bir görüş oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Denetçi şartlı görüşünü ise aşağıdaki iki nedene bağlamıştır:

- Şirket kredilerin değerlemesinden kaynaklanan 3.089.351 YTL kur farkının 2.816.218 YTL kısmını aktifleştirme sonrası kur farkı olarak sabit kıymetlerde, 112.612 YTL kısmını yapılmakta olan yatırımlarda aktifleştirmiştir.

- Şirket, Taksim Otelcilik A.Ş. işletmeciliği öncesi tesisin tamir, bakım onarım ve güvenlik hizmetleri için ve huzur hakkı, danışmanlık ve müşavirlik giderleri olarak Favori Doğal Yaşam A.Ş. aracılığı ile 1.183.610,05 YTL ödeme yapmış ve 2006 yılında kayıtlarına almıştır.

Favori Dinlenme Tesisleri'nin bilânçosunda bir başka hata ise 2006 yılı finansal tablolarında karşılaştırmalı olarak verilen 2005 yılı bilânçosundaki uzun vadeli 'Finansal Borçlar' kalemi ile 2005 yılındaki bilânçodaki 'Finansal Borçlar' kaleminin bakiyelerinin birbirinden farklı olmasıdır. Orijinal 2005 bilânçosunda 72.070.511 YTL gözüken bu kalem 2006 yılı bilânçosu ile karşılaştırmalı olarak verilen 2005 bilânçosunda 80.036.341 YTL gözükmektedir. Bu değişimi açıklayan bir dipnot yoktur. İşletmenin 2005 yılı bilânço dipnotları incelendiğinde bu değişimin nedeninin bu yılda 'Borç Karşılıkları' kaleminde gösterilen 7.965.830 YTL'lik 'Diğer Borç ve Gider Karşılıkları' kaleminin 'Finansal Borçlar' hesabına aktarıldığı anlaşılmaktadır. 'Finansal Borçlar' kaleminde meydana gelen değişikliğin nasıl olduğu dipnotlarda açıklanmamış olmasına rağmen dipnotlardaki bilgiler kullanılarak ortaya çıkarılmaktadır. Fakat bu değişikliğin neden yapıldığı ve "Diğer Borç ve Gider Karşılıkları" kaleminin içeriği finansal tablo kullanıcıları açısından bir muammadır. İşletmenin bu bilgileri açıklamaması denetçi tarafından önemsiz bulunmuş olmalıdır ki raporunda bu hususlara da değinmemiştir.

Tablo 4-31: Adel Kalemcilik Ticaret ve Sanayi A.Ş. Ticari Alacaklar Hesabı Detayı

	31.12.2006		31.12.2005	
	Kısa Vadeli	Uzun Vadeli	Kısa Vadeli	Uzun Vadeli
Ticari Alacaklar	1.476.873		1.237.909	-
Alacak Senetleri	2.850.203		4.001.295	-
Alacak Senetleri Reeskontu	(53.978)		(55.702)	-
Şüpheli Ticari Alacaklar	326.010		326.010	-
Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı (-)	(326.010)		(326.010)	-
Verilen Depozito ve Teminatlar	-	106.369	-	27.347
Toplam	4.273.099	106.369	5.183.502	27.347

Adel Kalemcilik'in ticari alacakları hesabının detayında şüpheli ticari alacaklarının 2005 ve 2006 yıllarında 326.010 YTL olduğu gözükmektedir. Yani işletmenin 2006 yılında şüpheli ticari alacak ayırmadığı gözükmektedir. Bir işletmenin tüm ticari alacaklarını tahsil etmesi olası olmadığı için işletmenin finansal durumunu doğru göstermesi için şüpheli alacak giderini hesaplaması gerekmektedir.¹⁹ Şüpheli alacakların belirlenmemesi işletmenin başarısını da etkileyecektir. İşletme yönetiminin şüpheli alacak karşılığı ve benzeri tahminlerinin denetlenmesi denetimin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Şüpheli alacak karşılığında yönetimin 2006 yılında şüpheli hiçbir alacağı olmadığı şeklindeki tahmini denetçi tarafından dikkate alınmamış olması finansal tablo kullanıcılarında bir şüphe oluşturacaktır. Böyle bir durumda finansal tablo kullanıcıları denetçinin diğer tahminleri denetleyip denetlemediğini merak edeceklerdir.

Tablo 4-32: Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. Ticari Alacaklar Hesabı Detayı

	31.12.2006	31.12.2005	31.12.2004
Alıcılar	9.303.401	3.438.061	3.967.979
Alacaklar Reeskontu (-)	-67.259	-	
Verilen Depozito ve Teminatlar		1.800	1.800
Diğer ticari alacaklar			136
Şüpheli alacaklar	623.072	623.072	623.072
	9.859.214	4.062.933	4.592.987
Eksi: şüpheli alacak karşılığı	(623.072)	(623.072)	(623.072)
	9.236.142	3.439.861	3.969.915

Yine Bağfaş işletmesinin “Ticari Alacaklar” hesabı incelendiğinde 31 Aralık 2006, 2005 ve 2004 tarihlerinde işletmenin kısa vadeli ticari alacakları için ayırdığı karşılık tutarının sabit kaldığı ve bu yıllar için herhangi bir karşılık ayrılmadığı anlaşılmaktadır. Üç yıl üst üste işletmenin şüpheli alacak karşılığı ayırmaması muhasebe bilimi açısından kabul edilebilir bir yöntem değildir. Belki burada

¹⁹ Cengiz Erdamar, Feryal O. Basık, **Finansal Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi**, Dönence Yayınları, İstanbul, 2003, s.103

bahsedilen tutarın önemsiz olduğu iddia edilebilir ancak Bağfaş işletmesi ile ilgili diğer aksaklıklar da dikkate alınır ise yapılan denetimin kalitesine ilişkin şüpheler artmaktadır.

Tablo 4-33: Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. 2006 Yılı Nakit Akım Tablosu

NAKİT AKIM TABLOSU		31.12.2006
A- ESAS FAALİYETLERDEN SAĞLANAN NAKİT GİRİŞLERİ		
Vergi karşılığı öncesi kâr (+)		11.915.438
Nakit ödenen temettüler (-)	-6.102.845	
Esas Faaliyetlerden Kaynaklanan Nakit Girişi		-12.038.884

Bağfaş'ın nakit akım tablosu incelendiğinde "Esas Faaliyetlerden Sağlanan Nakit" bölümünde sınıflandırılan "Nakit Ödenen Temettüler Hesabı" 6.102.845 YTL'lik bakiyesi ile dikkati çekmektedir. Bu hesabın sınıflandırılması gereken bölüm ise "Finansman Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit" kısmıdır. İşletmenin 2006 yılı özsermaye değişim tablosuna bakıldığında işler biraz daha karmaşıklaşmaktadır. Nakit akım tablosunda dağıtılan temettü 6.102.845 YTL iken özsermaye değişim tablosunda dağıtılan temettü 6.590.192 YTL olarak gözükmektedir. İki tutar arasındaki fark ise 487.347 YTL'dir. Özsermaye değişim tablosunda ilginç bir başka kalem ise diğer kazanç ve kayıplar adındaki 421.267 YTL eksi bakiye veren kalemdir. Bu kalem özsermaye değişim tablosunda olmasına rağmen bilançoda bu kalem gözükmemiştir. İşletmenin özsermayesi bu iki işlemten dolayı 908.614 YTL azaltılmıştır. İşletmenin dipnotlarında bu iki işlemi açıklayan bir bilgi verilmemiştir. Bağfaş'ın iki finansal tablosu arasındaki bilgilerin birbirinden farklı olması, özsermaye değişim tablosunda içeriği belli olmayan bir hesabın olması ve dipnotlarının bu konuları açıklamaması işletmenin denetçisi açısından önemli görülmediği anlaşılmaktadır. Bağfaş'ın denetçisi işletmenin 2006 yılı finansal tabloları için olumlu denetim görüşü vermiştir.

Tablo 4-34: Sarkusyan Elektrolitik Bakır Sanayii ve Ticaret A.Ş. Finansal Varlıklar Hesabı Detayı ve 2006 Yılı İştirak Kazancı

Şirket İsmi	31.12.2006	31.12.2005
Demisaş A.Ş.	31.284.793	30.439.257
Bemka A.Ş.	5.225.800	4.837.893
Diğer	538	8
Toplam	36.511.131	35.277.158

Şirketin özkaynak metoduna göre konsolide edilen iştiraki Demisaş A.Ş., aktifindeki gayrimenkulleri piyasa rayici ile değerleyerek özkaynaklar altında Yeniden Değerleme Fonu hesabında muhasebeleştirmiştir. Demisaş A.Ş.'nin özkaynaklarında bu tutar nedeniyle Ana Ortaklığın iştirak tutarında meydana gelen artış anaortaklığın mali tablolarında da özkaynaklar altında Yeniden Değerleme Fonu hesabında gösterilmiştir.

Diğer gelirler:	2006	2005
İştirak Kazancı	1.895.187	999.703

Sarkusyan'ın Finansal Varlıklar hesap detayı incelendiğinde işletmenin iştiraklerinden olan Demisaş A.Ş.'in özkaynak metoduna göre muhasebeleştirildiği ve bu iştirakin gayrimenkullerini piyasa rayici ile değerlediğinden dolayı Sarkusyan'ın özkaynaklarında Yeniden Değerleme Fonu olduğu bilgisi vardır. Detaylar incelendiğinde ise Sarkusyan'ın açıklamalarının yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. İşletmenin finansal varlıkların 31.12.2005 tarihi itibariyle bakiyesi 35.277.158 YTL iken 31.12.2006 tarihinde 36.511.131 YTL'ye çıkmıştır. Eğer işletme özkaynak metodu kullanıyorsa 2006 yılındaki toplam 1.233.973 YTL'lik artışın 551.275 YTL'lik kısmı Demisaş'ın yaptığı yeniden değerlemeden kaynaklanmaktadır. Sarkusyan A.Ş. bilânçosunda 551.275 YTL'lik bir yeniden değerlendirme raporlamış ve bunun da Demisaş'taki yeniden değerlemeden kaynaklandığı açıklanmıştır. Bu bilgiler ışığında Sarkusyan'nın 2006 yılı iştirak kazancının 682.698 YTL olduğunu iddia etmek mümkündür. Fakat işletmenin diğer gelirler ayrıntısı incelendiğinde Sarkusyan'nın iştirak kazancı olarak 1.895.187 YTL raporladığını görmekteyiz.

4.7 Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmada denetimden geçmiş finansal tablolardaki ve bunlara ilişkin denetim raporlarındaki bazı hatalar ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucu bulunan hatalar direkt olarak denetim prosedürlerinin etkin uygulanıp uygulanmadığını göstermemektedir. Denetim prosedürlerinin nasıl uygulandığı ancak denetim firmalarının çalışma kağıtlarının incelenmesi ile ortaya konulabilir. Bu bölümde belirtilen hatalar genel olarak denetçilerin mesleki özen ve titizliği göstermediğini ve raporlama standartlarına uymadığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada ortaya çıkarılan hatalara dayanarak bunların Türkiye'deki denetim standartlarının uygulanma düzeyine ilişkin bazı somut veriler sunduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Ancak bu veriler ışığında denetimin Türk ekonomisine etkisini hesaplamak kolay değildir. Bunun en önemli nedenlerinden biri ekonomik aktörlerin bu durumu bir problem olarak görmemeleridir. Finansal tablo bilgilerinin ekonomik kararlarda ne derecede kullanıldığı ise bir başka tartışmalı noktadır.

5 SONUÇ

Denetimin tarihi gelişimi ve bugünkü ekonomik sistemdeki yeri incelendiğinde ülkelerin ekonomik fonksiyonlarının içinde çok önemli bir değişken olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomi tarihi incelendiğinde ekonomi ile denetimin birbirini etkileyerek geliştiklerini görmekteyiz. Ondokuzuncu ve yirminci yüzyılda günümüz ekonomik yapısını şekillendiren sanayi devrimi, Amerika büyük buhranı gibi olaylardan denetim hem önemli ölçüde etkilenmiş hem de sonrasında önemli etkiler yapmıştır.

Günümüzün ekonomik anlamda gelişmiş ülkeleri incelendiğinde muhasebe ve denetim mesleğinin önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Bu ülkelerde kamuoyunun denetimden önemli beklentileri vardır. Bu anlamda en güncel olay olan Enron olayında ekonomik aktörler sadece iflasın ekonomik maliyetleriyle ilgilenmemiş, bu iflas nedeniyle denetim mesleğinde yaşanan itibar kaybının nasıl giderileceği hususunda da çalışmışlardır. Sarbanes Oxley yasası sadece benzer başka durumların engellenmesi için oluşturulmamıştır. Sarbanes Oxley yasası ile denetim mesleğine zedelenen itibarının geri verilmesi ve toplumda denetim kurumuna karşı oluşan güven kaybının engellenmesi amaçlanmıştır.

Ülkemizde ise denetim mesleğinin durumu ve sorunları biraz daha farklı görünmektedir. Türkiye’de denetim mesleğinin durumu üzerine yapılan pek çok çalışmada ülkemiz denetim standartları ile uluslararası standartlar karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalarda özellikle son yıllarda farkların oldukça azaldığını gözlemlemek mümkündür. SPK’nın 2006 yılında yayımlanmış olduğu denetim standartları ABD ve AB standartları ile ülkemiz denetim standartları arasındaki farkları oldukça azaltmıştır. SPK’nın IFAC’ın yayımladığı uluslararası denetim standartlarını referans alması ülkemiz denetim mesleği açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak ekonomik hayatta durmadan değişimlerin olması ve denetim mesleğinin bu değişimlere uyma gerekliliği denetim standartlarının durmadan güncelleştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. SPK’nın bu noktada daha aktif olması gerekmektedir.

İMKB’de 2007 yılına kadar 44 işletmenin tahtası kapatılmış ve 500 bin dolayında yatırımcının yaklaşık 1.3 milyar dolar zarara uğradığı hesaplanmıştır.¹ Ancak iflas eden işletmelerin ekonomiye zararı sadece hisse senetlerinin değeri kadar değildir. Kaybolan güven ortamı dolayısıyla ekonomide oluşan zararın hesaplanması daha zordur.

Ülkemizde yanlış denetim raporlarından dolayı oluşan zararların denetim firmalarının karşılanması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Denetim standartlarına aykırı davranan ve yatırımcılarını zarara uğramasına neden olan denetim firmasının eyleminden dolayı hiçbir sorumluluk taşımaması düşünülemez. Ancak bu düzenleme yapılırken dikkatli olunmalıdır. Ülkemizin bir başka gerçeği de yatırımcıların denetim raporlarını dikkate almamalarıdır. Denetim raporunu dikkate almadan yatırım yapan ve zarara uğrayan bir yatırımcının zararını denetim firmasından karşılaması da adil bir uygulama olmayacaktır.

5.1 Geliştirilmesi Gereken Mevzuat

Ülkemizde denetim standartlarına denilince akla ilk gelen ve uygulama alanı en geniş olan SPK bağımsız denetim tebliğindeki en önemli ve öncelikli sorun tebliğin yazımında kullanılan dilin anlaşılır olmamasıdır. İfadelerin daha açık ve net olması ve anlatılmak istenen konunun özünün en iyi şekilde verilmesi gerekmektedir. Mevcut tebliğ okuyucular açısından anlaşılmaz ve yanlış yorumlamaya açık maddeler içermektedir. Örneğin işletmenin sürekliliğine ilişkin hükümlerin hem denetim raporlarında hem de işletmenin sürekliliğine ilişkin kısımda olması yanlış anlamalara neden olabilmektedir. Hâlbuki işletmenin sürekliliği konusu denetim raporları kısmında ayrı bir bölüm olarak ele alınması daha doğru bir yaklaşım olurdu.

İkinci husus ise tebliğin sunuluş tarzı ile ilgilidir. Tebliğde standartlar okuyucunun rahatlıkla takip edebileceği bir şekilde düzenlenmemiştir. Standartların belli bir düzene göre ve uygun bir kodlama ile hazırlanması hem bir konunun takibi

¹ http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/7000349_p.asp, 18.08.2007

hem de ileride yapılacak yeni eklemelerin karışıklık yaratmaması bakımından önemlidir. Örneğin Amerikan standartlarında “2” ile başlayanlar genel kabul görmüş denetim standartlarından genel standartlara ilişkin hükümleri içerirken, “3” ile başlayanlar çalışma sahası standartları ve “4, 5, 6” ile başlayanlar ise raporlama standartları ile ilgilidirler. SPK tebliğinin içeriğinin bu şekilde olması uluslararası denetim standartlarından kaynaklandığı iddia edilebilir. SPK her ne kadar uluslararası denetim standartları temel almış olsa da bu standartların içeriğini yeniden ele alarak bazı konuları birleştirip bazılarının yerini değiştirerek kolay takip edilen bir standart seti oluşturması daha uygun olurdu.

Ülkemizde denetim standartlarındaki en önemli eksiklik mesleki eğitim ve gözetim ile ilgili hususlarda karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde denetim mesleğine giriş koşulları ABD ve AB’ye göre oldukça kolaydır. Gelişmiş ülkelerde denetçi adayları formel eğitimleri sırasında önemli miktarda muhasebe dersi almaları sağlanmaya çalışılırken ülkemizde çok az muhasebe eğitim geçmişi ile denetçi olma imkanı vardır. Ayrıca denetçi adaylarının denetçi sertifikası almak için geçmeleri gereken konular karşılaştırıldığında bu konuda da önemli eksikliklerimizin olduğu gözükmemektedir. Denetçi olabilmek için muhasebe dersleri dışında, en azından denetimle ilgisi kapsamında, başka alanlarda da denetçinin kendisini geliştirmesi gerekmektedir. Bu yönde düzenlemelerin ülkemiz mevzuatına girmesi denetim düzeyimizin artmasına katkıda bulunacaktır.

Bağımsızlık konusunda ise ülkemiz mevzuatının ABD ve AB mevzuatlarından önemli bir eksikliği görülmemektedir. Ancak bağımsızlık konusunda ulusal ve uluslararası platformlarda önemli tartışmalar yapılmaktadır. Bu tartışmaların takip edilmesi ve bu konudaki düzenlemelerin güncel tutulması gerekmektedir. Mesleki özen konusunda ise küçük farklılıklar varsa da bunlar önemli boyutta değildir. Ancak mesleki özenin denetçi kadar denetim firmasının da sorumluluğu olduğu şeklinde bir düzenleme uygun olurdu.

Denetimin planlaması ve gözetim konusunda ise bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu husustaki en ciddi eleştiri SPK tebliğinin denetim programı

hazırlanmasına ilişkin maddelerinin açıkça yazılı bir denetim programını istememesi ve var olan maddelerin de denetim programının içeriğine ilişkin net bir hükme yer vermemesidir. Denetim programları yapılan denetim çalışmalarının bir sonucu olarak denetim sırasında hangi yordamların ne zaman yapılacağını belirtmesi bakımından önemlidir. Denetim çalışmalarının daha düzgün yürütülmesi, gözden geçirilmesi ve denetimin kalitesine ilişkin soruların cevaplanması hususunda denetim programının eksikliği sorunlar yaratabilmektedir.

Denetçinin müşteri işletmenin iç kontrol sistemine yönelik bir değerlendirme yapması denetim açısından gereklidir. Bu gereklilik nedeniyle çalışma sahası standartlarından biri iç kontrolün değerlendirilmesi üzerine olmuştur. Bu konu “İşletmenin, Faaliyet Koşullarının ve Çevresiyle Olan İlişkilerinin Anlaşılması ve Bu Konulara Yönelik Önemli Yanlılık Riskinin Değerlendirilmesi” başlığı altında incelenmiştir. İç kontrolün bu şekilde ele alınmasının daha geçerli olduğunu öne süren araştırmacılar vardır. Ancak iç kontrole ilişkin bulguların denetimde kullanılmasına ilişkin olarak Amerikan standartları ile farklılıklar vardır. Ayrıca iç kontrolün etkinliğinin ölçülmesinin halka açık şirketler için Amerika’da zorunlu tutulması ülkemizle Amerikan standartları arasında önemli bir farklılık yaratmaktadır.

Denetim kanıtı konusundaki SPK tebliğinde denetim kanıtı kavramının teorik çerçevesini Amerikan denetim standartlarından biraz farklı ele alınmaktadır. Muhasebe kayıtlarının güvenilirliklerinin belirlenmesi ancak ilgili kayda temel teşkil eden yönetim iddialarının ölçülmesi ile mümkündür. SPK tebliğinde yönetim iddiaları Amerikan denetim standartlarından farklı olarak bir bütün olarak ele alınmamış, üç ayrı başlıkta toplanmıştır.

5.2 Uygulamaların İyileştirilmesi

Denetim uygulamalarında denetçilerin denetim standartlarına uygun hareket etmesi doğru bir görüşe ulaşılması için gereklidir. Denetçilerin denetim standartlarına uygun çalışma yapıp yapmadığı bir üst kurul tarafından denetlenmelidir. Fakat

denetçilerin çalışmalarının etkin bir şekilde kontrol edildiğine, ediliyorsa da bu kontrollerin sonucunun kamuoyuna açıklandığına dair bir bilgi yoktur. Bu konuda istenilen seviyede olduğumuzu söylemek mümkün değildir. Ülkemizde pek çok banka ve şirket iflası görülmesine ve bu durumdan çok sayıda yatırımcı ve alacaklı zarar görmesine rağmen banka ve şirket iflaslarında denetçilerin rolünün olup olmadığı sorusu bile kamuoyu tarafından kuvvetli bir şekilde sorulmamıştır. Amerika’da SEC denetçilerin denetim standartlarına aykırılıklarını değerlendirmekte ve bu konuda çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. SEC yaptığı değerlendirmeleri ve yaptırımları kamuoyunun bilgisine sunmakta ve bu şeffaf uygulaması ile denetim mesleğine güven kazandırmaktadır. Ancak ülkemizde ne SPK ne de TÜRMOB’un bu konuda yeterli çalışma yaptığını söylemek güçtür.

Denetimlerin denetim standartlarına uygun yapıp yapılmadığının en geçerli kanıtı denetçilerin çalışma kâğıtlarından elde edilebilir. Fakat bu verilere ulaşma imkânı olmadığından bu çalışmada alternatif olarak denetimden geçmiş finansal tablolar ve denetim raporları incelenmiştir. İnceleme sonucu olarak herhangi bir genel veya çalışma sahası standardının net bir şekilde uygulanmadığı söylemek mümkün olmasa da raporlama standartlarına aykırılık açıklıkla iddia edilebilmektedir. Bu noktadan hareketle bazı yanlışlıkların denetçilerin mesleki bilgi düzeyleri ve mesleki özenlerine ilişkin ciddi şüpheler oluşturduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında incelenen denetim raporlarında denetim standartlarına aykırılıklar saptanmıştır. Bu durum ya denetçilerin muhasebe ve denetim alanlarındaki yeni SPK tebliğlerini öğrenememelerinden ya da dikkate almamalarından kaynaklanmaktadır. Her iki durumda da denetim standartlarına açık bir şekilde aykırılık vardır. Çünkü her ne kadar yeni bir standart seti gelmiş olsa da mesleki eğitim ve deneyim standardı denetçilerin durmadan kendilerini eğitmelerini ve geliştirmelerini zorunlu tutmaktadır.

Finansal tabloların ve dipnotlarının incelenmesi sonucunda da bir bütün olarak kişisel ve çalışma sahası standartlarına aykırılığı iddia etmek mümkündür. Finansal tablolarda bazısı önemli pek çok hatanın olması ve bunların basit denetim yordamları

ile bulunabiliyor olması denetçilerin çalışmaları üzerinde bir şüphe uyandırmaktadır. Fakat tekrar etmek gerekirse denetim standartlarına uygunluğun belirlenmesinde en geçerli yol denetçilerin çalışma kâğıtlarının incelenmesidir. Burada bulunan sonuçlar sadece önemli şüpheleri ortaya koymaktadır.

Finansal tablolardaki hataların genel niteliği incelendiğinde özellikle mesleki eğitim ve deneyim standardı ile ilgili önemli sorunlar varlığı ortaya çıkmaktadır. Tahakkuk etmemiş gelir ve gider ifadeleri, pozitif şerefiyenin bir nakit çıkışı olarak ele alınması, sadece gelir tablosu ve bilânçonun denetlendiğini belirterek olumlu denetim raporu verilmesi, nakit akım tablosu muhasebe ilkelerine aykırı olarak hazırlanmasına rağmen işletmeye denetim raporu verilmesi gibi örnekler denetçilerin mesleki yeterliliklerin sorgulanması için geçerli bir temel oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağca, Ahmet Sürekli Denetim: Denetimde Bir Devrim Mi Yoksa Bir Hayal Mi, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, Mart 2006, s. 63–78
- Akarkarasu, Nihat Halka Açık Şirketlerde İç Denetim ve Denetim Kurullarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler, **SPK Yeterlilik Etüdü**, İstanbul, 2000
- Aksoy, Tamer Uluslararası Denetim Standartlarına Geçiş Sürecinde AB Denetim Müktesebatı ve AB 8. Denetim Direktif Tasarısına Karşılaştırmalı Bir Bakış, **Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, Eylül 2005, s.31–68
- Albayrak, Yavuz “Finansal Analiz Tekniklerinin Banka Mali Tablolarına Uygulanması ve Denetim Sürecindeki Yeri”, **BDDK Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2004
- Altıntaş, Halil Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 22, Ocak Haziran 2004, s.39–61
- Aras, Güler, Alövsat Müslümov Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri, **İşletme İktisat Finans Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 222, Eylül 2004, s. 55-65
- Arens, Alvin A., James K. Loebbecke **Auditing An Integrated Approach**, Prentice Hall, 1997, Yedinci Baskı
- Arens, Alvin A., Randal J. Elder, Mark. S. Beasley **Auditing and Assurance Services**, Dokuzuncu Baskı, 2005, Prentice Hall
- Arnold, Beth, Paul de Lange Enron: An Examination of Agency Problems, **Critical Perspectives on Accounting**, Cilt: 15 Sayı: 6-7, 2004, s. 751-765
- Auci, Sabrina, Elena D’Agosto Corporate Governance and Firm Performance: A Comparative Analysis on Auditing Matters, (Çevrimiçi) www.cbs.dk/content/download/32819/460541/file/Auci_D'Agosto_draft-1.pdf , 24..11.2007

- Aysan, Mustafa Ekonomik Kalkınmada Muhasebe Denetimin Rolü, **I. Uluslararası Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, VII. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu**, İSMMMÖ Yayın No: 49, İstanbul, Mart 2006, s. 27–41
- Başpınar, Ahmet Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış, **Maliye Dergisi**, Sayı.148, Ocak-Nisan 2005, s.35–62
- BDDK **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, Ekim 2003
- BDDK ve TMSF Sunum Dosyası **Türk Bankacılık Sektörünün Güçlendirilmesine Yönelik Çabalar ve İmar Bankası Olayı**
- Beasley, Mark S., Joseph V. Carcello, Dana H. Hermanson Lessons From Fraud Related Sec Cases: Top Ten audit Deficiencies”, **Journal of Accountancy**, April 2001, (Çevrimiçi) www.aicpa.org/PUBS/JoFA/apr2001/heasly.htm, 17.05.2007
- Bricker,Robert, Nandini Chandar On Applying Agency Theory in Historical Accounting Research, **Business and Economic History**, Sayı: 27, No: 2 Kış 1998, s. 486–499
- Carmichael,Douglas R., John J. Willingham, Carol A. Schaller **Auditing Concepts and Methods**, The McGraw-Hill Companies, Inc, Altıncı Baskı, 1996
- Cashin, James A. **Handbook for Auditors**, McGraw-Hill Book Co., 1971
- Chow, Chee W. The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences, **The Accounting Review**, Cilt: 57, Sayı:2, Nisan1982, s 272–291
- Cook, John W., Gary M. Winkle **Auditing, Philosophy and Technique**, Houghton Mifflin Co., 1976
- Çürük, Turgut Bağımsız Dış Denetimin Muhasebe Şeffaflığına Etkisi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Türkiye Örneği, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Aralık 2004, s. 149-165
- De Paula, F. Clive, Frank A. Attwood **Auditing Principles and Practice**, Pitman Publishing, Onbeşinci Baskı, 1976

- Domaniç, Hayri **3.7.2003 Tarihinde Kapatılan İmar Bankası Konusunda Çeşitli Resmi ve Özel Belgelerle İlmî İncelemeler**, Arıkan Basım Yayın, İstanbul, Ekim 2005
- Elliott, Robert K. Accounting in The 21st Century, (Çevrimiçi)
http://newman.baruch.cuny.edu/digital/saxe/saxe_1998/elliott_98.htm, 12.07.2006
- Erdamar, Cengiz, Feryal O. Basık, **Finansal Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi**, Dönence Yayınları, İstanbul, 2003
- Gavious, Ilonit Alternative Perspectives to Deal With Auditors' Agency Problem, **Critical Perspectives on Accounting**, Cilt:18, 2007, s. 451–467
- Güredin, Ersin **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, Arıkan Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul, 2007
- Güredin, Ersin **Denetim**, Beta Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, Eylül 1999
- Healy, P., K. Palepu The Fall of Enron, **Journal of Economic Perspectives**, Spring 2004
- Healy, Paul M., James R. Williston The Challenges Facing Auditor and Analysts in U.S. Capital Markets, (Çevrimiçi)
http://newman.baruch.cuny.edu/digital/saxe/saxe_2005/healy_05.html, 12.07.2006
- Hillison, William, Carl Pacini Auditor Reputation and the Insurance Hypothesis: The Information Content of Disclosures of Financial Distress of a Major Accounting Firm, **Journal of Accounting Issues**, Cilt: 16, Sayı: 1, Bahar 2004, s.65–86
- Imhoff, Eugene A. Jr., Accounting Quality, Auditing, And Corporate Governance, **Accounting Horizons**, Supplement 2003, s. 117-128
- Karabınar, Selahattin, Nilüfer Ün Kredi Analizinde Bankaların Şirket Mali Tablolarına Güveni Üzerine Bir Anket Uygulaması, **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 25–26 Kasım 2004, Eskişehir, s.591–599
- Karasioğlu, Fehmi, Tuna Taner, Kamunun Aydınlatılması Açısından Finansal Bilgi Kaynakları ve Bağımsız Dış Denetim Fonksiyonu, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 8, sayı: 1, 1998, (Çevrimiçi)
<http://bahadirakin.tripod.com/fehmi1.htm>, 03.11.2007, s.133-144

- Kavut, Lerzan Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Türkiye'deki Durumu, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:2 Sayı:4 Aralık 2000, s. 9-28
- Kepekçi, Celal **Bağımsız Denetim**, Avcıol Basım Yayın, 2004, 5. Baskı
- Menon, Krishnagopal, David Williams The Insurance Hypothesis and Market Prices, **The Accounting Review**, Sayı: 69, No:2, Nisan 1994, s. 327-342
- Messier, William F., Steven M. Glover, Douglas F. Prawitt **Auditing and Assurance Services**, McGraw Hill Co., 2006, Dördüncü Baskı
- Önder, Türkan **Batan Bankalar, Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlakı**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001
- Özbay, Emrah Halka Açık Bankaların Kamuyu Aydınlatma Yükümlülüğü, **SPK Yeterlilik Etüdü**, İstanbul, 2004
- Özkul, Levent ABD Sermaye Piyasalarında Yaşanan Son Gelişmelerin ve ABD'de Yürürlüğe Giren 2002 Tarihli Sarbanes-Oxley Kanunu'nun Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi, **SPK Yeterlilik Etüdü**, İstanbul 2003
- Pirgaip, Burak Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Standartlarının Uluslararası Denetim Standartları ile Harmonizasyonu, **SPK Yeterlilik Etüdü**, 2004
- Rezaee, Zabihollah, Rick Elam, Ahmad Sharbatoghlie Continuous Auditing: The Audit of The Future, **Managerial Auditing Journal**, Vol. 16, No.3, s.150-158
- Ricchuite, David N. **Auditing Concepts and Standards**, South-Western Publishing Co. 1982
- Sezal, Levent Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, Adana, 2006
- Soltani, Bahram **Auditing an International Approach**, Prentice Hall, 2007
- Soral, H. Bartu, Talan B. İşcan, Gregory Hebb Fraud, Banking Crises, and Regulatory Enforcement: Evidence From Micro-Level Transactions Data, **European Journal of Law and Economics**, 2006, 21, s.179-197

- Sullivan, Jerry D.,
Richard A. Gnospelius,
Philip L. DeFliese,
Henry R. Jaenicke
Montgomery's Auditing, Onuncu Baskı, 1984
- Taylor, Donald H., G.
William Glezen
Auditing Integrated Concepts and Procedures, John Wiley
and Sons, Inc, Altıncı Baskı, 1994
- Thomas, C. William,
Emerson O. Henke
Auditing Theory and Practice, Kent Publishing Company,
İkinci Baskı, 1986
- Thomas, William
The Rise and Fall of Enron, Journal of Accountancy (online),
January 2002, (Çevrimiçi)
<http://www.aicpa.org/PUBS/jofa/apr2002/thomas.htm>,
14.11.2006
- Turaboğlu, Tuncay
Turan
Vekalet-Temsil-Problem ve Maliyetler, **Ekonomik Yaklaşım
Dergisi**, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü, Cilt:15 Sayı: 51, s.
109–124
- Usul, Hayrettin,
İsmail Bekçi,
Kadir Kahraman
Denetim Raporunun Bireysel Yatırımcının Kararına Etkileri,
Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 4, Aralık
2002, s. 109–120
- Yücel, Göksel
Türkiye’de Finansal Tablo Analizlerinin Güçlükleri,
Muhasebe Dergisi, Sayı: 31, 1992, s.
- Zaif, Figen
Avrupa Birliği Denetçi ve Denetçiye İlişkin Esaların
Uyumlaştırılması (Harmonizasyon) Çalışmaları, **Gazi
Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 6/3 2004, s.
153-177
- Diğer
Agency Theory and the Role of Audit,
www.icaew.co.uk/index.cfm?route=124230, 10.04.2006
- Hürriyet Gazetesi, 23.10.2002
- [http://aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/02/27/ekonomi/ekonomi
1.htm](http://aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/02/27/ekonomi/ekonomi1.htm), 06.11.2007
- http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/7000349_p.asp,
18.08.2007
- http://www.cpa-exam.org/cpa/computer_faqs_2.html, 06.11.2007
- <http://www.milliyet.com.tr/2006/09/29/ekonomi/eko02.html>,
12.10.2007

<http://www.milliyet.com.tr/2001/01/16/ekonomi/eko03.html>,
17.08.2007

http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/fseb.xls,
06.11.2007

PCAOB Auditing Standards

**Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları
Hakkında Tebliğ, Seri: X No: 22**

**Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında
Tebliğ, Seri: XI No: 25**

AB Sekizinci Yönergesi (yeni), 2006/43/EC

ÖZGEÇMİŞ

Turgay Sakin 1 Nisan 1977 tarihinde Tunceli Mazgirt'te doğmuştur. İlk öğrenimini İstiklâl İlkokulu'nda, orta ve lise öğrenimini ise Tarsus Abdulkerim Bengi Anadolu Lisesi'nde (AKBAL) tamamlamıştır. 1996 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İşletme bölümünden 2001 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Yüksek Lisans programına kabul edilmiştir. 2002 Ağustos ayında İstanbul Üniversitesi Ulaştırma Lojistik Yüksek Okulu'nda araştırma görevlisi olarak göreve başlamıştır. Yüksek lisans programını 2003 yılında "Avrupa Birliği'nde Uluslararası Muhasebe Standartlarının Kullanımına İlişkin Gelişmeler ve Halka Açık Türk İşletmelerinin Durumu Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tez çalışması ile tamamlamıştır. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü İşletmecilik İhtisas Gece Programı'ndan mezun olmuştur. 2006 yılında Ulaştırma ve Lojistik Yüksek Okulu'ndan kadrosundan İşletme Fakültesi kadrosuna geçmiştir ve halen bu fakültenin Muhasebe Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.